

Palócföld

IRODALMI, MŰVÉSZETI, KÖZÉLETI FOLYÓIRAT

LXVII. évfolyam 2021/3.

INTERJÚ

Pindroch Csabával

IRODALOM

KÉPZŐMŰVÉSZET

Agócs József fotóművész

PALÓC KONYHA

TARTALOMJEGYZÉK

SZÉPIRODALOM

Bánfai Zsolt: Szüret	3
Petrőczy Éva: Szablyaélen	17
Borda János: Hősök	18
Baranyi Ferenc: Töredék	24
Jóna Dávid: Töredék – Baranyi Ferenc: Töredék című versére	25
Oravecz Tibor versei	26
Szűk Balázs versei	39
Olaszka Sándor: Adél	40
Szentjános Csaba versei	44
Istenes Tibor versei	56
Karaffa Gyula: Részeg ember előtt...	65
Sztaskó Richárd: Válasz semmi	67
Novák Valentin versei	70
Konyári Mónika: Téli reggel	79
Zoltay Livia: A Rockzenész	80
Prózányi Fruzsina: Türkiz	86
Kölös Lajos: Esküvői kép	88
Berényi Klára versei	90
Abafáy-Deák Csillag: Lencse	91
Bársony Róbert: Mohóság csapdája	96

KÖSZÖNTŐ

Baráthi Ottó: A kultúra és a közélet salgótarjáni reprezentánsa A 80 éves dr. Csongrády Béla köszöntése	4
--	---

INTERJÚ

Ádám Tamás: Megcsípte az a csók, amit színháznak neveznek Interjú Pindroch Csaba színművésszel	28
Baráthi Ottó: Dr. Agócs József mérnök meglepő metamorfózisa	46

NÉPRAJZ

Válogatás Erdélyi Zsuzsanna palócföldi archaikusimádság- gyűjtéséből	33
---	----

PALÓC KONYHA

Nagy Zsófia: Palóc konyha	35
---------------------------	----

HELYTÖRTÉNET

Andor Csaba: Lisznyai Kálmán születésnapja	58
--	----

„A GÉP FOROG”

Gyukits György: Mi a baj Madách *Tragédiájával*? 72

SZEMLE

Lukáts János: Emlékidő (Aknay Tibor verseskötetéről) 97

Büki Attila: Rózsailat (Zsirai László könyvéről) 99

Zsirai László: „A Mi igazunkat sorsunk igazolja” – Sulyok László:
Kisfarkas a forradalomban 101

Kégl Ildikó: Holttá magányosodni – Impressziók Böszörményi Zoltán *Sóvárgás* című kisregénye apropóján 103

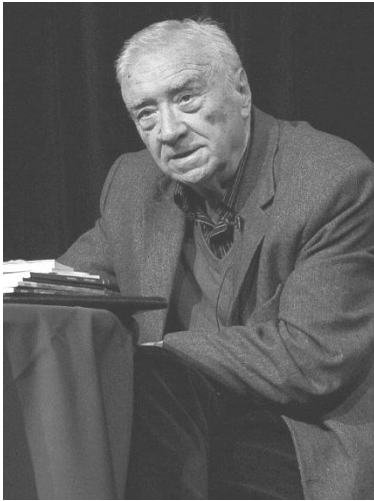
BÁNFAI ZSOLT

Szüret

Talán ha együtt időztünk volna
egy kiállítás képei között. Örök szenvedélyünk,
az ősz, ecsetfényt érlel, violinkulcs a zárnyelven.
Időnként készségesen segít betakarítani
árván maradt gyermekeink mosolyát.
Szüret van. Állóháború. Pávatollak és sárgaság,
szerte meredő páncéltőkék. A megyeháza
pupillája meghasad, ollót csattogtatva lépdelnek
a szabaduló legények. Fortyog a bor, mint az élet,
kacsok, hálók kapaszkodnak szemeik fölé –
de ki is merné albumba fűzni a vadhajtasokat?
Othello-strasszék mentén lila zongora szól –
a sétányon célba érnek az ébredések.
Impromptu passionné – harmatos fürtök útján
egy érintés a királynő kelyhébe vezet.

BARÁTHI OTTÓ

A kultúra és a közélet salgótarjáni reprezentánsa A 80 éves dr. Csongrády Béla köszöntése

Tanár, filozófiatörténet-doktor, népművelő, művelődés- és kultúrpolitikus, újságíró, lapszerkesztő, szakíró, kritikus, színházi szóvivő. Az irodalom, a művészetek, a kultúra és a labdarúgás helyi nagykövete. Salgótarján város elmúlt fél évszázadának egyik legismertebb közszereplője, jeles lokálpatrióta, a Palócföld c. folyóirat főmunkatársa. Dr. Csongrády Bélát születésnapja alkalmából – lapunk szerkesztősege nevében is – közíró kollégája köszönti.

A köszöntők – legyenek bár lelkes laudációk vagy csak visszafogott méltatások – jobbára szubjektív hangvételűek. Ez a megállapítás most is érvényes, hiszen én magam immár ötven éve – ez is érdekes „jubileum” – ismerem az ünnepeltet. Lényegében 1971 nyaratól közvetve vagy közvetlenül munka- vagy személyes kapcsolatban vagyunk egymással. Ami éppúgy elfogulttá teheti, mint ahogy hitelesítheti is a köszöntőmet. Még így is nagy merészség kellene ahhoz, hogy a teljes életút értékelésére és pályakép készítésére vállalkozzak. Miközben talán elég tudásom sem lenne hozzá, és nem sajtúíthatom ki a folyóiratot sem. Végül pedig a 80. születésnap „csak” egy – igaz kivételes – mérföldkő, jelentős állomás az ünnepelt életében. Ezért én csak felvillanthatom kortársam életútját, egyes állomásain keresztül írhatom le pályáját, rekonstruálhatom munkásságát, körvonalazhatom karakterét. Elsősorban úgy – ez viszont fontos – ahogy azt én megismertem, és ahogy azt én érzem, érzékelem. Minderre – a

fentiekén túl – még szellemiségünk közelsége, értékeink hasonlósága, lokálpatrióta lelkületünk is predestinál.

Az ismeretszerzés: gyermek- és iskolásévek

Dr. Csongrády Béla 1941. szeptember 4-én Hatvanban látta meg a napvilágot (ahol e sorok írója is), de felnevelő dajkájának Salgótarját tartja. Történt, hogy vasutas édesapját a születését megelőzően Hatvanba helyezték, a család odaköltözött, és ő ott született meg. Kisgyermekként élte át a vasútállomás borzalmas bombázását, aminek a nyomasztó emléke sokáig (el)kísérte. 1945 után költöztek vissza Salgótarjánba. A szülők az átlag tarjáni családok szintjén, viszonylagos biztonságérzetben éltek szeretettel gondoskodva egyetlen gyermekükről, aki 1947-ben kezdte a tanulást a Forgách úti elemi – most Dornyay Béla nevét viselő – iskolában. Itt járta ki az alsó tagozatot, majd a Rákóczi úti iskolában a felső négy osztályt. Szívesen emlékezik tanítóira: az elemiben a legtöbbet Tömöri Józstól kapta, a „Rákóczi”-ból elsőként Nagy Sándort említi, aki mint testnevelő tanár „egy legenda” volt. Vele is megkedveltette a sportot, különösen a labdajátékokat – egész életére.

Az olvasás szeretetét már a szülőktől megörökölte, akiktől azt látta, hogy egymás után olvassák a könyveket. Mintegy 80–100 kötetük volt, beleszámítva a saját ifjúsági regényeit is, amelyeket az iskolában, illetve otthon jutalomként vagy ajándékba kapott. Az olvasást, a könyv szeretetét a legértékesebb családi örökségének tartja. Olvasmányélményei közül – gyermekkorra óta – Molnár Ferenc *Pál utcai fiú*kja és Móricz Zsigmond *Légy jó mindhalálig* című regénye formálták leginkább a személyiségét.

A lakásukban manapság már több ezer kötet veszi körül, lassan helyi ritkaságszámba megy a házikönyvtára. Babits Mihály nyomán vallja: „Ó, ne mondjátok azt, hogy a könyv ma nem kell, / hogy a könyvnél több az élet, s az ember. / Hisz a könyv is élet, s él mint az ember. / Így él emberben a könyv, a könyvben az ember.” A legkedvesebb írója az orosz irodalom klasszikusa, Lev Tolsztoj, költője pedig József Attila. Mottó mégis Illyés Gyulától választott: „Az írás és a beszéd módja mindenkit leleplez. Jól beszélni és írni magyarul, ez tehát igazánból: jellemkérdés.” Már a Rákóczi iskolában ő volt az egyik éltanuló. Gyakran szavalt és mondott kis beszédeket az ünnepségeken.

1955-ben iratkozott be a Madách Imre Gimnáziumba. Szimbolikusnak lehet tekinteni, hogy az intézmény a későbbi irodalomtörténeti munkássága fő témáját – a Madách-kultuszt – jelentő nógrádi zseni nevét viselte.

Másodikos gimnazistaként élte át az 1956-os forradalmat, a december 8-án történeteket, és személyesen is megtapasztalta a tragédia szörnyűségeit. A gimnáziumban is mindenkire és mindenre szívesen emlékszik. Az osztályfőnökük dr. Balogh Endréné volt, aki magyart és németet tanított, de elsősorban nem mint szaktanárt, hanem mint embert idézi. Nagyon jól összefogta az osztályukat, olyannyira, hogy évtizedekig megtartották az érettségi találkozókat. Mint szaktanárt viszont Herold Lászlót említi, aki „a tanár” volt. Sok mindent tanult és ellesett tőle – hiszen alapvetően ő maga is pedagógus, noha soha nem abból élt. Sokat köszönhet Kocsis Józsefnek, aki az orosz tanára volt, ő inspirálta továbbtanulásra is. A gimnázium nagy hatást gyakorolt élete további alakulására. Tudatosodott benne, hogy Madách Imre és *Az ember tragédiája* milyen értéket jelent a magyar nemzeti kultúra, sőt a világirodalom számára. Az is a középiskola négy éve alatt dőlt el, hogy biztosan humán intézményben fog továbbtanulni.

A tudás elsajátítása: az ELTE és az Eötvös Kollégium

A kérdés csak az volt, hogy hol, melyik egyetemen. Amikor megnyert egy középiskolai orosz nyelvi versenyt, nyilvánvalóvá vált, hogy az orosz lehet az egyik szak, az egyetem pedig az ELTE. Mivel jó volt az íráskészsége, és a magyar nyelv és irodalom tantárgyat is kedvelte, adódott a másik szak. A sikeres felvételi vizsga után felajánlották néhányuknak, tanuljanak románul – nyaranta nyelvi tábort, tengerparti üdülést ígérve. Ami neki is tetszett, vállalta, nem is bánta meg. Erdélyi tapasztalatainak egy része is ide vezethető vissza. Kitűnő tanáraiknak köszönhetően összehasonlító irodalomtudománnyal kezdett foglalkozni, kutatott Erdélyben is, melynek eredményeként néhány írása is megjelent a *Filológiai Közlönyben* és a *Nagyvilágban* is. A kutatási és publikációs hajlamát hamarosan az egyetem Eötvös Kollégiumában fejleszthette tovább, ahol a német és francia nyelvvel is ismerkedett.

A híres intézmény jóval több volt egy diákszállónál. Elsősorban előélete, hagyományai, a magas szintű, a minőségi képzés iránti elkötelezettsége és mindenekelőtt szellemisége miatt. A kollégium éppen az ő idejében – 1959–1964 között – kezdte visszanyerni egykori eredeti, elitképző jellegét. Csak kitűnő vagy jeles bizonyítvánnyal lehetett bekerülni. Számos – ma is ismert – kitűnőség: professzor, tudományos kutató, író, költő került ki közülük. Így például Baranyi Ferenc, aki egy időben a Palócföld főszerkesztője is volt. Amíg a gimnáziumban „csak” szívta magába az ismereteket, itt az egyetemen és a kollégiumban már elmélyült az egyes tu-

dományágakban, különösen az irodalom- és filozófiatörténetben. Itt sajátította el a kutatómunka alapjait, a szakirodalomgyűjtés, a jegyzetelés, a tanulmányírás technikáját, az egyes műfajok sajátjait. Többen úgy kama-toztatták a kollégiumban megszerzett többletudást, hogy benn maradtak az egyetem tanszékén, tudományos műhelyekben, kutatóintézetekben helyezkedtek el, amelyek mindegyike – mint potenciális pálya – adott lett volna számára is, sőt a kísértés is nagy volt.

Amiért mégis hazajött Salgótarjánba, annak az volt az egyetlen oka, hogy akkor már évek óta udvarolt későbbi és egyben mai feleségének, Géczy Máriának, aki itt élt és dolgozott. Így komolyabban fel sem merült, hogy Pesten – saját lakás nélkül – idegenben kezdjék közös életüket. Azt tervezték, hogy hazajön, összeházasodnak és a szülők segítségével indulnak el saját útjukon. Így is történt, és ezt soha nem is bánta meg.

A gyakorlat: a kultúráirányítás helyi szintjein

Éppen akkor – diplomás tanárként történő hazaérkezése idején, 1964-ben – kezdődött meg a 12 osztályos képzés a Sztahanov úti gimnáziumban is. Kojnok Nándornak, a városi tanács művelődési osztálya vezetőjének kapóra jöhetett a kezdő tanárember, mert még 1964 nyarán kinevezte ide középiskolai tanárnak. Nagy Imréné volt az igazgató, akinél jelentkezett is. Voltak tanári ambíciói, de hogy mégsem lett tanár, az is különös történet.

1964 márciusában indult meg a *Nógrád* c. újság – napilapként. A laphoz már korábban, még utolsó éves egyetemistaként elküldte egy-két kéziratát, amelyek közül meg is jelent az egyik, méghozzá éppen Makarencóról. Nagy boldogság volt azt az általa írt 50 sort viszontlátni a megye napilapjában. A másik korai írása egy interjú volt, amit ugyancsak egyetemista korában az Eötvös Kollégiumban készített Sánta Ferencsel, aki – amellet, hogy kitűnő íróként lett ismert – könyvtáros volt a kollégiumban. Az interjúval bement a *Nógrád* szerkesztőségébe, ahol akkor Gotyár Gyula volt a főszerkesztő. Az írását viszont Barna Tibor, a kulturális rovat vezetője közölte le. 1964. április 11-én már az első Költészet napját méltatja, többek között így: „...a legfontosabb, hogy ezen a napon száz és száz olyan ember figyel fel a vers szépségeire, aki eddig vagy csak kötelességből olvasott lírát, vagy egyáltalán nem került kapcsolatba vele.”

Megjelent írásain felbátorodva kérdezte meg – ekkor már kinevezett tanárként – nem lehetne-e úgynevezett külsős a nyári szünet idejére. Lehetett, és így aztán sorra jelentek meg az írásai. Ezekre viszont felfigyelt

Kojnok Nándor, aki felkínálta neki a megüresedett népművelési felügyelői állást.

1964. szeptember 1-jén állt munkába, október 5-én pedig már megrendezésre került Csesztvén a Madách-centenárium, Madách Imre halálának századik évfordulója. Mindjárt részese lehetett egy monumentális ünnepségsorozatnak, ott volt a Madách-kultusz bölcsőjénél. Ma is úgy gondolja, ez az élmény részben meg is határozta későbbi munkásságát, formálta pályáját. Elkezdett rendszeresebben írogatni a Palócföldre is, ahol szintén még egyetemistaként, 1963-ban jelent meg az első írása Rimay Jánosról.

Egyre jobban érezte magát a tanácsházán, ahogy bedolgozta magát a helyi művelődés gondozásába. Hamarosan népművelési vizsgát is tett az egyetemen, így már hivatalosan is népművelőnek tudhatta magát. Ekkor kezdték Salgótarjánban azt a sajátos kultúrát megalapozni, amelynek máig érződik a hatása. 1966-ben adták át a József Attila Megyei Művelődési Központot, amely nagy munkát adott neki is. Ez időben kezdték el megrendezni a szabadtéri szoborkiállításokat, avatták fel a Fő téri és más szobrokat, megalapították a szimfonikus zenekart. Pezsgő, virágzó, alkotó, újat létrehozó volt itt abban az időben minden nap, ami neki nagyon tetszett.

Személyes kitérőként – ám ide tartozó, számomra emlékezetes eseményként – említem, hogy én 1971 nyarán a feleségem munkába állásával kapcsolatos, a városi tanácson történő ügyintézésünk alkalmával találkoztam először azzal a magas, vékony és nagyhangú fiatalemberrel, akit kollégái Csongrády elvtársnak és Bélának egyaránt szólítottak. Sűrű elfoglaltsága közben is érdeklődött felőlünk, váltott velünk néhány mondatot, és azt kívánta, hogy érezzük jól magunkat Salgótarjánban. Ami nagyon jól esett nekünk. Rövid idő múlva pedig már a *Nógrád* hasábjain megjelent, Pausztovszkijt méltató írását olvastam, amelynek nyomán vettem kezembe először a neves orosz szepíró egyik könyvét.

Csongrády Béla sokat dolgozott, de örömmel töltötte el, hogy szinte napról napra látta munkája eredményét tárgyiasult formában is. 1972 különösen felejthetetlen év volt számára. Nemcsak azért, mert az édesapja akkor halt meg, hanem azért, mert akkor volt 50 éves város Salgótarján. Egész éves programot készítettek, amelynek ő volt az egyik kitalálója, szervezője. Szerepelt a programban – többek között – országos népzenei találkozó, irodalmi tanácskozás, voltak előadások, színvonalas szórakoztató műsorok. Képviseltette magát az Írószövetség, meghívtak jeles közéleti személyiségeket, híres embereket. Volt egy Mikszáth-tanácskozás, ahol ő maga is tartott előadást. Napi munkája mellett egyre többet publikált is, különösen, amikor Kojnok Nándor lett a *Palócföld* főszerkesztője.

Ez a kettős tevékenység abszolút kielégítette, nem hiányzott neki más, így a pártmunka sem. Ám felfigyeltek rá. 1973 elején felkínálták a városi pártbizottságon a propaganda- és művelődési csoport vezetői beosztását, amire csak nehezen tudott volna nemet mondani. A városházi búcsúestjén megkönnyezte a maga mögött hagyott csaknem tíz évet. Az új munkahelyén is jó közegbe, kiváló kollégák közé került, jól tudtak együttműködni, sokat dolgoztak, amit a tanácson már megszokott.

1974-ben megkapta a Madách-díjat. Azzal, hogy tíz évre a díj alapítása után, 34 éves korában ez a nagy elismerés érte, az újabb lendületet adott munkájához. 1976 novemberében a *Nógrád* c. újságban megjelent terjedelmes cikkében többek között megállapította, miszerint tudatosodott és megerősödött az a szemlélet, hogy a kultúra – s ezen belül a közművelődés – fejlesztése nemcsak alapvető feladat, de feltétele is a más területeken végzendő eredményes munkának. Ez a megállapítása manapság – merőben más körülmények között – is helytálló.

A munkahelyi közeg továbbtanulásra is inspirálta: 1976-ban elvégezte az Eötvös Loránd Tudományegyetemen a filozófia szakot, 1982-ben pedig filozófiatörténetből doktorált. Közben tanított az esti egyetemen, és továbbra is folyamatosan publikált, ünnepi beszédeket mondott és írt. Végzett munkája elismeréseként 1978 végén a megyei pártbizottság propaganda- és művelődési osztályának helyettes vezetője, egy év múlva vezetője lett. Végezte a dolgát, de ami lényeges, ahogy a városi tanácson nem lett bürokrata, a pártbizottságo(k)on sem lett – aki ismeri, tudta és tudja – apparátcsik. A végzett munkáról szólva többször is elmondta, a testületi ülések jegyzőkönyveinek közérthető formába öntése, az előterjesztések átdolgozása, a napi 8–10–12 órai szellemi munka idegileg is fárasztó volt. Előfordult, hogy este 10 órakor hívták be egy-két mondat átírására. Mindig úgy érezte, hogy ha a központi anyagokat kulturáltan továbbadja, ha a beszédeket és az előterjesztéseket – például kulturális beruházásokról, iskola- és óvodafejlesztésekről, szakemberek letelepítéséről – megírja, akkor nem pártmunkát végez, hanem a helyi társadalomért dolgozik, jó ügyet szolgál.

A '80-as évek második felében azonban már ő is érezte, hogy a rendszer recseg-ropog, mégis reménykedett, hogy a megbillent egyensúly reformok útján helyreállítható. Nem volt könnyű belátnia, hogy egy korszak letűnt, a régi szerepek és érdemek leértékelődnek. Magával elszámolni még nehezebb volt, nem azért, mintha bűntudata lett volna, hanem mert másként látott sok mindent, mint ahogyan az bekövetkezett. A történetek után viszonylag kellemes meglepetés volt számára, hogy két –

postaládájukba bedobott – névtelen levélen kívül semmiféle atrocitás nem érte. Tehát káros következményét, hátrányát nem érezte annak, hogy 1973-tól 1991-ig – ez utóbbi évben szóvivő volt – politikai pályán mozgott.

A sikeres lapszerkesztői pályaszakasz

1991-ben kinevezték a megyei napilap, a *Nógrád* utódjaként ekkor *Új Nógrád* néven megjelenő újság szerkesztőjének, amely újság akkor már az Axel-Springer tulajdonában működött, főszerkesztője Sulyok László, főszerkesztő-helyettese Kelemen Gábor, kiadóvezetője Kulcsár József volt. A szerkesztőség – mint ez időben minden más újság redakciója is – inkább a háborgó tengerhez, semmint a nyugalom szigetéhez volt hasonlítható, de hagyták dolgozni, és neki ettől több soha, sehol nem is kellett. A napi megterhelő szerkesztői feladatai mellett – még ha gyakran éjszakákba nyúlóan is – folytatta (a korábban külsős) újságírói és közírói munkáját is. Többek között a napilap TV-vélemény rovatában kritikákat írt, Szűrös Mátyással – az Országgyűlés alelnökével, aki két évvel korábban kikiáltotta a Magyar Köztársaságot – készített interjúja az egyik novemberi lapszámban váltott ki nagy olvasói érdeklődést. Közben a megelőző pályaszakaszáról, életézéséről szóló vallomását *Túlparton* címmel a *Palócföld* 1991/1. számának Vita rovatában publikálta, majd az 5. számban, *Őssztűzben* c. cikkében reflektált az őt érintő hozzászólásokra. Kevés korábbi írásának volt olyan erős visszhangja, mint a folyóirat körkérdésére adott, szubjektív hangvételű válaszanak.

1992 őszén Izraelben járt, izgalmas és tanulságos útiélményeit az *Ezerarcú ország az „ígéret földjén”* címmel a napilap október 7-ei számában olvashattuk. 1993 áprilisában – a Magyar Rádió egyes műsorai nyomán – a lapszerkesztői időszakában preferált műfajában, jegyzetben emlékezik és emlékeztet a 75 éves Hubay Miklósrá, a jeles irodalomtudósra és íróra, a kitűnő színházi szakemberre. Ebben az időben született meg az első önálló könyve, a *Kötődések* címet viselő gyűjteményes kötete, amelynek premierjét 1994. június közepén a megyei könyvtárban tartották. Egyúttal ez volt az Ünnepi könyvhét rendezvénysorozatának záró eseménye. A könyv előszavát Baranyi Ferenc írta, aki az Eötvös kollégiumi évekből ismerte a szerzőt. Rendre-sorra megjelenő – változatos tematikájú és műfajú – írásai közül itt a *Palócföld* 1995/2. számában megjelent, *Nyitott ajtó a mögött* c. hozzászólásából idézek: „A posztkommunista, modern baloldaliság eszméjét vallók, elfogadók, a szimpatizánsok pedig nem tehetnek

mást, mint bizakodnak. Abban, hogy az emberek felismerik, belátják: a kapitalizmus – amelyet Kelet-Európa is restaurálni kényszerült – alapvetően igazságtalan társadalmi rendszer, de gazdaságilag lényegesen hatékonyabb minden történelmi – köztük szocialista – kísérletnél. Ezért – jelen ismereteink szerint – nem kínálkozik más jó irány, mint a kapitalista, teljesítményelvű termelés és a méltányos helyzetű, a rászorultság elvét figyelembe vevő, az úgynevezett kisemberek tömegeinek leszakadását mérséklő, kompenzáló újraelosztás együttes alkalmazása.” Hogy a jószándékú hozzászólásának éppen az utóbbi mondatai nem valósultak meg, az nem az ő hibája.

A '96 közepéig tartó időszak az állandó – várt és nem várt – személyi változások jegyében telt. A főszerkesztők – Sulyok László, Sztrapák Ferenc, Tanka László – sorban adták át egymásnak a kilincset, mígnem 1995-ben Kopka László, az Egri Nyomda Kft. tulajdonosa megvette a lapot az Axel-Springertől és 1996 novemberében – ismerve korábról és látva itteni munkáját, publikációs tevékenységét – megbízta a szerkesztőség vezetésével. Ezt követően hat éven keresztül – betegsége miatt 2002-ben bekövetkezett nyugdíjazásáig – meglepedésre látta el a lap felelős szerkesztői teendőit.

Ebben a szerkesztői korszakában is termékeny újságírói teljesítményét – szellemi kreativitását is igazoló – új színfoltot jelentő rovatok nyitásával és jelentős olvasói érdeklődést is kiváltó érdekes sorozatírásokkal gazdagította. Így többek között a nevéhez fűződik a még az 1990-es évek elején indított *Hang-kép* rovat. 1996. január 23-án ugyancsak a jegyzet rovatban meglepedését fejezi ki, hogy „...a könyvtári vasárnap bizonyított, hogy a merőben eltérő gondolkodású, világlátású értelmiségiek képesek egymásra kellő tisztelettel figyelni, s kulturáltan, acsarkodás nélkül is tudnak véleményét cserélni, vitázni...”

1997-ben – nem először és nem is utoljára – nagy szerelmének, a helyi színháznak hódol, amikor *A művészet segít embernek maradni* címmel Salgótarján színházi életéről tart érdekes és értékes előadást az itt megrendezett konferencián, amelynek aztán a szerkesztett anyaga a *Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyvében* (XXI., 1998) is megjelent. Egyébiránt a '60-as évek közepétől a legtöbb színházi előadást volt módja megtekinteni.

Külön említést érdemel a nevéhez fűződő, hosszú éveken át futó egész oldal terjedelmű *Hévígi magazin* és a *Kultúra* rovat létrehozása és szerkesztése, utóbbiban a *Névsorolvasás* című, a Zenthe Ferenc Színház színészeit bemutató sorozata, amely 2012-ben indult, és napjainkban is népszerű. Kezdeményező szerepe és jelentős része volt a lap 2000. évi megújulásá-

ban, benne az *Egy falu, egy nap, egy lap* című, hetenként kétszer jelentkező összeállításnak, valamint a minden második szombaton megjelenő *Értékeink tegnap és ma* című rovatnak. Vallomással és köszönetnyilvánítással is felér a *Gondolatok a könyvtárról* című, 2001 végén – a megyei napilapban, majd később a *Vigaszágon* című könyvében is – megjelent jegyzete, amelyben többek között azt írja, hogy jószerivel egyetlen publikációja sem készülhetett volna el a könyvtár és a könyvtárosok nélkül.

Szerkesztői hitvallása szerint az újságkészítés a legfelelősségteljesebb csapatjáték, amelyben nem lehet könnyelműsködni. Vallja: a felelősség – másokkal, a kollégákkal és első helyen az olvasóval szemben – kell, hogy áthassa a mindennapok szerkesztői munkáját.

Újabb húsz év a szellem szolgálatában

2002-ben, alig a 60. évén túl, kényszerűségből – egy súlyos szívműtét után, egészsége óvása érdekében – vonul nyugdíjba, de nem nyugalomba. Minthogy azóta is esetenként akár napi nyolc órát is túllépő „kötetlen munkaidőben” dolgozik, és szabadon választott feladatai felelősségteljes elvégzésén fáradozik – fáradhatatlanul. Az azóta eltelt csaknem két évtizedben is folyamatosan — itt felsorolhatatlanul – ontotta az írásokat.

Az új életszakaszának első három éve „könyves korszaka” etapjának is tekinthető, ekkor három kötet került ki keze alól. 2003 őszén látott napvilágot a *Zsinórpaddás nélkül* – „*Felvonások*” *Salgótarján színházi életéből* című könyve. 2004 nyarán jelent meg a *Vigaszágon* a Palócföld Könyvek új folyamában. 2005 novemberében került ki a nyomdából a *Fekete fehé* – *igen* c., *Vallomások a Stécéről, a sportról* alcímet viselő karcsú kis kötete. Ebben a kedvére és az olvasó örömeire válogatott az 1990–2005 között megjelent írásaiból.

A megyei napilap 2005. január 22-ei, szombati számában arról ír, hogy január 20-án, a magyar kultúra ünnepi rendezvényei sorában a művelődési központban útjára indult egy élő irodalmi újság, a Palóc Parnasszus pódiumújság, amely egyrészt fórumot biztosít az alkotóknak, másrészt újszerű kapcsolatot eredményez a közönséggel. A szerkesztés és a rendezés T. Pataki László és Sándor Zoltán nevéhez fűződik. 2006 szeptemberében a *Kultúra* rovatban *Feketén, fehéren* – *Új folyóirat Salgótarjánban* című írásában ad hírt arról, hogy bemutatták az új közéleti-kulturális folyóiratot, a *Tarjáni Városlakót*. A negyedévente megjelenő újság alapítója (az azóta elhunyt) Ercsényi Ferenc volt, aki magántőkéből hozta létre a kiadványt. A lap megújítását és kiadását 2015-től a SZUPERINFÓ hirdetési újság tu-

lajdonos-vezetője, Losonczi Tamás vette át, aki tragikus körülmények között ez év június elején halt meg. (Nyugodjanak békében!)

Dr. Csongrády Béla hosszú szakmai pályájának minden szakaszában – még napjainkban is – szorosan kapcsolódik a megyei napilaphoz, írásai rendszeresen megjelennek a nyomtatott újságban és annak online változatában, a nool.hu hasábjain is. Gyakran olvasható a neve nemcsak szerzőként, de könyvek, kiadványok lektoraként, szerkesztőjeként, különböző rendezvények előadójaként, szervezőjeként, narrátoraként. Felkérés alapján is ott van a legtöbb helyi – főként képző- és fotóművészeti – kiállítás megnyitásán, beszédet mond, értékeli és méltatja azokat, értekezést és kritikát is ír róluk.

Így természetesen ott volt a helyi Zenthe Ferenc Színház 2012-es megalakulásakor, előadásainak azóta is értő kritikusa és méltatója, népszerűsítője, egyben a színház szóvivője is. Hosszú idő óta elnöke a Madách-hagyomány Ápoló Egyesületnek, őrzí, gondozza a nagy író és a róla elnevezett középiskola értékeit. A könyvei közül kiemelkedik – felbecsülhetetlen irodalomtörténeti értéke miatt is – a „*Remény a csillag...*” (I, II., III.) című terjedelmes kötete, amely a Nógrád megyei Madách-kultusz elmúlt ötven évének ékes foglalata. 2011 októberében *Az ember tragédiája* írója halálának 150. évfordulóján Csesztvén rendezett ünnepségen mutatták be. Habent sua fata libelli – a könyveknek is megvan a maguk sorsa, ahogy a latin mondás is tartja, és igaz ez Csongrády Béla könyvei esetében is. Az ő könyveinek sorsa – jelentős helytörténeti és a Madách-kötet egészen ritka irodalomtörténeti értéke miatt – abban áll, hogy minden lélek lakozik.

2007-től 2019-ig néhány társával együtt működtették a Szerdatársaság Irodalmi Kávéházat (amely részben a Palóc Parnasszus utódja is volt) a József Attila Művelődési Központban. Ezen időszak alatt több mint kétszáz rendezvényt tartottak a környékbeli művészek, alkotók bevonásával, de számos rangos vendégük volt megyén kívülről is. Így például Eszterházy Péter író, Beer Miklós váci püspök vagy éppen Vidnyánszky Attila, a Nemzeti Színház igazgatója. Ezeken a nagy érdeklődéssel kísért eseményeken sokszor volt műsorvezető, narrátor és/vagy beszélgetőpartner.

Vezetésével ötven éve tartják a Váci Mihályról elnevezett városi általános és középiskolai versmondóversenyt, amelynek rendszeresen zsűritagja és/vagy elnöke is. Sokáig volt a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat (ITT) megyei elnöke, húsz éve pedig az országos testületben is elnökségi tag. Az említett – valamint egyéb – történésekről rendszeresen jelennek meg cikkei a *Nógrád Megyei Hírlapban* is.

Az ugyancsak rendszeresnek mondható előadásai, értekezései közül két értékes helyi irodalomtörténeti konferencián elhangzott előadása külön kiemelését érdemel. Mind a két tanácskozás helyszíne a SITI volt. Az I. Pál József konferenciára 2015. október 16-án került sor, amelyen *Művészet és közélet* címmel tartott előadást. Ennek a szövege a II. Pál József konferenciára megjelent *A palóc mentor* című kötetben látott napvilágot. A másik konferencia időpontja: 2016. október 21-e volt. Itt elhangzott előadásának címe: „*Elmondatlan szavak...*”. *Paróczai Gergely munkássága*. A hallgatóság és különösen az érdeklődő szakmai közönség mindkét referátumot nagy érdeklődéssel és elismeréssel fogadta.

Szintén külön érdemes szólni a sportszeretetről, és azon belül is az SBTC labdarúgócsapatához fűződő, több mint hatvan éve tartó „szerelméről”. Nagy valószínűséggel ő az a törzsszurkoló, aki a legtöbb Stécémérkőzésen volt jelen, főként a hazai meccseken, de a csapat NB I-es szárnyalása idején idegenbe is gyakran elutazott a csapattal. Gyermekként még Puskás Ferencet is látta itt játszani. Tavaly – amikor a klub a 100 éves évfordulóját ünnepelte – az egyik szerkesztője és szerzője volt az egyesület történetét feldolgozó képes albumnak, és ő mondta az ünnepi beszédet is.

Napjainkban is folyamatosan jelennek meg aktuális írásai, az év elején beválasztották a „Salgótarján 100 éve város” emlékbizottságába.

Munkássága: hiteles korlenyomat

Dr. Csongrády Béla újság- és közíróként egyaránt érdeklődő, hírérzékeny, irodalomtörténészként nagy tudású, tárgyilagos értékszemlélettel, kitűnő írás- és elemzőkészséggel megáldott szakember. Ezek a tulajdonságok párosulnak önfegyelemmel, kitartással, megbízhatósággal. Immár ő a megyei újságírás doyenje, aki szerteágazó műfajú és műnemű írásaiban az adott időszak legfontosabb problémáit dolgozta fel, kapcsolatait, információit írói tevékenysége szolgálatában is felhasználta.

Ismertsége és elismertsége, jó fellépése, intelligenciája, kultúrája és kitűnő kapcsolatteremtő képessége birtokában olyan személyiségeket is szólásra bírt, akik egyébként nem szívesen vagy egyáltalán nem álltak a média rendelkezésére. Mindezt az írásaiban magas színvonalon realizálta. Megjelent könyvei, dolgozatai, cikkei az adott kor lenyomatai, kitűnő forrásai lehetnek azoknak, akik ez elkövetkező időkben feldolgozzák majd közelmúltunk és jelenkorunk társadalmát.

Változatos műfajú és szerteágazó tematikájú írásaiban feltárul a város és lakói életének megannyi mozzanata, képet kapunk a helyi társadalom állapotáról, valós képet nyerünk a kultúra és a művészetek értékeiről, bepillantást a magas kultúra kulisszáiba éppúgy, mint a dolgozós hétköznapiak nem mindig látványos és szívderítő eseményeibe. Dr. Csongrády Béla nem csupán saját megfigyeléseit írja le, érzéseit és véleményét teszi közzé, de a környezetét is megvilágítja és ábrázolja sajátos írói eszközeivel. Életútja és pályafutása, életműve és munkássága – Salgótarján elmúlt több mint fél évszázadának hiteles korlenyomata és – csakhogy stílszerű legyek – „színpadra állítása” is egyben.

A *Nógrád* c. napilapban, illetve annak jogutódjaiban átlagban havi 5 cikkel számolva mintegy 3500 írása jelenhetett meg. Ugyanakkor a *Palócföld* c. folyóiratban mintegy 170–180 írása látott napvilágot. Nógrád megyében ezzel a publikációs teljesítményével mindkét sajtóorgánumban a képzeletbeli dobogó legmagasabb fokán állhat. Munkássága azonban az egészét tekintve felbecsülhetetlen értékű, melyet a fenti adatok „csak” statisztikailag jeleznek. Életműve, különösen a kultúra iránti elkötelezettsége, szakmai alázata, kollegiális segítőkészsége példamutató a kortárs és a következő nemzedék számára egyaránt.

Számos elismerés, oklevél, kitüntető cím és díj birtokosa: többek között Salgótarján díszpolgára, a megyei önkormányzattól Madách-díjat és sajtódíjat kapott, a vállalkozók pedig Prima-díjjal ismerték el munkásságát.

Tervei között – a folyamatos közírói munkája és közösségi szerepvállalása mellett – szerepel a felkészülés 2023-ra, Madách Imre születésének kétszázadik évfordulójára, világirodalmi rangú szellemi hagyatékra méltó megünneplésére.

Személyisége: városi jelenség

Dr. Csongrády Béla habitusának fő jellemzője az erős ambíció, a nagy munkabírási, a kitartás. Írásainak állandó ismérve a nyelv tisztelete, a pontos szövegalkotás, a stiláris tisztaság. Számára a Madách-kultusz ápolása és erősítése, az örök emberi értékek tisztelete erkölcsi parancs is. Nála a madáchi szellemiség megtartása elvi kérdés, ahogy a lakóhelyéhez, a hagyományokhoz, a helyi értékekhez való ragaszkodás, a *genius loci* közép-pontba állítása is. Egyik legfőbb személyiségjegye belső motivációja, elkötelezettsége, ami állandó készenlében tartja, folyamatos írásra sarkallja. Nem munkamániás – hiszen racionálisan disztíngvál, saját kedvére is szeliktál –, de az bizonyos, hogy hivatása megszállottja. Kevés áldozatkész

lokálpatrióta él köztünk, aki sehol máshol nem tudta volna elképzelni az életét, mint Salgótarjánban. Ahol jószerivel minden utcasarokhoz, épülethez köti valamilyen maradandó élmény. Ma is nagyra értékeli az annak idején kitüntetett városközpont építészetét, a városháza és a múzeum környékét, mert ismerte azt a megelőző állapotában is. Örömmel tölti el, amikor a máshonnan jött vendégeit kalauzolhatja a városban és környékén, elkísérheti őket Salgóra, Somoskőre vagy éppen a Medves-fennsíkra, és látja, megéli, hogy nem tudnak betelni a látvánnyal.

Dr. Csongrády Béla vallja és büszke rá, hogy nagyságrendjéhez képest Salgótarján – amelyet esetenként leszólnak – több értéket tud felmutatni, mint ahogy azt egyesek vélik. Sok itt a kulturális rendezvény, megannyi tehetséges ember él a városban, aktív civil szervezetek működnek. Az viszont nagyon fáj neki, hogy megszűnt a számviteli főiskola, elveszítette korábbi rangját az SBTC csapata, és jó néhány országosan népszerű, jelentős látogatottságnak örvendő kulturális rendezvénnyel is szegényebb lett a megyeszékhely. Elkötelezett városa iránt, miközben a környezet állapotáért is felelősséget érez. Úgy véli, az emberiség legnagyobb ellensége önmaga, mert egyrészt háborúkkal semmisítheti meg a világot, másrészt biológiai környezetét teheti tönkre. Ezért is híve az egészséges életmódnak: soha nem dohányzott, csínján bánik az alkohollal. Fiatal korában számos sportot kipróbált, felnőtt fejjel, munka mellett, hosszú éveken át futballozott kispályán, baráti köre és az újságírók csapatában is.

Pályája tanulság és példa is lehet különösen a fiatalabb nemzedék előtt. Egész munkássága a jobbító elképzelések és javaslatok, az építő kritikák és vélemények gazdag tárháza. A megszerzett és kiérlelt tudás közkinccsé tételének kötelezettsége, a széles értelemben vett kulturális ismeretek terjesztésének belső igénye, a tárgyilagos és kritikai szemlélet nyilvános érvényesítése az, ami dr. Csongrády Bélát a kor- és pályatársai közül is kiemelte, egyedivé, hitelessé és elismertté tette. Markáns személyisége, városi jelenség-léte, írásainak hatása, példaadó ereje olyan kulturális közeget érlelt, atmoszférát létesített a városban, amellyel már eddig is beírta nevét Salgótarján kulturális annalesébe.

Köszönet érte neki. Isten éltesse 80. születésnapján!

PETRÓCZI ÉVA

Szablyaélek

az ócsai templomban, sok év után

Emberbőr-színű
homokkő kockák
őrzik itt a szablyaélek
könnyörtelen nyomát.

Rájuk tekintek,
s félve félek,
fegyvert fölöttem
ki és miért suhogtat

még a maradék,
egyre gyávulóbb évek
reszketeg napjaiban,
s mennyi vágást bírhat
el vajon a test, s a lélek.

Ijedt gyermek módjára,
amúgy „játzásiból“,
előszólítom először
a rendületlen oszlopfők
kisdud kő-sárkányait,

majd, felnőttébe ocsúdva,
a templom falába
ivódott imákat is,
örökös testőrségnek.

BORDA JÁNOS

Hősök

A tanya messzire esett a falutól, vásárolni is csak egyszer-kétszer ment be valamelyikük hetente, lovas kocsival vagy biciklivel. Ha a férfinak támadt elintéznivalója, csakis a szekér jöhetett számításba, mivel topalábú volt. Gyerekkorában felöklelte és megtaposta a nyári színből kiszabadult hízóbika. Több helyen eltört, zúzódott a bal lába; végül úgy-ahogy összeforrtak a csontjai, de örökre sánta maradt. Erősen bicegett, sajátos szökdecseléssel, ezért rajta maradt a „Cinke” elnevezés. Nem csúfolták, mégis így emlegette mindenki: Cinke Gazsi. Komoly fejkarászásba került az útbaigazítás, ha családnevén keresték, hivatalos ügyben: – Hidas Gáspár? Háát, nem is tudom... Biztos, hogy idevalósi?

Azt meg végképp nem értette a falu népe (különösen a házasulandó, ép-egészséges testalkatú legénycimborák), hogy miért őt választotta hitese urának Várad Erzsike... Pedig hát szép arcú, formás, szorgalmas lány volt; tehetős gazdaleányok, jó szakmájú iparosok kerülgettek, de Erzsikének csak Cinke Gazsi kellett.

A háború szörnyetege mohó torokkal nyelte el sorra a tehetős gazdaleányokat, a jó szakmájú iparosokat... Eleinte olyan leveleket hordott felőlük a tábori posta, melyek úgy kezdődtek: „Tudatom, jól vagyok...” – később egyre gyakrabban zokogott fel valaki, a gyorsan feltépett koperta sorait vallatva: „elesett...”, „eltűnt...” Hanem a sánta Cinke Gázsira nem volt étvágya a fékevesztett fenevadnak.

Ködös, nyirkos októberi napon láttak először szovjet katonát közlelő, bár már több, mint egy héttel előbb tudták, hogy a ruszlik pontonhidat vertek a folyón, a falu alatt. Egy módos tanyásgazda hozta hírül, aki kétlovas fogattal menekítette a biztonságos rejteknek gondolt szállásra feleségét és serdülőfélben lévő lányait – némi értékesebb ingóságot is felhánnyva a kocsiderékba. A hátsó saroglya mögött két duzzadt tőgyű tehén lépegetett kényszeredetten: dülledő szemmel, nyakukat oldalt csavarva feszítették a szarvuk tövére hurkolt kötelet.

– Aszongyák, olyanok, mint az állatok! Rabolnak, elhajtják a jószágot, legyűrik az asszonynépet. Vigyázz te is az asszonyra, Gazsi! Bár... – a testes férfi félbeszakadt mondanivalóval, szánakozva mérte végig Hidas

Gáspár kacska, megbiccent alakját, és az ostorral úgy suttyantott a lovak közé, mintha csak legyintett volna.

Széles csatárláncban közeledtek a Tisza-gát lábánál, de került belőlük a bangétra¹, meg a töltés tetejére is. Messziről úgy tűnt, mintha elhagyott csövek után böngésznének a töltés mellett húzódó kukoricatarlón: minden lépésnél közelre hajoltak a zsíros, fekete rögökhöz. Amikor a tanya vonalába értek, a balszélen haladó katona megállt a kerítésnél, és ügyet sem vetve a láncre kötött puli fojtott, rekedt csaholására, odaköszönt a tanya falánál álló háziaknak: – Dobri gyeny!²

A férfi megemelte a kalapját, felesége lejjebb húzta homlokán a fejkendő.

Az orosz visszanézett a többiekre, feltartott tenyérrel megálljt intett, aztán furcsa, hintázó járással, mosolyogva belépett a nyitott vesszőkapun. Gáspárnak nem kerülte el a figyelmét, amint a legközelebbi társa maga elé kanyarította a dobtaras géppisztolyt. A szovjet katona – kinek fellépéséből és a váll-lapját díszítő sávokból egyértelmű volt, hogy ő a raj parancsnoka – határozottan megragadta Erzsike karját, és az udvar közepén ágaskodó gémeskút felé vezette.

– Nye bojszja!³ Nyics baj... – szólt vissza nyugtatólag a dermedten álló Gazsinak. A kútnál ő maga húzott vizet, az ostorfával jó mélyre nyomva a vödörre, majd a vödörre a kút kávján megtámasztva mutatta a fiatalasszonynak, hogy jöjjön és igyon! Erzsike néhány korty után várakozóan nézett a tisztre, aki a vödörre mutatva bólintott: – Jescso!⁴

Miután az orosz meggyőződött arról, hogy a kút vize iható, szájához billentette a mohás favödör peremét, és jólesően, hosszúakat kortyolt. Szomját oltván vidáman kiáltotta a némán várakozó katonáknak: – Igyi szjudá! Harosaja voda!⁵

– Pitanie, jeszty?⁶ – fordult újra a háziasszonyhoz, és sorolta: – Kenjer, hus, kolbas...

– Ennivalót kér – sietett Erzsike az urához. – Mit adjunk nekik?

– Amink csak van, Erzsikém! Jobb, ha mink adjuk oda, mint ha ők keresik elő.

¹ Bangét: a gát része, mentett oldali támasztópadka.

² Jó napot!

³ Ne félj!

⁴ Még!

⁵ Gyertek! Jó víz!

⁶ Étel van?

Hamarjában tiszta abrosz került az udvarra kivitt asztalra. Erzsike az előző hajnalban süttött, barna pikkelyes héjú kenyereket szelte széles karéjokra, Gáspár előhozta a kamrából az oldalszalonna maradékát és a kis kék bödönt kevéske zsírral az alján.

– Nincs kolbász – mondta a tisztnek –, még nem vágunk az idén.

Tanácsaltanul ráncolta a homlokát: érezte, hogy ennyi embernek kevés, amit eléjük tettek. Hirtelen felderült az arca, mert eszébe jutottak a méhei. Lendületos bicegéssel indult a szecsás szín felé. Kisvártatva már jött is, két kezében lekötözött szájú füles csuprot tartva, sőt bal karjával még egyet egyensúlyozott, a mellkasához szorítva. Hatalmas sikere lett a méznek, a katonák úgy estek neki, mint az édességre vágó gyerekek. Vastagon csorgatták a kenyérszeletekre, és csemcsegetve, élvezettel nyelték a falatokat. Egyre közlékenyebbé váltak, és nagy nehezen elmagyarázták, hogy annak a jeleit kutatják, telepítettek-e a németek valahol robbanótölteteket, a folyó gátjának felrobbantásához.

– Niiincs! Nincs akna, nincs bomba, biztos nincs! – készségeskedett Hidas Gáspár. – Nem is jártak németek erre felé!

Elfogyott minden az asztalról, az utolsó morzsáig; az oroszok szedelőzködni kezdtek. Volt, aki még ivott egyet a kútnál, végül sorra elköszönt mindegyik. Némelyikük barátságosan vállon veregette a házigazdát: – Harosij venger! Daszvidanja!⁷

Gáspár látta (de a viláért se tette volna szóvá), hogy három-négy ruszki a színből oldalog ki, hóna alatt mézes köcsögöt szorongatva. Azok nem is jöttek elköszönni: a hátsó kertkapun mentek ki a tanyából, úgy csatlakoztak az egységhez. Egyenlő távolságot tartva tovább indult a rajvonal, és apró hangyákká válva eltűntek a távolban.

A házaspár sokáig némán nézett utánuk. A múltó aggodalom mély sóhajával a férfi szólalt meg először: – Hát, mézünk, szalonnánk, kenyereink bánta, Erzsikém – de hál' Istennek, nem történt semmi baj!

Titkon azért mindketten remélték, hogy nem bukkannak fel többé oroszok a tanyában.

Vasárnap szekér elé fogták a világospej gidrán kancát, és beporoszkáltak a faluba, misére. Templomból jövet elkanyarodtak Erzsike szüleihez, persze már akkor ott kellett maradniuk ebédre is. Ímmel-ámmal ettek, inkább a beszámolókkal múlt az idő. Az idős családfő a hadműveletekről mesélt, és az oroszok zabrálása miatt háborgott a vejének, Erzsikének pedig a nők ellen elkövetett szörnyűségekről sutyorgott az anyja. Az kissé

⁷ Derék magyar! Viszontlátásra!

megnyugtatta őket, hogy a családból senkinek nem esett baja, és kisebb csatározásokat követően már tovább vonult innen a front, az ország köze felé.

Hazaúton felszabadultan, bizakodva beszélgettek. A tanyaudvarba érve Erzsike szállt le előbb a bakról, és a ház felé indult, hogy befűtsön a kemencébe, mielőtt a jószágok ellátásához fognak. Gáspár lekászálódva nekijajolt, s az istrángot oldozta le a hámfáról. A kertkapun át váratlanul három hosszúköpenyes szovjet katona toppant be az udvarba. Mintha az alkony szülte volna őket... Még a puli sem ugatott.

Láthatóan ittasak voltak: kettejük állapotáról csak a bamba vigyor és róluk áradó borszag árulkodott, de a harmadik annyira tántorgott, hogy minduntalan meg kellett kapaszkodnia valamiben. Gáspár a leoldott hámkötelet a ló hátára vetette, végigsimította az állat vékonyát, és szembe fordult az oroszokkal. Ismerősnek tűntek: szinte biztosra vette, hogy a múltkori látogatók közül valók.

– Davaj, davaj!⁸ – terelték befelé tettetett szívélyességgel a háziakat. A hullarészeg katona csak a veranda hosszú padjáig jutott botladozva. Lerokadt rá, és feje előrekoppant az asztallapra.

A konyhakredenc előtt álltak, egymás kezét fogva. Ujjaik erőt merítve és bátorságot keresve kulcsolódtak össze. Érezték, hogy kíméletlen indulatok gomolyognak a ruszkik borgőzös agyában.

– Vínó! Bort! – lépett közelebb egyikük.

– Nincsen – mondta csendesén Gáspár, és tagadólag ingatta a fejét. – Nincsen...

Az orosz durván meglökte a vállát, baljával parancsolóan az ajtó felé mutatott, jobb kezével pedig a köpeny fölé szíjazott pisztolytáska felé tapogatózott: – Vínó! Davaj!

– Menjél, Gazsi... – suttogta rémülten Erzsike, szinte kérlelve. – Fogadj szót, mert megölnek...

A férfi különös, fanyar mosollyal emelte fel a tekintetét: – Inkább megdöglök... Tudom, mi lesz, ha itt hagylak velük, egyedül...

Szavaira rációfolva, mégis elindult engedelmesen az ajtó felé. Elhaladt a másik ruszki előtt: az is taszított rajta egyet, és – miközben a bicebóca ember táncikálva küzdött az egyensúlyáért – harsányan összekacagott a társával: – Hromoj vorobej...⁹

Oldódott a feszültségük, s hatalmuk tudatában lazítottak a testtartásukon.

⁸ Gyerünk, gyerünk!

⁹ Sánta veréb...

Gáspár az ajtó melletti stelázsínál¹⁰ bírt megállni. Látszólag támaszt keresett, ám amikor rossz lábával elrugaszkodva visszaperdült és a röhögő zsvány elé toppant, hegyes csontozókés villant a markában. Kétszer szúrt. A katona arcán hitetlenkedő grimasszá fagyott a vigyorgás...

A pisztolyos a fegyveréért nyúlt, de félbetört a mozdulata, mert Erzsike a tűzhely mellől felkapott baltát úgy vágta hátulról a fejébe, hogy csak a füles sapka rongyai tartották egybe a koponyáját. Fennakadt szemmel térdre rogyott, majd puffanva eldőlt. Az odakint ájultan alvó részeg nem vett észre semmit.

Gáspár befogta a rúd mellett nyugodtan álldogáló lovat. A telihold fényében a trágyarakásnál jó vastagon megterítette a szekérderekat dudvával, és a fogattal újra a ház elé állt. Ócska ponyván kihúzták a tetemeiket az udvarra, és lihegve, küszködve feltuszkolták mindhármat a kocsira. A büntudat remegésével és a győzelem fel-felkaccanó mámorával ölelkeztek össze.

A gazda felült a bakra, s egy halk csettintésére megindult a kanca. Néha nyikkant a kerék, zörrenve verődött a kocsilócs, aztán a szekér sziluettje beleveszett az éjszakába. Erzsike lámpavilág mellett takarításba fogott, s azon frissiben gyúrt lóganéjos sárral felmázolta a konyha földes padlatját.

Jó másfél évtizeddel később, a belvízlecsapolások eredményeképpen a Béke Termelőszövetkezet megnövelhette szántóterületét. A kiszáradt sekély, mocsaras tómeder egyik szegletén csontokat, rozsdás fegyvert, el-mállott posztódarabokat fordított ki őszi mélyszántáskor az eke. Az emlékoszlopot tavasszal, április 4-én avatták fel.

„SZOVJET HŐSEINK. Itt nyugszik a dicsőséges Vörös Hadsereg három katonája, akik Hazánk felszabadításáért áldozták életüket” – volt olvasható a felirata magyarul és cirill betűkkel, orosz nyelven is.

Cinke Gazsiék a közeli tanyán élték le az életüket. Amikor faggatták őket, emlékeznek-e valamilyen harci eseményre a környéken, a korosodó parasztember rövid töprengés után bólintott: – Volt itt egy kisebb csetepaté, negyvennégy október végén, egy este. De mink nem mertünk elmenni nézelődni a tó fele, mer’ előtte pont a szovjet csapatok kutattak arra, aknák után. Hogy is mertünk volna!

Erzsike néni, a felesége szorosabbra húzta álla alatt a fejkendő csomóját, és bólogatva felsóhajtott: – Hogy is mertünk volna...

*

¹⁰ Stelázszi: deszkákból összeállított, edénytartó polc

A szovjet emlékmű nem áll már: ledöntötték. Cinkéék tanyája sincs már meg. Azt nem kellett lerombolni: letérdelt magától a benne lakók halála után, és apránként szétszántott röggé mállott az utolsó vályog is. Ma már nemigen akad olyan, aki meg tudná mutatni akár az obeliszk, akár a tanya helyét. Lassan feledésbe merülnek éppúgy, mint az egykori helytállás, az élni akarás bátorsága. Nekem is csupán errejártomban jutott eszembe, hogy valakinek mégiscsak fel kéne jegyezni az utókor számára: „Emlékezzetek a Hősökre!”

Agócs József: Tanya télen

BARANYI FERENC

Töredék

Leszállt az est. Az ablak már homályos.
Borozgatunk a pince hűvös ölén,
Alomba hajlik ernyedőn a város
a késő őszi alkony hűvösén.
Igyunk. Rokon az álom és a mámor,
ez fáradtságot, amaz bút takar,
megenyhülést csupán a telt pohártól,
csupán a bortól várhatsz, bús magyar.

Igyunk. Az utca szennyes még a vértől,
maroknyi népre tört a túlerő,
maroknyi népre, mely a föld szívéből
a szíve földjét óvni bújt elő.
Egy teljes nép volt – mégis csak maroknyi,
mert a magyarnak száma oly kevés,
nem volt nehéz egy népet eltiporni,
melyet legyőzött már a szenvedés.

(1956 november)

JÓNA DÁVID

Töredék

Baranyi Ferenc Töredék című versére

Az üszkös Budapest fájdalma éget,
maroknyi népnek az áldozata: szégyen,
és itt a költő, kinek szíve dobbant akkor,
nem tehettem, hogy ne beszéljen!

Borban látta a földnek vörös könnyét,
s hogy eltiport népnek csak igazsága van,
a költő nem dühös, sokkal inkább gyöngéd,
szótlán ürességet tör meg mindannyiunkban.

Ma is csak állunk, azt is feledve,
hogy a tankok az utcán csontokra léptek,
lánctalpaik az ölésbe belemelegedve:
bűnné fogant az egykorvult vétek.

Mégsem a bűnös, az áldozat inkább,
kinek sorsával a költőnek dolga lett,
a sebesültek között jár mezítláb,
a humánus az eszme, s nem tévedhetett.

(2021)

ORAVECZ TIBOR

Megfagyott szépség

Vártam tőled egy jelt, de a csend hangosabb volt, mint a szó.
Kerestelek mindenhol, de nem hallom a szívdobbanást,
Elvesztettük egymást az úton, retúr már nem kapható.
Tétován kiáltok hangtalan s szenvedem a vallomást.

Létezve s halva állok a kegyelem ajtaja előtt.
Nem várom az éjszakát, nem várom a nappalt, kopogok
Megtörten, tehetetlen vagyok, idegen és esendő.
Voltunk, vagyunk, mintha nem lennének testünkön végtagok.

Nézd, hogy ver az ismeretlen, hogy álmodik az ördöggel,
Hogy zihál, ringat a szél ahogy fúj a szabadság felől.
Széttépett torkomat fanyar méreg íze szorítja el
Ahogy tornácod árnyékában mesélsz az életről.

Az időt választottad, nem tudok inni az arcodról.
Kezed megérinti vállamat s nekem adod sorsodat,
Megfagyott szépséged visszatér a régmúlt dalaiból.
Tőled él bennem az élet, elmúló röpke pillanat.

Lábaink alatt lép az út, vezet minket menyegzőre.
Rám nincs szükség csak legbelül, hol önmagammal dacolok,
Néztem, ahogy elmentél szótlan a végzet mezejére,
A fények és a bánat megállt, nem járnak villamosok.

ORAVECZ TIBOR

Hideg álom

Átölel a hideg álom, bolyongok a testemben,
Fagyott ösvényen, hideg idő folyékony zugában.
Mozdulatlan fekszem az űr hideg végtelenjében
S hallgatom a hideg csendet tornácod árnyékában.

Szeretem a csendet, a hideg hangtalan suhogást,
Mikor figyeled álmomat kristálytisza hidegben.
Nyugalmamat a fény hideg csapdájában megtörten,
hangtalanul körbefonjuk, mint egy hideg pillantást.

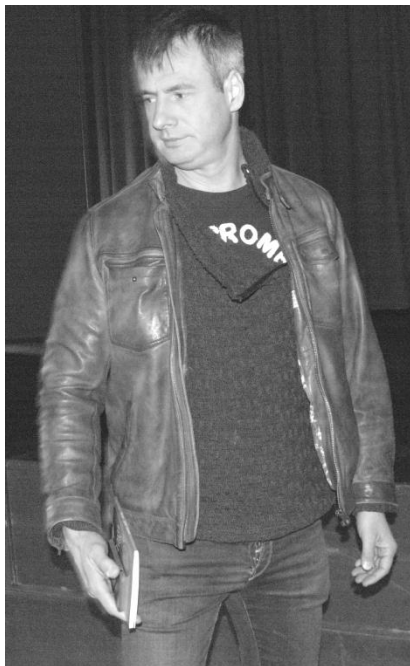
Érzem a hideg csendet a számban, fulladok tőle.
Belekondul sejtjeimbe a végtelen hideg sír,
mozdulatlanná tesz a hideg, amiről meséltél.
Érzem a hideg tested soha el nem múló illatát.

Hangtalan lebegsz bennem, mint a hideg szél, ahogy fújt.
Nem hallod a vihart, a mosolyt az elhagyott úton,
Sem a holt vigaszt. Arcomon barázdállik már a múlt,
Csak repülünk hideg vihar után kék hullámokon.

Kövek maradtak nekem kicsik, kerekék és nagyok,
Összeszedtem őket az úton, hogy eggyé váljanak.
Élet kövei ők, emlékei egy pillanatnak,
Csend hangjai ők, ahol már nem járnak villamosok.

ÁDÁM TAMÁS

Megcsípte az a csók, amit színháznak neveznek Interjú Pindroch Csaba színművésszel

Pindroch Csaba, Jászai Mari-díjas színművész 1972. március 19-én született Salgótarjánban. Az esztergomi Temesvári Pelbárt Ferences Gimnáziumban érettségizett 1990-ben. A Színház- és Filmművészeti Egyetemen szerezte színészi diplomáját 1997-ben. Azután számtalan jelentős színházi alakítást nyújtva bizonyította tehetségét. Szerepei közül a két leghíresebb a Frankie és Johnny, amelyben a főszerepet kapta, és utána A vágy villamosa című darab. 1997–2002 között a Budapesti Kamaraszínház tagja, majd 2002–2006 között a Vígszínház színésze volt. 2006–2011 között szabadúszó, a 2011–2012-es évadban ismét a Vígszínház tagja. 2012-től a Thália Színház művésze, 2014-től a

Veres 1 Színház társulatának is tagja. 2002-ben a *Valami Amerika* című vígjáték hozta meg neki az igazi hírnevet, amelyben Várnai Tamás filmrendezőt alakította, a film folytatását 2008-ban mutatták be a mozik. A *Kontrollban* kapott még fontosabb szerepet, 2003-ban. Bélus szinkronhangját adta a *Nyócker!* című animációs filmben, majd a Koltai Róbert rendezte *Megy a gőzös* című 2007-es vígjátékban láthattuk Sándorként. 2009-ben a *Szíven szúrt ország* című filmben kapott szerepet, a film Marian Cozma kézilabdás haláláról szól.

Miért épp Salgótarjánt választottad szülőbelyül?

Értem az iróniát. A születésem előtt azon gondolkodtam, hol lenne a legjobb meglátni a napvilágot; Tarján mellett döntöttem. Gondolom, így megy ez.

Itt éltetek amúgy?

Igen, ismerős a város, a Forgách-telep. Gyermekkoromban anyai nagyszüleimnél, Karancskesziben töltöttem a nyarakat.

Meddig éltél ezen a vidéken?

Tízennégy éves koromban átkerültem Esztergomba, a gimnáziumba. Gyorsan elszaladt az a négy év.

Vissza se néztél gyönyörű vidékünkre?

Az érettségi után volt egy nagy vágta Salgótarjánban, akkor még nem léteztek klikkek, habár ez kicsit sántít, mivel játszottam egy zenekarban. Ezzel együtt igaz: mindenki jóban volt mindenkivel. Boldog békeidők!

Mennyire ismered Salgótarjánt?

Eléggé, éltük a magunk sűrű életét, zenéltünk, buliztunk, bejártam a környéket, hiszen újságkihordó is voltam.

Időben behatárolható pontosan az itteni jelenléted?

A gimnázium kezdetéig, majd tizennyolc és tizenkilenc éves koromban voltam masszívan jelen.

Merre mentél ezután?

Felköltöztünk Budapestre.

Jelenleg is Pesten éltek?

Órbottyánban lakunk a feleségemmel és három gyermekünkkel.

Kanyarodjunk vissza még kicsit Nógrádba. Mikor tudatosult benned, hogy a közelben született a legendás színész, Zenthe Ferenc?

Zenthe Ferenc apukája bányamérnök volt Salgóban. Ott, ahol az én nagyapám csillésként dolgozott, hogy szebben mondjam, bányavonatot vezetett. Nagy valószínűséggel találkozhattak, kicsi a világ. Hallottam a színésziórás származásáról, bár nem tudatosult bennem. Tudtam Tolnay Kláiról, aki Mohoráról származik.

Amikor alakulgatott a Zenthe Ferenc Színbázis, azonnal az ügy mellé álltál.

A megyéből elszármazottaknak szerveztek egy jótékonyági előadást, engem Susán Feri hívott. Sok ismerős és ismeretlen emberrel találkoztam, feltolultak az emlékek.

*Tízéves a társulat, rengeteg munka, nagy sikerek.
Mindig odafigyeltem rájuk, tehetségesek, kitartóak.*

Jut eszembe, a ferenceseknél jártál gimnáziumba, nem jutott eszedbe, hogy színész legyél? Nem csapott meg a művészet szele?

Gyerekként betlehemeztünk, egyszer verseskötetet hozott az órára a magyartanárnő, azon a tájékon kezdett mocorogni bennem valami. Esztergomban háromszáz ember előtt léptem fel a tornateremben, roppantul tetszett, hogy megnevettetem a srácokat. Bohóckodás szinten izgatott a dolog. Aztán harmadikban a magyartanárom verses kazettákat játszott le az órákon, és ez keményen megcsapott. Akkor már csak verseket tanultam. Más egyáltalán nem érdekelt, meg is lett az eredménye, rossz tanuló lettem.

Nem próbálkoztál versírással?

Nem hagyhatom ki Nagy Gabriella salgótarjáni magyartanárnőm szerepét, aki verseket írogatott, és engem is biztatott. Mondta: írjak egy szép verset, mert ha nagy ember leszek, ez sokat fog érni. Mit ad Isten, a kétezres években a Vígszínházban várt egy boríték, benne a Mondd, mit ér a világ? című versem.

Vállalható munka?

Nem tudom igazából megítélni a minőségét, de az biztos, hogy otthon bekeretezve lóg a falon. Kedves emlék, amelyben világmegváltó kérdéseket teszek fel.

Elsőre felvettek a színművészetire?

Nem, Siófokon portáskodtam, és más dolgokat csináltam. Megváltoztam rendesen, fel is adtam színészi álmaimat. Egy kis időre. Két év múlva ismét jelentkeztem. Akkor sem vettek fel, de legalább eljutottam a harmadik rostaig. Egy hétig laktunk az egyetemen, megéreztem azt a semmivel össze nem hasonlítható miliőt.

Innen már nem volt visszaút...

Elmentem stúdiósnak az Arany János Színházba (ma Újszínház – a szerk.), ahol végérvényesen megcsípett az a csók, ami a színház. Magához vonz, nem enged el. Egyébként 1993-ban végre felvettek a Színművészeti Egyetemre.

Említenél néhány nevet az osztálytársaid közül?

Csőre Gábor, Liptai Claudia, Bozsó Péter, Balázsovits Edit, Karácsonyi Zoltán, Lázár Balázs.

Nagyon beindultál, jöttek a színházi szerepek, olyan kultfilmekben játszottál, mint például a Valami Amerika vagy a Kontroll.

Valóban, elértek a sikerek. Ezek emeltek ki egy szűk dobozból. Szerencsések voltunk ezeknek a filmeknek a szereplőiként. Olyan szinten beégünk a nézők tudatába, hogy bár a szakma ezért büntetett, de a nézők szeretete kárpótolt mindenért. Abban az időben a tévében nem lehetett kitörni, hiszen gagyi filmsorozatok mentek, gagyi szereplőkkel. Megjegyzem, a mai napig sem sokat változott a helyzet. Ez, ugye, társadalmi sajátosság, nem csak magyar jelenség.

Alkalmazkodtál a körülményekhez?

Megpróbáltam, kétszemélyes darabokban léptem fel, időnként egyedül, és hát producerként is tettem a dolgom. A saját ízlésem szerint alakítottam a repertoárt, saját beruházással.

Mégis kőszínházakhoz kötődtél, kötődsz a mai napig, közben megesett, hogy szabadújszó voltál.

A Vígszínházban szűk volt a tér, nem tudtam elviselni az ottani létezést, éreztem, lépnem kell. 2006-ban mondtam fel, sokat köszönhetek a teátrumnak, de nem szerettem. A legnagyobb átjárás abban a színházban volt. Komoly árat fizettem érte, tovább tartott az út.

Jó döntésnek bizonyult?

Hosszabb távon mindenképp. Vidéki fellépéseim alkalmával is húzó névnek számítottam, és ezt élveztem.

Majd jött a Thália Színház.

Amelynek lassan nyolc éve megbecsült tagja vagyok. Úgy érzem, a legjobb helyre kerültem.

Segít az, hogy színészcsalád vagytok?

Persze, legjobb kritikus a feleségem, egyben a legnagyobb drukkerem is. Több előadásomnak ő a producere. Sok közös munkánk van, most például egy iskola alapításán dolgozunk, hogy több lábon álljunk.

Banális kérdés: mi a boldogság számodra?

Otthon lenni a családdal, a gyerekekkel. Igazi ajándék. Nem az a színész vagyok, aki itt fog meghalni a deszkákon. Szeretem a szakmám, és jólesik a siker, a taps. Viszont látni kell azt is, hogy a fejlesztésben, az oktatásban is lehet szép eredményeket elérni.

Éppen Balassagyarmaton láttam a vírusos időszak előtt a Segítség, megnőszültem! című egyszemélyes komédiádat. Nebéz egyedül játszani, a közönség figyelmét magadra vonni?

Nem a hatalmas mennyiségű szöveg megtanulása a nehéz. A fogadó-készség, a közönség reakciói roppant fontosak. Ez persze a színészen is múlik. Viszont, ha valaki alszik, netalán horkol, akkor halálos tud lenni. Ha jó a közönség, akárha szelek szárnyán repülnél. Ez egy interaktív műfaj.

Nagy kibívás ez a darab?

Azt akartam megtudni, hol tartok negyvenhat évesen. Képes vagyok-e hetvenöt percen keresztül arra, hogy mindenféle díszlet nélkül lekössem a közönséget. Kíváncsi voltam, milyen az, ha egyedül fürdöm a sikerben, vagy egyedül bukom meg, ne kelljen osztoznom senkivel semmiben.

Köztudomású, hogy szeretsz jótékonykodni, Balassagyarmaton például a Palóc Múzeumért áldoztad be az előadásod bevételét.

Karancskesziben, a hideg szobában állt egy Mária-szobor. Az ősök egy kápolnát építettek a házunk sarkánál, amely '44-ben egy hatalmas viharban megsérült, porig égett. Így került a szobába a Mária-szobor, ami csodával határos módon megmaradt. Nagymamám sokat mesélt erről, igen ám, de egyszer elcsentem egy ötszázast a nyugdíjából, amit elrejtettem a Szűz Mária szobor alatt. Hatéves lehettem. Nem tudtam, mi az értéke, csak olyan szép volt. Aztán később ártatlanul mondtam: jaj, megtaláltam. A nagyszüleim meghaltak 1982-ben, elvittem a szobrot az új házamba. Később aztán a Palóc Múzeumba került, az állandó kiállítás része lett. Tanulmány is készült róla. Büszke voltam, nemes család lettünk, hiszen szobrot adományoztunk a múzeumnak. A Madách-díj átvétele előtt be-mentem a múzeumba, hatalmas élmény volt látni a szobrot, meghatód- tam, azonnal eldöntöttem, az előadás bevételét felajánlom a Palóc Múze-umnak.

Válogatás Erdélyi Zsuzsanna palócföldi archaikusimádság-gyűjtéséből

Erdélyi Zsuzsanna néprajzkutató, az archaikus-ápokrif népi imádságok Kárpát-medencei gyűjtője ez évben lenne 100 éves. Emlékezve munkásságára a 2021. évi lapszámainkban a palóc területen gyűjtött imádságszövegekből adunk közre néhányat.

Jaj elvesztettem Istenfiamat

Oh hajnal
Aranyszínű szép hajnal!
Kiben a Boldogságos Szűzanya Mária megnyugszik.
Úrtul születik,
Pokol tőle türetik,
Eleven ostyát néked adom,
Pál Péter mondja aranyos miséjét
Add meg ezt a Boldogságos Szűzanyámnak, Máriámnak,
Hogy micsoda dolog ez, hogy aranyos miséjét hallgatják?
Oh Pál Péter!
Hogyne hallgatnám, mikor ma teljes harmadnapja
Jaj elvesztettem Istenfiamat, fényes Jézus Krisztusomat.
Lépj ki a küszöbön,
Tekints föl a Gecsenyi hegyekre!
Ott meglátod Istenfiadat, fényes Jézus Krisztusodat!
Ott csapdossák dárdával, vasrúddal,
Vagdossák,
Bárddal bárdozzák,
Büdös nyállal köpdösik,
Vasvesszővel verdesik,
Bizony, bizony, aki ezt megmondja és este reggel reggeli
és esti imádságot elmondja,
Örök üdvösséget elnyeri, ámen.

*Rimóc (Nógrád m.), 1974. márc. 15.
Rigó Balázs, 1927.*

Térdig való vérbe'

Oh hajnal, hajnal, szép piros hajnal,
 Kibe Mária nyugoszik,
 Úr tüle születik,
 Pokol tüle töretik,
 Eleven ostya, Úristen,
 Néked adom testemet,
 Tőled várom lelkeket, örök üdvösségemet.
 Amott látok, amott rózsás bástyát,
 Abba mongya Szent Péter és Szent Pál az ő miséjét.
 Oh Asszonyunk, Szűz Mária, mise hallgatója,
 Mér gyütté a misére?
 Honne gyüttem vóna,
 Ma tellyes harmadnapja elvesztettem szerelmes Szent
 Fiamat, Jézusomat.
 Tapoggy ki, tapoggy ki templom ajtaján,
 Tekincs ki, tekincs ki síralom völgyére,
 Ott látok, ott látok
 Könyökig könnyüben,
 Térdig való vérbe',
 Szent haját szaggattyák,
 Szent szakállát tépázzák,
 Vaskesztyűvel csapdossák,
 Vasostorral ostorozzák,
 Mély gödörbe taszítcsák,
 Minden teteme megrettentvén,
 Piros vére kifolyik.
 Tengerbe lévő pámfá szülte ágát,
 Ága szülte levelit,
 Levele szülte gyümölcsit,
 Gyümölcse szülte Szent Annát,
 Szent Anna szülte Máriát,
 Mária szülte Szent Fiát,
 Szent Fiam, szép Jézusom, ereggy a fekete föld színére,
 Parancsold meg Ádámnak és Évának, hogy hirdessék, ámen.

*Mátraverebély (Nógrád m.), 1970. szept. 6. – búcsú.
 Sőregi Mihály, 1904. Apc (Heves m.), ott is lakik.*

NAGY ZSÓFIA

Palóc konyha

Dédanyáink és nagyanyáink kézzel írott receptfüzete tele volt kincsekkel. Ma már alig kóstolhatjuk ezeket az ételeket, mivel sok családban nem készítik ezeket a finomságokat. Van, amit a gasztrodivatok, van, amit az életmódbeli változások, és van, amit a táplálkozástudománnyal foglalkozó szakemberek száműztek a konyháinkból. Számos kiváló fogást tehetnénk a palócok konyhájából egy képzeletbeli listára. Ezek közül szeretnék néhányat bemutatni.

Nagy Zsófia nagymamája, a kelenyei születésű Koncz Jánosné Csáky Erzsébet, akinek a recepteséből valók az alábbi ételkészítési módok. A leírásban megőriztük az eredeti szöveget.

Korpacibere

Két liter korpadarát egy négyliteres fazékban leforrázunk, tele *töltsük* vízzel, és megsózzuk. Ha langyosra hűlt, teszünk bele kenyérbelet, utána meleg helyre *állítsuk*, attól pár nap alatt megsavanyodik. Akkor leszűrjük, főltszük forni, s közben egy-két *marok* köleskását teszünk bele. Mikor

megfőtt, 3-4 tojássárgájával behabarjuk, lassan, vigyázva, hogy a tojás össze ne csomósodjék. Ez az étel finom és soha nem lehet megunni.

A korpacibere erjedéssel készült *kellemessen savankás* lé, amit általában levesek savanyítására is használnak, de önálló ételként is megállja a helyét. Nyáron, jól behűtve ásványvízzel fröccsnek is elkészíthetjük, vagy magában is fogyaszthatjuk. Napi egy pohár korpacibere gyógyír a májnak, tüdőnek, vérszegénységben és magas vérnyomásban szenvedőknek, megelőzi a szívinfarktust.

Leginytál

A megpucolt, felkarikázott krumplit egy kevés zsíron megsütjük. Egy másik lábasban megsütjük a felkarikázott hagymát, hozzáadjuk a cikkekre vágott paradicsomot és a paprikát, ízlés szerint sózzuk, borsozzuk. Amikor megsült, hozzákeverjük a krumplihoz, és beletesszük a felkarikázott kolbászt is. A tojásokat felferjük, sózzuk, a krumplira öntjük, majd jól összesütjük.

Nyúlpástétom (nyúlpép)

A megnyúzott nyulat vízzel háromszor egymás után leforrázzuk, mindegyik forrázás után hűlni hagyjuk. A harmadszori forró vízhez ecetet is öntünk, hogy ne legyen vad íze, majd hagyjuk kihűlni a vízben. Ha kihűlt, átmoszuk, és lefejtjük róla a húsát (a csontos részekből levest készíthetünk). Megsózzuk, és egy jó kanál bő zsírban fedő nélkül hirtelen sülni hagyjuk, mindegyik oldalát jól megpirítjuk. A zsírból kiszedve finom apróra vagdalkuk a húst. A megmaradt zsírban egy fej reszelt hagymát és három gerezd fokhagymát pirítunk, amit a zsírral együtt a hússal öntünk, hozzáadunk egy nagy csokor finomra vágott petrezselyemzöldjét, 1-2 darab tejbe áztatott zsemlet, 7 tojássárgáját, majd sózzuk, borsozzuk. Jól összekeverjük és hozzáadjuk a 7 tojás felvert habját. Kizsírozott, zománcozott formában megsütjük.

Töltelékes sült libamell

A liba mellét finomra vagdalkuk, fél zsemle morzsáját, egész tojást, sót, borsot, paprikát, egy gerezd fokhagymát összegyúrunk. Visszaillesztjük a mellcsontra, tojássárgájával megkenjük, tepsibe tesszük, leöntjük zsírral, majd lassú tűzön a sütőben szép pirosra sütjük.

Töltött libanyak

A liba nyakáról a bőrt egészben húzzuk le. Egyik végét bevarrjuk. A beáztatott száraz kenyeret kinyomkodjuk és ledaráljuk 2 gerezd fokhagymával, 1 fej hagymával, a májjal, szívvvel, zúzával. Összekeverjük 1 csokor finomra vágott petrezselyemmel, 2 tojással, sózzuk, ízesítjük pici borssal, csipetnyi majoránnával. A nyak bőrébe töltjük és a másik végét is bevarrjuk. Egy kevés zsírt és vizet öntünk alá, és lassan, többször saját levével meglocsolva pirosra sütjük. Melegen és hidegen fogyasztva egyformán finom.

Csavart hús

Szép, nagy marhahússzeleteket klopfolóval kiverünk, sózzuk, borsozzuk és megpaprikázzuk mind a két felét. Vékony szelet füstölt szalonnát fektetünk mindegyik szeletre, majd szorosán összecsavarjuk és cérnával átkötjük. Zsíron 1 fej kockára vágott hagymát megpirítunk, rátesszük a hústerkerceket, és *felöntsük* vízzel, hogy éppen ellepje. Sózzuk, majd beleteszünk 2-3 babérlevelet, 15-20 szem egész borsot, 2 evőkanál ecetet, 1 kockacukrot, 2 darab felszeletelt petrezselyemgyökeret, 1 darab sárgarépat és mindig annyi vízzel pótoljuk, hogy ne süljön. Egy fél órával a tálalás előtt vegyük ki a húst, és a levét törjük át szitán. Adjunk hozzá 1-2 evőkanál tejfölt, tegyük vissza forni, ha nagyon sűrű, öntsünk még hozzá vizet. Tálalás előtt *megszabadítsuk* a cérnáktól, éles késsel fél ujjnyi karikákra vágjuk. Tálba tesszük és a levét ráöntjük. (Fontos, hogy a hús nagyon *erősen* legyen összecsavarva és soha ne süljön a zsíron, csak párolódjon).

Szilvalekváros lepény

40 dkg liszt, 3 dkg élesztő, kb. 4 dl tej, 5 dkg cukor, 7 dkg vaj, 2 tojássárgája, pici só. A tetejére: szilvalekvár, 15 dkg darált mák, 10 dkg cukor, zsír.

A lisztet összedolgozzuk egy kevés langyos cukros tejben felfuttatott élesztővel, a tojássárgájával, a sóval és annyi langyos tejjel dagasztjuk be, hogy könnyű kalácstésztát kapjunk. Végül beledagasztjuk az olvasztott vaját és duplájára kelesztjük. Ujjnyi vastagra nyújtjuk, kizsírozott tepsibe terítjük. Félujjni vastagon megkenjük szilvalekvárral, majd megszórjuk a cukorral elkevert darált mákkal. Forró sütőben megsütjük.

Almás kelt palacsinta

Közönséges palacsintatészta: tojás, liszt, só, kevés cukor, kis darabka vaj, tej. Ehhez hozzáadunk egy darabka élesztőt. Az élesztőt előbb egy kis vízzel el kell keverni, hogy csomós ne legyen. A palacsintatésztát valamivel hígabbra hagyjuk, mert a kelésnél sűrűbb lesz, vagy 2 órával kisütés előtt megkeverjük, megkelés után a tésztát nem szabad keverni. Így készítve a palacsinta sokkal ízletesebb.

Az almát cukorral, fél citrom levével, 2 kanál baracklekvárral, egy marék mazsolaszőlővel puhára párolunk. Megtöltjük vele a palacsintákat, feltekerjük, majd felvert tojásba és szitált morzsába hempergetjük es forró zsírban kisütjük.

Krumplis felfújt

Kb. 30 dkg krumpli, pici só, 1 dl tej, 5 dkg vaj.

A főtt krumplit alaposan összezúzzuk, hozzáadunk 3 kanál cukrot, 3 tojássárgáját és 3 tojás felvert habját. A masszát vajjal kikent kuglófformába tesszük, megsütjük. Ha kihűlt, megcukrozzuk.

Tejfölös lepény

2/4 lisztből, 1 tojásból, 1 sárgájából, negyed kg vajból, 2 kanál cukorral, csipet sóval tésztát készítünk és kelni hagyjuk.

Töltelék: 9 tojássárgáját 25 dkg porcukorral, 2 vaníliás cukorral, 3 dl tejföllel, 1 jó marék liszttel és a 9 tojás felvert habjával jól összekeverjük.

A tésztát ujjnyi vastagra nyújtjuk, s a tepsibe téve 15-20 percig sütjük. Aztán ráöntjük a tölteléket és lassú tűznél világossárgára sütjük. Melegen éles késsel szeleteljük.

*Agócs József:
A nap vége*

SZŰK BALÁZS

Fiam ha utazik

Viszi fiamat a táska,
Miként jó időt a gyáva
Szél. Nem tudja még ő sem,
Lába alatt a kő sem,
Hazaér-e ma még.
Mint apró buborék,
Tornászva így száll,
Anyjához kószál.

Fiam végleg elutazott

Anyjától kószál
Egy távoli tónál,
Jaj, elveszett nekünk
A mi örök derűnk,
Hazaér-e még,
Mint egy buborék?
Könnyező kószem,
Mi marad, ha ő sem?

Örökké fenn

Felnézek az égre,
S te ott vagy, fiam.
Repül a lelked.
Előződ a Holdat,
Morajlod a csillagokat.
Hidegben is ránk gondolsz
Ott vacogva fenn,
Mert repülő vagy,
S időnként, éjszakánként
Haza szállsz
Idegen földről
Volt otthonod fölél.
Villogó szárnyaid sírnak,
Amikor vágtatsz szabadon,
Könnyeid alá zuhannak,
Mint a forrásvíztől átitatott
Csodaszarvasok az erdő
Rejtelmében, csak épp
Nem hazát keresve,
Hanem abból kikergetve,
Fénytelen fejedelmek,
Jelentést író sámánpapok
Szemmelverésében,
Nyílesőjében.
De ide mindig haza térhetsz:
Adunk nyugalmat
Sírjaink pihenőjében,
Szüleid utolsó ölelésében.

OLASZKA SÁNDOR

Adél

Adél olyan széles volt, mint egy mosoly. Nagy haja, mint a kötél, amellyel a nehezéket dobják ki a léghajóból. Sárga, kékujjú középiskolai felsőben ült a kanapén, a pulóver valószínűleg lelkileg tette olyan erőssé, mint a teste, úgy érezhette benne magát, mintha egy nagyobb narratíva részese lenne. Feszült rajta a farmer, amelyik egy picit rövid is volt, bokája fölött szégyenkeztek a vérbő venulák. Lehúzgálta a felső alá vett pólót a farmerra, nehogy bőrfoltos hasa kilátszon. Sóhajtvá nyúlt a csipstes zacskóért az asztalra, miközben a telefonját nézte, írt-e neki Mátyi. Amúgy is izgult. Nemrég dolgozott a konyhán a Jungmann étteremben. Ott is alig ismerte ki magát, erre másnap a régi Karancs szálló földszintjére kellett mennie, valami marketingtalálkozóra. Ha valamikor szüksége lett volna rá, hogy valaki kicsit oldja benne a húsos feszültséget, akkor az az este volt az. Mátyi mindig jókat írt neki. A konyhán barátkoztak össze, ahol a fiú volt a szakács. Amikor cseteltek, úgy érezte, van remény, hogy a világ szebb, mint ami látszik belőle. Mátyi üzeneteitől egy tölgyfahordónak képzelte magát, ami kissé savas, szellemesen száraz, de kábító nőiességgel van tele. Nem jött az üzenet. Görgette csak a fészbuk üzenőfalát. Nagyokat kortyolt a pohár kólába, minden korty úgy csillant, mint a balta éle, mindegyik kortyot egy csapásnak élte meg az önbizalmán. Halottak üvöltöttek minden evés-ivás után a hasában. Nehéznek érezte magát, mint aki több zsák drágakövet evett. Fehér lett, mint a fénysugár, vagy mint a vaj. Aztán ragyogott a vécé felett görnyedve, mint ahogyan a virág lángol a nyári fényben. Ez volt a teste jelentése, szöveg nélkül.

Minden este, munka után olyan magányos volt, mintha egy álomból ébredt volna, amiből nem emlékezett semmire. Várta, hogy megjelenjen a zöld kör Mátyi neve mellett. Ez a nagy, zöld kör jelentette neki a legtöbbit. Újra és újra akarta az üzeneteket. Az utolsó beszélgetésükön huzigálta az ujjait le és fel. Az a szöveg volt neki a szerelem. Látta, hogy a fiú posztolt az életről valamit, a fészen sokan és sokat tudnak az életről az emberek, de Mátyi úgy hagyta el a posztját, mint egy második világháborús hős, kigyulladt körülötte minden, és csak a fényeit lehetett látni, őt magát sajnos nem, de a lány a szívébe zárta. A telefonnal a kezében aludt

el a kanapén. Olyan volt a hajnali város, mint a nagy, közös elbeszélés elveszett horizontja.

Nézte a városalapító szobrát a buszmegállóban leszállva a buszról, ott ült a kis tér közepén, mint márvány gyerekkor.

Egy varjú szeméhez hasonlított a nap, ahogy vöröslött az égen. Autólámpák vércseppjei csöpögtek végig az úton, amin átment az egykor szebb időket megélt szálloda elé. Ott állt szürkén az égő ég alatt. A szálloda nevét ábrázoló betűkön át úgy szüremlett a gyenge fény, mint repedt, kinyíló sírköből, amelyekben a halott készen áll a feltámadásra.

Mátyira gondolt, és a keserűség a nyelvébe temette magát. Elszívott egy cigit a szállodaajtóban. Méregette az épületet, amelyik úgy magaslik a város közepén, mint egy öngyilkos-forródrót. Hívják, de nem veszi fel senki.

Adél húsos, sápadt, kialvatlan és izgatott arca olyan nehéz volt, mint a kő, körülbelül egy tonna súlyú. Belépett az elvesztegetett örömök ajtaján. Két idősebb kolléganője fogadta, megmutatták neki, hol öltözzön át, és hogy hová kell majd pakolni az ételt, ha megjön a furgon. Adélnak azt a feladatot adták, hogy terítsen meg, és hogy szolgáljon fel a vendégeknek, mert egy pincér nem tudott menni betegség miatt. Megjött az előadó. Olyan arca volt, mint az árnyékok közé bújt holdnak, és pokoli mosollyal köszönt. Földön túli szemeit csak talán a rettegéstől ráncos homlokai múlták felül. Égetett, kék rum színű öltöny volt rajta, és úgy látott hozzá az utasítások osztogatásához, mint a forgósél, vad és szentségtelen ember benyomását keltve. Habszivaccsal bélelt, óriási koporsótortát toltak be a színpad szélére. Pirított cukorral volt barnára kenve. Az állkapocsrögzítők marcipánból voltak, összezárták a terem levegőjét a melankóliával. Kígyók játszottak egymással tekeregve a fedelén. Körülötte műanyag pezsgőspoharak álltak, a gyászolók.

Az előadás házigazdája érdekességként elmesélte, hogy a sütemény a svéd makabre cukrászatot idézi, és kívánja a halotti torok kihagyhatatlan kellékévé tenni.

Egy ezüsttálcán aranygyűrűk voltak kiállítva. Adél csak nézte a sok, csillogó gyűrűt, de nem értette, miért vannak ezek a gyűrűk egy temetési vállalkozóknak szóló rendezvényen. Az előadó látta, hogy a lány küszködik a gondolataival, és kérdés nélkül válaszolt neki, hogy azok lebomló anyagból készültek, arannyal színezett temetési gyűrűk, amelyeket az elhunytak emlékére kellene elásni, amennyiben házasságok voltak, jelképezve, hogy a házasság a sírig tart, valamint az élet kezét díszítő ékszer a szerelem, mely lefelé ás, és végső lényegét a föld alatt nyeri el. Felajánlotta

Adélnak, hogy bátran próbáljon fel egyet, de a lány félt, hogy kövér ujjaira nincs méretben, így visszautasította az ajánlatot.

Az asztalok megterítése még a kellékek előkészítésénél is gyorsabban ment. Végzett, és kiment a hátsó bejárathoz elszívni egy cigit. Megnézte a telefonját. Mátyi írt. Bűvésztükkös videót küldött, amiben az előadó kiszabadítja magát a láncai alól. Beszélgettek, az is felmerült, hogy egyszer megnézhetnének egy ilyen estet valahol, amikor nincs ez a nagy szezon az étteremnek. Mátyi leírta, hogy ez az élet lényege, hogy megszabaduljon az ember a láncaitól, és hogy szerinte ehhez nem kell más, mint tudni, melyik láncgyűrű hol enged. Szóltak neki a kolléganői, hogy menjen, elkezdődött a rendezvény, már bent vannak a vendégek.

– Vigyünk életet a temetésbe! – üdvözölte a színpadról az összegyűlt vállalkozókat a rendezvény szervezője. Többet nem hallott Adél, mert újra fordulnia kellett a büfékocsival. Mikor visszaért az újabb adag levesekkel, már arról beszélt a pokoli ember, hogy el kell valahogyan tudni adni azt, amit nem szívesen vesznek meg az emberek, mint például egy temetési szolgáltatást. Furcsa vendégek gyűltek össze. Tíz asztal volt. Megint lemaradt egy részről a beszédben, mert mennie kellett az üdítőkért. Ennél a fordulónál versenyt hirdetett a szentséget nem ismerő, hogy az a vállalkozás kap támogatást, aki több lájkot tud összegyűjteni egy hónap leforgása alatt. Az egyik vendég olyan volt, mint egy zselézett hajú prériefarkas. Ízléstelen, retró barna öltönyében hangoztatta, hogy egy jól eltalált kozmetika fel tudja dobni a temetést. Különböző, tupírozott hajú halottakról mutogatott képeket, amire a többi vendég nevetve, elismerően megtapsolta. Egy feltűnően szép alakú, haját sátoorként használó miniruhás nő szólalt fel, aki halottszállítók tetején pózolt különféle domborító testhelyzetben, elég lengén öltözve mondván, az utolsó útra is el kell kísérje az embert az erotika. Ezt is megtapsolták a többiek, meglepő módon, ízléstelennek sem tartotta senki. Megint fordult Adél, üdítőket, kávékat és ásványvizeket pótolta. A harmadik felszólaló olyan volt, mint aki egy ír kocsmából ugrott volna át biciklivel. Elővett pár levelet, amiket halott szeretőik írtak életben maradt párjuknak, majd mutatott egy képet valami városról, és hangsúlyosan azt mondta, az a lényeg, ami a háta mögött van. Őt nem értették nagyon, de az előadó kiszúrta, hogy urnát öntenek a folyóba a partról. Nem volt túl népszerű a rendezvényen, de szép, művészi fotót csinált. Negyedjére egy kis, halvány figura állt fel tengerzöld pulóverben, aki szerint egy temetés is lehet cuki, ha ráhangolódik az ember az örökkévalóságra. Sok fény és öröm kell egy temetésre, mivel

a fény a halál nélküli folyó. Cicát simogatott egy napsütötte temetőben, miközben leengedték a koporsót a sírgödörbe. Enyhe tapsot kapott.

Egy melegítőben, a rendezvény hangulatától elűző kontyos lány állt fel, aki szerint, mint ahogy az élő is, természetes állapotában a legszebb, nem kell ruha, smink, csak a natúr holttest, hogy milyen szép a maga valóságában a halál. Szerinte fészbukon is azért van ennyi lájk a képein, mert egyszerű és természetes. A következő, kampós orrú, vörös hajú, edzett nő a testmozgást és a fitneszt népszerűsítette a temetéseken. „Számoljuk az utolsó lépéseket is” jellegével sok temetésen vett részt ingyen aerobikórát tartva az elhunyt hozzátartozóinak. Megemlítette, hogy a sport, az élet a kitartásról szól, és hogy csak a legjobbak érnek célba. Sokkolóan nagy tapsot kapott. A következő egy jól öltözött, vörös inges férfi volt. Michael Jacksontól Yodáig mindenki viaszszobrával lehet fotózkodni az általa tartott temetések keretében, majd egy halott bácsit mutatott be a fényképein, akinek nagy álma volt, hogy találkozik Sam Tinnes-szel, mert szerette a zenéit, és ő halála után megvalósította ezt az álmot, szerinte csökkentve a hozzátartozók büntudatát a beteljesületlen vágyért. Ezután egy kis nevetgélés, jó hangulatú beszélgetés kerekedett. Számba vették, hogy reggel kilenc és tizenegy, valamint a kora délutáni órákban lesz a legjobb a képeket, reklámposztokat feltölteni, mert akkor kaphatja a legtöbb lájkot egy-egy bejegyzés. Adél kiment cigizni, míg felvágták a koporsótortát a vendégek. Mátyira gondolt, meg arra, hogy ő is azokban az időpontokban tölt majd fel képet magáról, hátha sok lájkot kap, még ha oly kövér is, hogy lenyelne a földet. Úgy érezte, nem tud megfordulni, a padlóra vetette magát, mint egy árnyék, ami soha nem akar felkelni többé. Egyre hangosabban és vadabban mondta a fejében a pokoli hang, hogy el kell adni, amit nem szívesen vesznek, majd égetett, kék rum színű lett minden, végül pedig sűrű. A telefonja ott hevert mellette, ahogy elájult, elejtette, a Google keresési előzményei megnyíltak. Keresés a vicces macskás videók között. Ez volt legfelül. Összevissza beszélt, hogy megette az emlékeit, hogy elege van a testéből, vértéglákat akar, pitypangszellemekről suttogott riadtan. Teljesen összeomlott az a vékony lány, alig volt negyven kiló huszonhárom évesen. Amikor kivitték a mentősök a szállodából a hordágyon, a zöld kört látta maga előtt meg Mátyit, ahogy szívet küld neki.

SZENTJÁNOSI CSABA

Andinak

Fogaid hóláncain átkelnek
szavaid a hideg csenden,
ki-be záródnak feléd ujjaim,
kutyák ugatnak bennem,

olyan öreg vagyok, mint az
indiánhegy, aminek ránc a patakja,
Édesanyám a párnája alatt
a történelmet altatja,

annyiszor fújtak rám, hogy
sokszor föllángolt feléd az életem,
olyan vagyok, mint a hold, ahogy
a szürkességben földedet keresem,

zárvatermő társadalom, éjjel-
nappal nyitva tartó boltok,
az utcákon rohanva
eldobott árnyékaidba botlok,

hát csak tedd össze kezedet,
hogy kapuboltozatuk alá álljak,
visszaadjam örök szerelmét
az elrabolt szabadságnak.

Édesapám

Édesapám Zalában járt
elemibe, szakács lett,
majd üzletvezető,
kőszakállat kezdett neki
ereszteni 33 éve
a temető,

olyan mozdulatlan,
de fényt adó,
mint az utcai lámpa,
lepkeként verdeső emlékeim
világító mennyországágra,

csak 54 éves volt,
mikor a rák elvágta
élete fonalát,
h e g y v o l t,
a boldogság csúcsát tartotta
egy egész életen át.

SZENTJÁNOSI CSABA

Gyere be

Gyere be,
 a versszak: betűkerítés,
 de kinyitja a gondolat,
 és máris agyam világában
 járhatsz,
 ott, ahol élők a költők,
 Petőfi farmerben sétál,
 Illyés Gyula most pötyögi
 mobiltelefonjába számomat,
 Szabó Lőrinc megnézi
 saját szobrát Debrecenben,
 Janus Pannonius
 pajzán epigrammáira
 meg ráteszik a 18-as karikát...

Gyere be nyugodtan,
 hiszen minden vers: egy meghívás,
 hogy szemeiddel felszedd

a pontmagokat,
 igen, ez az Édenkert:
 hiszen itt még szégyen nélkül
 ölelkeznek meztelenül a rímek.

Gyere be, persze hozd be
 nyugodtan a XXI. századot,
 az éhes léleknek enni ad a magyar
 nyelv,

Maradj még, ne siess,
 sorok-kanyonjai felett
 a berregő csönd helikopterén...
 talán még láthatsz egy-két
 öreg indiánt, akik
 a Parnasszus hegyén ülnek:
 Faludyt, Utassyt,
 Áni Mánival játszó Bellát...

Szó nélküli vers

Én, gróf Monte Cristo,
 vésem a holnap falát,
 de látom, hogy csak egy
 út vezet oda, a holdon át.

Kezed árbockosarában,
 mikor felállnak az ujjak,
 némán kiabálják, hogy:
 Isten földje!
 és összekulcsolódnak.

BARÁTHI OTTÓ

Dr. Agócs József mérnök meglepő metamorfózisa Életút és pályaszakaszok – a művésszé válás útján

„...fotográfusként talált rá nemcsak képességeinek, talentumának felszínre hozására és másokkal való megosztására, de bizonyos értelemben önmagára is.” Ez a – dr. Agócs József életútját, pályáját összegző – mondat dr. Csongrády Béla szájából hangzott el a művész egyik kiállítását megnyitó beszédében. Én viszont a sikeres végkifejletbe vezető utat kívánom olvasóinknak bemutatni, hogy a fotóművész egész habitusát is jobban megismerhessék.

Először a szakmai nyilatkozataira figyeltem fel, mígnem 1987-ben munkakapcsolatba is kerültem Agócs Józseffel. Ekkor már tudtam, hogy diplomás mérnök, műszaki doktor, kitűnő vezető és szervező. Ehhez képest meglepett a szerénysége, visszafogottsága. Az volt a benyomásom, hogy a fiatalemberben sokkal több, „valami más” is van még. Azt azonban, hogy jó két évtizeddel később mint fotóművészt ismerik majd szerte a világban – nem gondoltam. Ekkortól viszont tudtam, hogy érdekes életútját, változatos pályaképét és meglepő metamorfózisát érdemes és fontos lesz megismertetni olvasóinkkal is, hogy a portréja teljesebb, a róla alkotott kép – fekete-fehérben is – színesebb legyen. De főleg azért, mert életútja tanulságos, életműve máris maradandó. Pályája pregnáns példája annak, hogy a tehetség utat tör magának és kiteljesedik.

Iskoláskor: hendikep után biztos célba érés

Agócs József 1948-ban Kompolton született. Egy tanyasi iskolában kezdte a tanulást, amit hamarosan szülőfalujában folytatott. Agronómus édesapja munkáltatójától kapott szolgálati lakásukban nem volt villany, a kisfiú petróleumlámpánál olvasott, írt, tanult. Őszülő halántékkal mégis azt mondja, jó, hogy így is tanulhatott, ha nem is olyan feltételek között, mint a városi gyerekek. Szülei nagy figyelmet fordítottak taníttatására. Ma is fülébe csengenek intelmeik: „Tanulj fiam, a tudást senki nem veheti el tőled”, „Légy mindig becsületes, szorgalmas, így majd sikeres is lehetsz”.

Felkészítették arra is, hogy az életben kompromisszumokat is kell majd kötnie, de vigyázzon, hogy a tartása megmaradjon. A szülei fontos elvárása volt, hogy a középiskolában szakmát is szerezzen. Ezért a gyöngyösi szakközépiskolába íratták, ahol a mechanikai műszerész szakmunkás bizonyítványt is megszerezte, aminek később nagyon jó hasznát vette. Háztartásbeli édesanyja javaslatára fakultatív nyelvtanfolyamon németet tanult, később magánórákat is vett. (Mégpedig Fleischmann Rudolf – a világhírű gabonanemesítő – lányától.) A vizsgaeredmény bekerült a bizonyítványába is, de ettől fontosabb volt, hogy elsajátította egy világnyelv alapjait. Oroszból szintén különórákat vett, fizika tantárgyból pedig magánszorgalomból érettségizett. A középiskolai kollégium az alkalmazkodókészségét növelte, az alérlet pedig az önálló életvitelre készítette fel. Végül a hendikeppel induló fiatal – jelentős erőfeszítések árán – az általános és a középiskolát is jó eredménnyel végezte el.

Agócs József ma is úgy gondolja, hogy a szüleitől kapott szellemi értékek, a gyermek- és iskoláskori szocializációja jó irányt szabtak személyiségfejlődésének. A középiskolai matematikatanára nemcsak megkedvelte vele a tantárgyat, de megtanította a racionális, logikus gondolkodásra, a problémamegoldás menetére is. A sikeres érettségi után egyértelmű volt, hogy felsőfokon folytatja a tanulmányait. Arról is gyorsan döntött, hogy hol tanul tovább. Szívesen beszél az egyetemi éveiről is.

Diploma, doktori cím, az első munkahelyek

„Gyermekkoromtól érdekelték a műszaki dolgok, már az általános iskolában megépítettem az első detektoros, később a tranzistoros rádiómat. Csodálatos érzés volt, amikor megszólaltak. Agronómus apám szép szakmája és a műszaki vénám alapján döntöttem a Gödöllői Agrártudományi Egyetem Gépészmérnöki Kara mellett, ahová 1967-ben előfelvételt nyertem. Ez azt jelentette, hogy a tanulmányok megkezdése előtt kilenc hónapos katonai szolgálatra kellett bevonulnom. Harckocsi-technikus lettem, főhadnagyként kaptam obsitot. Következett az egyetem csodálatos öt éve. Sokat és nagy kedvvel tanultam, a nyári gyakorlatokat – külön kérésemre – mindig az ország más részében töltöttem. Egyszer sikerült külföldi szakmai gyakorlaton – a híres-neves, akkor még NDK-beli Weimarban – is részt vennem. A tanulmányaim mellett szívesen áldoztam a hobbimnak. Részt vettem a fotóklub megalakításában, és fotóztam az egyetemi újságnak, vezettem a fotórovatot. 1973 nyarán jó eredménnyel szereztem meg gépészmérnöki okleveletem.

A fiatal diplomás mérnök azonnal munkába állt. Az első agrárszakmai munkahelyein – Poroszlón, Nádudvaron és Szécsényben – szerzett tapasztalatait is felhasználva 1986-ban doktori értekezést írt *A biogáz hasznosítási lehetőségeinek vizsgálata* címmel, melyet summa cum laude minősítéssel védett meg. Ezt követően 1985-ben került Salgótarjánba, ahol a Nógrád Megyei Mezőgazdasági Termelőszövetkezetek Területi Szövetségének osztályvezetője lett. Gyors szakmai integrációjára jellemző, hogy 1987 végén már a *Nógrád* c. újság tudósítójának nyilatkozik az üzemek sikeres újító tevékenységéről. Ami – mint mondta – annak köszönhető, hogy „szövetségünk kézbe vette a mozgalom irányítását, ösztönözi az új iránt fogékonyakat ötleteik kidolgozására. A most elért országos harmadik helyezés is igazolja: eredményes a munkánk, a befektetett energia megtérül.” Ám a részsikerek ellenére ekkor már a mezőgazdasági szövetkezetek és üzemek hatékonysága is csökkent, és a rendszerváltás hajnalán a területi szövetség jövője is megkérdőjeleződött. Nem várta meg a leépítést, „előre menekült”. Jól jött neki – mint elmondta –, hogy már az egyetem is olyan alapos és átfogó ismeretanyaggal és képességekkel ruházta fel, amelyek révén, nemkülönben szorgalmának és vállalkozó készségének köszönhetően is az alapvégzettségétől eltérő szakmai környezetben is biztosan megállhatta a helyét. S mint később kiderült, sikeres is tudott lenni.

Agócs József: Régi kerítés

A felnőttképzés elismert szaktekintélye

A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat (TIT) Nógrád Megyei Szervezetének titkára, dr. Horváth József hívó szavára 1992-ben – minthogy ekkor már volt felnőttképzési gyakorlata is – igent mondott. Az egyik legnagyobb projektje a diplomás munkanélküliek átképzése volt. Egy budapesti főiskola közreműködésével képzési programot készítettek, az átképzést a Nógrád Megyei Munkaügyi Központ finanszírozta. Érdekes, ahogy ezt a képzési programot a gyakorlatban megélte, és ahogy a TIT-ben végzett munkájáról beszél: „Szomorú és kicsit bizarr látvány volt a sok diplomás munkanélküli elég kilátástalan helyzete. Azt viszont jó volt tudni, hogy sokuknak segíthettünk. Időt nyertek, jó esetben munkahelyet találtak, az idősebbek nyugdíjba mentek. A TIT és nagy nemzetközi programja, a Nyári Egyetem korábban jelentős állami támogatásban részesült, ez a rendszerváltozás után nagymértékben csökkent. A TIT egyre inkább, később pedig már szinte teljes mértékben vállalkozási alapon működött: leginkább a munkanélküliek átképzéséből élünk.”

1994-re még elkészítették a nyári egyetem programjánlatát, és még maga Agócs József mint szaktitkár is reményét fejezte ki a megyei napilap hasábjain, hogy a tervezet kedvező visszhangra talál mind bel-, mind külföldön. „A jubileumi nyári egyetem eredményessége persze nem kis mértékben attól is függ, hogy a terveinkhez miként tudunk támogatókat szerezni helyi, országos és nemzetközi szinten is” – mondta a szaktitkár. Ám a jövő ekkor már nem sok jóval kecsegetett. Beszűkültek a lehetőségek, és hamarosan az új versenytársak is megjelentek ezen a szakterületen. Az 1993 végén alapított Népjóléti Képzési Központ (NKK) 1994-ben „beindult” Salgótarjában, és várta a szakembereket. Agócs József most sem tévovázott: jelentkezett, felvették. Legyen ismét övé a szó: „Az NKK – amely ez időben kezdett el építkezni – az akkori Népjóléti Minisztérium fontos új intézményeként működött. Az én feladatomból volt – természetesen a munkatársaimmal együtt – a szociális ágazatban dolgozók részére a különböző munkakörök betöltéséhez szükséges, jogszabályban előírt képzések szervezése az országot behálózó képzési helyszínek létrehozásával. Közreműködtem a képzési programok elkészítésében, neves szociális szakemberek és a szociális képzésekkel foglalkozó felsőoktatási intézmények bevonásával. Fontos feladatomból volt az intézmény infrastruktúrájának minél jobb kihasználása: konferenciák, rendezvények szervezése. Már a TIT-ben jó kapcsolatot alakítottam ki a SZÁMALK vezetésével, a Gábor Dénes Főiskola egyik alapítójával. A távokta-

tási rendszerhez kapcsolódó Konzultációs Központ-hálózat kialakítása kapcsán engem kerestek meg a salgótarjáni helyszín megszervezésére, vezetésére (amit főállású munkám mellett, engedéllyel láttam el). 17 évig tanítottam „Az informatika gazdasági és humán aspektusai” és a „Diplomatervezési gyakorlat” tantárgyat. A GDF fontos szerepet töltött be az informatikai forradalom idején Salgótarján és környéke informatikus szakembereinek képzésében. Két szak működött: műszaki informatikus és gazdasági informatikus. A végzett hallgatók jó eséllyel tudtak elhelyezkedni a beszükülő munkaerőpiacon. Később a bolognai folyamat eredményeként született előírásoknak már nem tudott jól megfelelni a kiépített távoktatási rendszer. Többek között megszűnt a felvételi vizsga nélküli bejutás lehetősége is. Ezért a konzultációs központok – minden megyében volt egy – megszűntek, így a salgótarjáni is” – emlékszik vissza az egykori képzési osztályvezető, aki előrelátó volt, és ismét „előremene-kült”: 2003-ban sikeresen pályázott a Felnőttképzési Akkreditációs Testület mellett működő akkreditációs szakértői feladatra. Így bekerült a Felnőttképzési Akkreditációs Szakértők névjegyzékébe. Nagyon sok megbízást kapott országszerte (szintén főállású munkahelye engedélyével). Időközben és ezt követően is az intézmény átalakult, a feladatai módosultak. 2000-től a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézethez tartozott, 2007-től pedig a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet képzési központjaként működött, néhány év múlva meg is szűnt.

Agócs József 2011-ben ment nyugdíjba, de nem vonult vissza. Már jóval korábban nagyon tudatosan készült új életszakaszára diákkori hobbi-jával, a fotózással. Megújulásáról beszéljen ismét ő maga.

Fókuszban a fotózás: a kezdetektől a nemzetközi elismerésig

„Már Gyöngyösön, a középiskolában a kémiantanárom segítségével elsajátítottam a fotográfia alapjait, a laborálás technikáját, a fényképezés technikai ismereteit, a képek komponálását. Fotósakkört is alapítottam itt három fotós barátommal együtt. Az egyetemen – mint szó volt róla – szintén részt vettem a fotósakkör megalakításában, és 1968-tól kezdve öt éven át – immár művészeti vezető segítségével – intenzíven fotóztam. Vezettem az egyetemi újság fotórovatát és sikeresen szerepeltem a házi és egyetemi, főiskolás fotópályázatokon. Ugyanezt folytattam – igaz főfoglalkozású munkám, leterheltségem mellett – nyugdíjazásomig kevésbé látványosan Salgótarjánban is. Fotószakmai aktivitásomat és fejlődésemet mutatja, hogy tagja vagyok többek között a Magyar Fotóművészek Szö-

vetségének, a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének, a Magyar Fotóművészek Világszövetségének és a Nógrád Megyei Fotóklub Egyesületnek is. Fotószakmai kvalitásaimat igazolja a Nemzetközi fotóművész diploma, az Artiste FIAP (Federation Internationale de l' Art Photographique) fotós minősítés elnyerése is.”

Csoda-e, ha a szakmai sikereit, kiállításait, elismeréseit és díjait itt felsorolni sem tudjuk? Ezek gazdag tárházából álljon itt csak néhány – e sorok írója által – kiemelt elismerés, köztük néhány „zajos siker”:

2009. AZ ÉV FOTÓI XXVIII. Bekerült a Magyar Sajtófotó-kiállítás albumába.

2013. Nemzeti Kulturális Alap – alkotói támogatás elnyerése a „25 évvel a FAL lebontása után” című kiállítás anyagának elkészítésére.

2014. Részvétel és SZAKMAI ELISMERÉS-díj - a MAOE „LABIRINTUS” című kiállításán, Szentendrén a Művészet Malomban.

2015. Nemzeti Kulturális Alap – alkotói támogatás elnyerése az „Arkok, emberek – Vietnam” című fotókiállítás anyagának elkészítésére.

2017. FŐDÍJ – CANON Nyílt Nap, Győr.

2019. Nemzeti Kulturális Alap – alkotói támogatás elnyerése a „Volt egyszer egy öblösüveggyár” című kiállítás anyagának elkészítésére.

2021. Az „AKADÁLY LEKÜZDÉSE” című fotóját beválogatták a „Magyarország 365” című fotópályázat fotóalbumába.

2021. június 12-én a Nógrád Megyei Fotóklub Egyesület „ÉLETMŰ-DÍJ” kitüntetést adományozott részére.

Agócs József: Tél a tavon

Az elmúlt években több mint 15 egyéni kiállítása volt csupán Salgótarjánban. A legjelentősebb a „Volt egyszer egy öblösüveggyár” című kiállítása a FUGA Budapesti Építészeti Központban. Nyolc díjat nyert a három megyében évente megrendezésre kerülő Észak-magyarországi Fotóművészeti Szemlén. Öt díjat kapott a Magyar Fotóművészek Világszövetsége által évente szervezett fotópályázatokon. Képei vannak közgyűjteményekben, többek között a kecskeméti Magyar Fotográfiai Múzeumban.

A helyi kultúrát és művészetet önzetlenül támogató tevékenységének egyik szép példája, hogy a „Volt egyszer egy öblösüveggyár” című 40 db 50 x 70 cm-es képből álló anyagát az összes felvétele 430 db-os digitális változatával együtt a Dornay Béla Múzeumnak ajándékozta.

Fotóművészetének főbb, sajátos jegyei

Képi világa – amelyben engem emberábrázolásának hitelessége ragad meg leginkább – az enyém is. Amennyiben nem így lenne, írásomnak ez a fejezete el sem készült volna. De az igazi ítések a szakértők. Figyeljünk csak néhány kiragadott értékelést!

„...olyan mesteri finomsággal kezeli a súrló, a polarizált, a derített vagy éppenséggel teli fényeket a fiatal modellek Istenadta harmonikus, tökéletesnek tűnő testvonalainak és azok egyes részleteinek kiemelésére, hogy azt kell mondanom, férfiszemmel, egyetértve a költőkkel, itt tényleg a teremtés legszebb alkotásait látjuk. Az örök Évát. Arra is képes szerintem nem kis huncutsággal, hogy a háttereket nagy műgonddal válassza meg az érzet alátámasztására...” (Orbán György János képzőművész)

„...Agócs József képei kompozitképek, azaz több képből, rétegből állnak, olyanok, mint egy-egy palimpszeszt. A palimpszesztekhez hasonlóan, hol könnyebben, hol nehezebben »olvashatók«, azaz a képi információ sűrű rétegekben mutatkozik meg. Bonyolultságukat, sokrétűségüket az is jellemzi, hogy különböző képeket, képi világokat mixelnek, egyrészt a szépet, az öröknek is tekinthető női test szépségét, másrészt az esetlegességet, névtelenséget...” (A Magyar Fotóművészek Szövetségének 2020. évi fotóhónap rendezvényének kurátora)

„...Mitől jó egy mondat? Attól, hogy az ember elolvassa és megérti. A jó kép egy jó mondat... Szerintem jó képet csinálni maga a művészet. Én mindig azt mondtam: Nézz, láss, gondolkodj, majd exponálj. És akkor jó kép születik.” Nos, meggyőződéssel mondom: Agócs József megfogadta e tanácsot, végigjárta ezt az utat: nézett, látott, gondolkodott, exponált. És jó képek kerültek ki a keze alól...” (néhai Szalai Zoltán fotóriporter)

„...Agócs József azt a szépséget kutatja föl és örökíti meg, amely eredendően adott, értelmezésétől függetlenül van, a befogadása során senkiben sem vált ki disszonáns érzelmeket és gondolatokat, esetleg undort. Vagyis tudatosan kerüli mindazt, ami torz, amorf, visszatetszést keltő... e téren nemet mond a divatra. Ugyanakkor divatkövető is, amennyiben a digitális technika mellett polaroid kamerához nyúl...” (Handó Péter író, költő)

Természetesen engem az is érdekelt, hogy Agócs József maga miként vélekedik saját művészetéről. A válaszai kérdéseim nélkül is beszédesek:

„Jellemzően a hagyományos technikát követem. Nem azért, mintha nem ismerném a technika adta legújabb lehetőségeket, »csak« egyszerűen kedvelem a realista ábrázolásmódot. A photoshopot csak az alapvető beavatkozásokra használom. Szívesen fotózok a színes mellett fekete-fehérben is. Az archív technikák közül a polaroid-instant fotótechnikát alkalmazom. Kedvenc témáim közé tartozik a kortárs mozdulatművészet, a tánc fotózása. Rendszeresen meghívott fotósa vagyok a budapesti táncszínházak fotózható próbáinak. Kedvelt helyszíneim a MŰPA és a MU színházak. A tánc ábrázolásánál a bemozdulásos technikát kedvelem, mely jól szemlélteti a mozgás szépségét. Nem állítom meg a mozdulatot, hanem hagyom »tovább haladni«. Az elmúlt tizenkét évben mintegy száz táncprodukciót fotóztam.

Agócs József: Tánc

Különleges számomra (is) a női szépség ábrázolása. Rendszeres résztvevője vagyok aktfotó-workshopoknak. Fotózok modelleket szabad téren és műteremben is. Itt a finom árnyalatokra és a különleges helyszínekre helyezem a hangsúlyt. Sajnos, elég korlátozottak a bemutatkozási lehetőségek. A fentiek mellett nem zárkózom el egyéb területektől sem: szeretem az embereket, az eseményeket és a tájakat is fotózni. Szinte mindent, ami örömet okoz nekem és a várható közönségemnek is.

Végül álljon itt dr. Agócs József művészi hitvallása:

„Szeretem elkapni a pillanatot, úgy, ahogy én látom, úgy, ahogy nem hétköznapi; olyan részleteket, mozdulatokat fotózni, melyek az egyszerű szemlélőnek fel sem tűnnek. A technikát csak eszközül használni a cél érdekében; megmutatni a szépet, a csodát, a romantikust, a tragikust, az embert, úgy, hogy ne legyen öncél, úgy, hogy ne csak a művészek, a kollégák, a hozzáértők leljék benne örömeiket, hanem az »átlagember«, a nagyközönség is – ez az igazi érték.”

Ilyen „egyszerű” ez, de ezt már én teszem hozzá.

Személyiségének kiteljesedése

Dr. Agócs József portréja – főleg személyisége, emberi arca – korántsem „ennyi”, mint fentebb olvasható róla. Alljon alább a portréját gazdagító-színesítő néhány további információ.

Hús éve teniszezik: télen sátorban, nyáron a klubja tenispályáján. A téli sportok közül a sielést űzi. Barátaival sítúrákon vett részt a Dolomitokban, a francia és az osztrák Alpokban, síelt már Szlovákia szinte valamennyi sípályáján. Nyugdíjas kora óta különösen sokat utazik. Egzotikus – Európán kívüli – útjai: Dél-Afrikai Köztársaság, Costa Rica, Vietnam, Kambodzsa, Kína, Kína-Tibet és Nepál.

Tervei között első helyen az egészségmegőrzés szerepel, amiért továbbra is rendszeresen sportol, kirándul, utazik. Folyamatosan frissíti a jó német nyelvtudását, tovább „gyúrja” az angolt. Ahogy említi, szeretné „megfotózni” a Salgótarján és környéki lovaskultúrát. Fotóalbumot kíván összeállítani a tibeti utazásán készült fotókból, életmű-albumot szerkeszteni a legsikeresebb fotóiból. Szeretné 2023-ban Gödöllőn átvenni az arany diplomáját. Azt is mondta, hogy szeretne sokat pihenni, de ezt én némi szkepszissel fogadom, mert Agócs József alkotásra termett művész.

S hogy mire és kire büszke leginkább? Először is arra, hogy valamennyi munkahelyén sikeres volt, és hogy a szakmájához szorosan kapcsolódó doktori diplomát is abszolvált. Büszke a fotós sikereire, de a legbüszkébb

Budapesten lakó és dolgozó két – kétdiplomás – fiára. Gáborra, aki gépészmérnök, minőségbiztosítási szakmérnök és Gergelyre, aki gyógyyszerész – PhD, adjunktus.

Itt és most „ennyi” fért az „Agócs-képbe”. Noha mi salgótarjáni város-lakók figyelemmel kísérhettük a gépészmérnök és képzési szakember szakmai és személyiségfejlődését, majd mintegy meglepően fotóművésszé válását, talentumának kitejesedését, nem állítanám, hogy igazán ismerjük őt. Nem is baj ez, mert így még számos meglepetést tartogathat számunkra, új művészi értéket hozhat létre Salgótarján jó hírnevének öregbítésére. Ez utóbbi érdekében én még várom marketing-menedzseri képességei kibontakoztatását is.

S ha már írásomat a dr. Csongrády Bélától kölcsönzött sorokkal kezdem, azzal is zárom, jelesül az általa idézett neves esztétikus, Poszler György szavaival: „A művészet varázs, amely átalakít. A könnyecseppet gyöngyszemmé nem. Az embert emberré viszont igen.”

Talán éppen így történt ez dr. Agócs József esetében is.

ISTENES TIBOR

Kanál lettem

Beköltöztem abba a csuporba, ahonnan a mézet csókolta a szád,

Csónakként lebegtem az édes semmiben...

Aztán kristály lettem a szád szélén,

Nem hagyhattál ennyiben...

Kanál lettem a kávéd forró érzései között,

Kavartam benned a koffeint és a reggeleket,

Elaludtam veled a puha párnán,

Lenyomtam veled a vekkereket.

Most némán nézem, ahogy estének öltözöl,

Bordó függöny arcod szelíd tüze,

Lángokkal borítod testem,

A tűz vadít, majd szinte emésztene.

Ernyedten látom szemedben a nyár elmúló perceit,

Még ölelem őszi rozsdás karjaid,

De a holnapok elmúlt ruháiban

Szaggatom a jövő harcait.

Lepedők ráncos magányai

Hozzák elém ősülő hajad,

Múlt, jövő a jelenbe lépve

Őrzi minden szerelmes szavad.

ISTENES TIBOR

Tél előtt

Fűszálak zöld színt ordítanak,
Felettük kék szagú az ég.
Süvöltő szeleket hajtanak üres dobozok,
Falhoz tapadnak, előtte repülnek még.
Faleveleket rágcsál a föld,
Égő gyomrának kell a vigasztalás,
Mielőtt a hó hűtené vágját,
Lecsúszik néhány őszi falás.
Madarak repülnek az idei nyárral,
Lerántják a tájról a napsugarat,
A sárban rohadó falevelekkel
Ültetik a fák az álmaikat.
A jégtörő tavasz még rácsok mögött,
Zöld jelzésre vár,
De be van zárva a Héttoronyba
A rügy, a bimbó, s a tavaszi ár.

ANDOR CSABA

Lisznyai Kálmán születésnapja

Nagy Csaba emlékére

1999 és 2002 között, a Petőfi Irodalmi Múzeum munkatársaként részt vettem a Nagy Csaba irányításával folyó grandiózus internetes adatbázisnak, a Magyar Életrajzi Indexnek a munkálataiban. (Ma már csak töredékesen érhető el az akkori adatbázis, amely több mint 210 ezer nevet tartalmazott.) Ennek különlegessége az volt, hogy egyfelől állást foglalt az egyes személyek pontos születési és halálozási helyével és időpontjával kapcsolatban, másfelől tételesen felsorolta a lexikonoknak és kézikönyveknek az eltérő adatait is. Megdöbbenem látva, hogy pl. Móricz Zsigmondnak négy eltérő születési időpontját tartják számon olyan lexikonok, amelyeknek főbb információit addig fenntartások nélkül elfogadtam. (Összesen kb. 600 lexikon, névtár és sematizmus feldolgozásánál tartottunk 2002-ben.)

Ekkoriban figyeltem fel arra is, hogy Lisznyai Kálmánnál az 1823-as születési év mellett tört lándzsát főnököm, de az eltérések között ott volt az 1821-es év is, forrásként pedig egy korabeli kislexikon. Nem tévedés, egy 1846-ban megjelent névtár szerint a költő 1821. október 13-án született.¹ Érdekelt, hogy vajon mi lehet ennek a jelentős eltérésnek az oka.

Annak, hogy egy-egy személy pontos születési dátumát nem ismerjük, számos oka lehet. Az 1820-as években vagy még korábban született keresztényeknél nem is nagyon lehet kideríteni, hogy napra pontosan mikor születtek, így ilyen esetekben célszerű elfogadnunk azt, hogy ők maguk (véltetően szüleik elbeszélése alapján) mit gondoltak erről, mert az egyetlen hiteles dokumentumban, a keresztelési anyakönyvben ekkoriban még általában csak egy dátum szerepelt: az „eseményé”. Márpedig az nem a születés volt, hanem a keresztelés. Hiszen az újszülöttet pogánynak tekintették, aki csak a keresztelés szertartása által vált valamelyik felekezet tagjává, s lett katolikussá, reformátussá, evangélikussá stb. Így tehát nem is lehetett őt beírni sehová sem, amíg a szertartás meg nem történt, hiszen a

¹ Ponorí Thewrewk József 1846. *Magyarok születésnapjai. Második közlés, a' multat és jelent illető.* Pozsony. 101.

születési anyakönyv a polgári társadalom „találmánya” volt, amelyet Magyarországon csak 1895-ben vezettek be. De már jóval korábban, az egyes vallási közösségeknél eltérő időpontban, ám általában az 1840-es évek elején kezdett általánossá válni az a gyakorlat, hogy az adatsor nem egy, hanem két dátummal kezdődik, amelyeknek fejlécei jelezték is, hogy az első a születésnek, a második a keresztelésnek a napja.

Lisznyay Damó Kálmán
(A kép forrása: <https://www.infonograd.hu>)

Ma már szokatlan módon leggyakrabban azt látjuk, hogy a születést követő napon történt a keresztelés. A sietség oka a magas csecsemőhalandóság volt, s az a széles körben elterjedt vélekedés, amelyet a katolikus egyház az I. Vatikáni Zsinatig (1870–71) képviselt, vagyis hogy a megkereszteletlen csecsemők nem üdvözülhetnek. (Az előkészületekre: tisztálkodásra, öltözködésre, a pap vagy a lelkész értesítésére, az általa megadott időpont alapján a keresztszülők értesítésére általában elegendő volt ennyi idő.)

Nem meglepő: ha csak az anyakönyv vagy az annak alapján kiállított keresztlevél állt rendelkezésre, és a családi hagyomány feledésbe merült, akkor (az 1820-as években vagy még korábban születetteknél) az azok-

ban szereplő egyetlen dátumot tekintették az életrajzírók az érintett személy születésnapjának. Így aztán gyakori volt az apróbb, rendszerint mindössze egy napnyi tévedés. Berzsenyi Dániel valószínűleg május 6-án született, ahogyan ő maga állította egy 1809-ben Kazinczy Ferencnek írt levelében (noha ugyanakkor azt írta, hogy 29 éves, pedig akkor már 33 volt), Madách Imrének is egy leveléből tudjuk, hogy január 20-án született. De még az ő esetükben is a lexikonok zöme születési időpontként a keresztelés napját közli, az előbbi esetben a nemesdömölki evangélikus, az utóbbiban az alsósztrégovai katolikus anyakönyv alapján, vagyis május 7-ét, ill. január 21-ét. Ritka az olyan eset, amikor az évszám is kétséges, vitatott. Ilyesminkább a régmúlt századokban élt személyeknél fordul elő. De azért lehet találni 19. századi eseteket is. Kossuth Lajost csak azért nem sorolnám közéjük, mert kiváló történészünknek, Nagy Ivánnak a könyvében az 1806-os születési év nyilván csak nyomdahiba.² De Akadémiánk egykori elnökének, gróf Dessewffy Emilnek az 1814-es születése nem feltétlenül az. Márpedig Szinnyi József korszakalkotó művében ez szerepel.³ Ő is éppen két évvel korábban, 1812-ben született, miként azt az 1866 elején kelt gyászjelentésében az „életének 54. évében” kifejezés egyértelművé teszi. Nagy Iván és Szinnyi József munkái ma is megkerülhetetlenek (ha valakinek az életrajzára vagy a családfájára kíváncsi vagyok, ma is az ő műveiket emelem le elsőként a könyvespolcomról). Egyáltalán nem példátlan esetről van tehát szó: a több éves eltérés ritka ugyan, de olykor mégis előfordul lexikonjainkban és kézikönyveinkben.

Eleinte egyébként magam is kételkedtem Ponor Thewrewk József adatának hitelességében. Mellette szólt, hogy akár személyesen ismerhette az ifjú Lisznyait, ellene szólt viszont, hogy a régi könyvekben már csak technikai okból is sok a pontatlanság, hiszen a szerző nem írógéppel készített, hanem kézzel írt szöveget bocsátott a nyomdász rendelkezésére, aki a számokat könnyen félreolvashatta. (Habár a kézzel írt 1-es számjegy fölé akkoriban igen gyakran egy pontot tettek.) Érdekes, hogy az 1863. február 12-én Budán elhunyt költő gyászjelentésében az állt, hogy életének negyvenkettedik évében történt a tragédia, nem pedig a negyvenedik évében. Lehetséges, hogy a felesége, dabasi Halász Ida is éppen két évet tévedett volna?

A kétségek eloszlatásának legjobb módja az, hogy elővesszük az anyakönyvet vagy annak mikrofilmen lévő másolatát (bár ma már elegendő az

² Nagy Iván 1860. *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. VI. kötet. Pest. 381.

³ Szinnyi József 1893. *Magyar írók élete és munkái*. Hornyánszky, Budapest. II. 319.

említett lehetőségek helyett a világhálót igénybe vennünk). Ezt tettem én is, bár akkor már tudtam, hogy az 1821-es év a helyes: a Szécsényben élő és Salgótarjánban tevékenykedő Galcsik Zsolt levéltáros elmondta ugyanis, hogy ő megnézte az anyakönyv mikrofilmjét, később pedig kiderült, hogy Zólyomi József, szintén az anyakönyv alapján, ugyancsak ezt az évet adta meg.⁴ Galcsik Zsolt még egy fontos körülményre hívta fel a figyelmemet: csak egy Lisznyai Kálmán született akkoriban? Felmerült ugyanis az a lehetőség, hogy az érintett szülőfalujában, Herencsényben előbb 1821-ben született egy Kálmán névre keresztelt fia Lisznyay Márknak és Lisznyay Teréziának (akik még 'y'-nal írták a nevüket), ő azonban meghalt, s a két évvel későbbi újszülöttet ismét Kálmánnak keresztelték. (Akkoriban ez nem is volt túlzottan ritka.) Az anyakönyv mikrofilmje aztán végképp meggyőzőtt arról, hogy nem két személyről van szó, hanem egyről, aki valóban 1821-ben született.⁵ A hónap is világos: október, de hogy melyik napon, azt nem tudjuk. Különös módon Ponori Thewrewk Józsefnél (csakúgy, mint a későbbi lexikonokban) 13-a szerepel, míg az anyakönyvben 5-e (ami nyilván keresztelési dátum). A fordítottja hihető lenne: 5-én születik valaki, s mivel a keresztszülők az ország távoli vidékén élnek, ezért csak 13-án keresztelik meg. El kell tehát fogadnunk, hogy a 13-a (nem tudni, honnan származó) félreértés, és csak az a biztos, hogy a keresztelő időpontja 1821. október 5-e volt.

Az anyakönyvek információi a legmegbízhatóbb forrásaink közé tartoznak, de azért tévedések néha azokban is előfordulnak. Alsósztrégován pl. 1831 végén a katolikus esketési anyakönyvbe azt írta a plébános, hogy abban az évben nem volt esküvő, aztán 1832-ben, miután már beírt egy januári egybekelést, következett egy 1831 novemberi esküvőnek a feltüntetése. (Úgy látszik, az esemény időpontjában, ki tudja, miért, nem állt rendelkezésre az anyakönyv, utólag pedig hosszú időre megfeledezett a plébános a bejegyzés pótlásáról.) Az ilyesmi ugyan ritka volt, de néha azért előfordult: a dátumoknak sorról sorra szigorú időrendben kellene következniük, néha mégis előfordul egy-egy eltérés. Olykor a házasulandóknak az anyakönyvben feltüntetett életkora se felelt meg a valóságnak; úgy látszik, az életkort „bemondás” alapján írták be.

A legkülönösebb azonban az, hogy bár a szülők neve mellett református vallásuk is szerepelt, Lisznyai keresztelését mégis a herencsényi katolikus anyakönyvben találjuk. Ez ellenkezik az akkori szokásokkal (amelyek

⁴ Zólyomi József 1998. *Herencsény története*. Balassagyarmat. 208–211.

⁵ Magyar Nemzeti Levéltár Magyar Országos Levéltára. 5325. sz. mikrofilm.

vélhetően az egyes felekezetek vezetői közti megállapodásokat követték). Mivel a legközelebbi református gyülekezet a távoli Losoncon volt, ezért ilyen esetben általában a legközelebbi evangélikus anyakönyvben találjuk a református szülők gyermekeit; így pl. a Csécsén született Fráter Erzsébetet Szirákon keresztelték. Lisznyai esetében is az lett volna a megoldás, ha Bérben keresztelik meg őt. Ám valamiért mégsem ez történt.

És most lássuk, mi okozhatta a hibát, a születési év két évnyi eltérését! Egyszerű tévedés történt volna? Valószínűleg nem. Sokkal inkább szándékos megtévesztésről lehetett szó. Lisznyairól ritkán és keveset írtak a halála után, ezért is olyan jelentős Szilágyi Mártonnak a 2001-ben megjelent monográfiája,⁶ hiszen nem sokat meríthetett a korábbi életrajzokból, igen sok részletnek kellett elsőként utánajárnia. Egy félreértés folytán ő is az 1823-as születési év mellett foglalt állást, ugyanakkor ő világított rá arra: a költőnek érdekében állhatott, hogy fiatalítsa magát. 1846–47-ben egy zálogper folyt Lisznyai Kálmán és gyámja (apja), Lisznyay Márk ellen.⁷ Látszólag ez is az 1823-as születés mellett szól, hiszen ebben az esetben csak 1847. október 13-án vált volna nagykorúvá; csakis ezért állhatott apja gyámsága alatt. De meg is fordíthatjuk a magyarázatot. A birtokvesztést elkerülendő a családnak érdekében állt, hogy a „tékozló fiút” fiatalítsa. Hogy ez miként történt: hamisan tanúskodó személyekkel, hamisított keresztlevéllel vagy más módon, azt nem tudjuk. Szilágyi Márton már könyve elején megjegyezte: „sehol nincs annak nyoma, hogy Lisznyai 1821-et tekintette volna születési évének”.⁸ Ám ezen nem csodálkozhatunk, hiszen utólag is felelősségre vonhatták volna őt, ha beismeri, hogy születési évének meghamisításával került el egy súlyos pénzügyi krízis következményét. Jó oka volt tehát arra, hogy élete végéig elhitesse magáról, hogy 1823-ban született. De azért a felesége nyilván tudta, hogy valójában két évvel korábban, férje gyászjelentésében ezért áll az, hogy „életének negyvenkettedik évében” halt meg.

Lisznyai családneve

Nagy Iván még a 'D' betűvel kezdődő családneveknél írta le a lisznyói Damó család leszármazását.⁹ Bár a költő születési időpontjaként ő is az

⁶ Szilágyi Márton 2001. *Lisznyai Kálmán. Egy 19. századi írói életpálya társadalomtörténeti tanulságai*. Argumentum Kiadó, Bp. (Irodalomtörténeti füzetek 149.)

⁷ Szilágyi i. m. 36–37.

⁸ Szilágyi i. m. 17.

⁹ Nagy 1858. i. m. III, 226–228.

ominózus 1823. október 13-át említette, a nevet illetően nem vétett hibát: az elterjedt konvenciókat követte. Mint ahogyan a család is helyesen járt el, amikor az előnevet családnévvé változtatta. A helységnév Lisznyó, ennek toldalékolása azonban, ha előnévről van szó, akkor lisznyói, ha családnévről, akkor viszont Lisznyai vagy Lisznyay. [Az 'i' hangra végződő családneveket hol 'i'-vel, hol 'y'-nal, néha 'j'-vel (Fáj, Bezerédj), esetleg 'y'-nal írják, de az előnevek mindig 'i'-re végződnek.] A félreértések elkerülése végett Nagy Iván egy utalót is írt az 'L'-betűvel kezdődő családnevek megfelelő helyére: „**Lisznyai család.** *Lásd igaz nevén Damó cs.*”¹⁰

Különös ez a kettősség, de a nevek világában egyáltalán nem rendhagyó. A baranyajenői Jeney család vagy a csíksomlyói Somlyay család esetében is hasonló eltérést tapasztalunk. Azért a névváltoztatás mégis furcsa. Ritka eset, amikor valaki elhagyja a családnévét, és helyette a nemesi előnevét használja családnévként. Am ilyen „rejtőzködésre” éppen Nógrádban találunk példát. Madách ifjúkori szerelmének, Gyürky Amáliának és férjének, Ottlik Ákosnak egy fia született: István, akit halálakor már Ozory (Ottlik) Istvánnak írt a gyászjelentés. Amikor Amália dédunokáját 1990-ben felkerestem, őt már dr. Ozory Aladárnak hívták. Bár a névváltoztatás okát nem tudtam meg tőle, a magyarázatát azonban igen. A család felsőozoróczi és kohanóczi előnevei közül az előbbi a mai Horné Ozorovce (Felsőozor) településből származik, ahol valóban éltek Ottlikok, mint ahogyan Lisznyón a Damó család tagjai, vagyis mindkét esetben az előnév egyúttal a család származási helyével is megegyezik. Különös, hiszen az Ottlikok kiterjedt családfáján (amelyen az író Ottlik Géza is megtalálható) nincsen hasonló eset, feltételezhető tehát, hogy nyomós oka lehetett a névváltoztatásnak. Egy családtag 1990-ben úgy értesült a rokonságtól, hogy Ottlik Ákos váltóhamisítási ügybe keveredett, ezért kényszerült elhagyni Nógrád megyét. Tény, hogy korábban a másodaltárságig emelkedett a hivatali ranglétrán, végül azonban irattárosként fejezte be aktív pályafutását Debrecenben, és ott is halt meg. Úgy látszik, már fia is az Ozory nevet vette fel, s talán csak a régi ismerősei kedvéért írták be gyászjelentésében zárójelbe az Ottlik nevet, utalva ezzel arra a tényre, hogy eredetileg így hívták őt.

Érdekes, hogy Lisznyai Kálmán mindkét fia visszatért az eredeti családnévhez, bár erdélyi szokás szerint előnevüket is nagy kezdőbetűvel írták: Lisznyai Damó Elemér és Lisznyai Damó Tihamér. 2006-ban aztán nem volt nehéz dolgom, amikor a ma élő leszármazottak után kutattam: egy ma

¹⁰ Nagy 1860. i. m. VII, 144.

már elfeledett könyvben, a *Budapesti egyéni előfizetők telefonkönyvében* sikerült megtalálnom a költő dédunokáját: Damó Elemért, és később a lakásán is meglátogattam őt. Ő tehát visszatért az eredeti Damó családnévhez.

Az erdélyi névhasználat egyébként is eltér más vidékek névhasználatától. Miközben szűkebb szülőföldjén a tibetológust Kőrösi Csoma Sándornak hívták, és a mai Magyarországon is ezt tekintik hivatalosan a nevének, a régi Magyarországon a lexikonokban gyakran a 'Cs'-nél találjuk meg őt. Így Szinnyei Józsefnél is, Nagy Iván pedig nem is tehetné más helyre, hiszen ő nem a személyről, hanem a családról írt, akkor viszont világossá kell tenni (a nevek egymás utáni elhelyezésével), hogy két Csoma család volt: a kőrösi és a ragyolczi. A nagyvilág azonban nem követ minket: Alexander Csoma de Kőrös munkáit a külföldi könyvtárakban általában a 'C'-vel kezdődő neveknél helyezik el.

Ma már az előnév szokatlan, és bizonyára sokak számára fölöslegesnek is tűnik, akárcsak a keresztnévek halmozott használata. Pedig éppen napjainkban lenne nagy szükség, ha nem is nemesi előnevekre, de az azonos nevű hírességek valamiféle szabályozott megkülönböztetésére. Kínos, ha egy név hallatán egy balett-táncost összetévesztenek egy festővel, vagy egy építésmérnököt egy zeneszerzővel. Szokás is ez ellen valamilyen módon védekezni. A leggyakoribb megoldás az, hogy a családnév után egy nagybetűt helyeznek el, és pontot tesznek utána, mintha csak rövidítésről lenne szó. (Pl. Molnár C. Pál.) A számtalan Nagy István, Kovács Pál stb. megkülönböztetése már 150 évvel ezelőtt is gondot okozott olykor. Nagy Ivánt, a híres családtörténeti mű szerzőjét vajon hol találjuk meg a saját könyvében? Erre nem is olyan könnyű rájönni, mivel kétszáz különböző Nagy nevű családot sorolt fel. Az övé történetesen a felsőgyőri Nagy család volt (nem tévesztendő össze a felsőőri Nagy családdal), ám ha ezt nem tudjuk, akkor sok időt tölthetünk el a keresgéléssel.

Amikor az első világháború után a nemesi címek és előnevek hivatalos használatát eltörölték, voltak, akik kettős családnévet vettek fel, hogy valamiképpen megőrizzék az előnevüket is. Tudnunk kell, hogy a kettős családnéveknél kötőjelet kell használni, éppen azért, hogy a nemesi előnevekkel ne lehessen összetéveszteni a kettős családnév első tagját (pl. Bajcsy-Zsilinszky). Így lett a Nagy Ivánnál még szegedi előnevet viselő Maszák családból Szegedy-Maszák család.

KARAFFA GYULA

Részeg ember előtt ...

Eccer régen, mikor még a Túron nem vót vízimalom, Jézus elvetődött jártába arra a vidékre, a Beregbe. El es csodálkozott, hogy milyen szép ott minden porta, hogy milyen takaros a mező, s hogy milyen szépen állanak a szilvafák odakünn a határba. De szép es vót, hajják az az ezernyi fa telve virággal, jószagu virággal, telve méhecskékkel, kik öszveszedegegették azt s bévitték a kaptárjukba, hogy mézet csánnyanak abbul. Közbe bé es porzották a fákot, hogy a mi Teremtőúristenünk az azévi termést megaggya a gazdáknak, hogy legyen mit takarni kamarába, aszalóba s butykosba. Hej, de felvidult Jézus szíve erre a látványra, az aptya s a méhecskék munkájára! Ahogy meneget, szembe gyüött véle egy helybéli atyafi.

– De szépen vannak kendtek errefelé, atyámfia! S ezek a szilvafák es milyen csodái a Teremtőúristennek, ha erre néz valaki, hát megértheti, hogy mitül es szép a földi élet.

– Nono, csak ne olyan hevessen, atyámfija. Ha maga lássa, hogy ebbül a szép virággal gyümölcs lesz, a még hagyján. De ha majd azt es meglássa, hogy abbul a gyümölcsből milyen fertelmes dolog lészen, akkor még a vallásából es kiáll, erre én letészem a nagyesküt!

– No, rendben van, fogagyunk – monta Jézus, merhogy el nem bírta képzelettel, hogy ebbül a szép virággal valami fertelem legyen bármikor es.

No, fogattak, kezét attak egymásnak, széjjel es vágta valaki azt a fogadást, oszt betértek egy házhoz. Épp ennek az atyafinak a szomszéggyába, egy kocsmába.

No, odaszól az atyafi a kocsmárosnak:

– Hozzál csak, Jóska, a tavalyi szilva termésibül, mer ez a jóember még élettyibe nem tanálkozott véle! Mutassuk csak bé neki!

Úgy es vót, kihozta a kocsmáros az italt, kiöntötte porcijókba, oszt a mi atyafink bé es kapta a maga felessit. Csak úgy eccerre, bé a gallérja mögé. Úgy szokták. Krárogott es hozzá egy keveset, mer marta a gigáját a pályinkának az ereje. Azt es úgy szokták. No, Jézus csak nézte, búzölgette a saját adagját, cöccögött magába, mer szemre nem vót azon a lén semmi fertelmes. Jó szaga vót, benne vót a napnak illattya, a szilvavirágnak s a gyümölcsnek a szagja, s olyan tiszta vót, hogy által lehetett nézni azon, hát

csak jó lehet, gondolta. Demikor a szájáho vette a poharat, majdcsak meg nem fullatt az első nyelettül. Úgy öszverántotta a gigáját az a szilvapályinka, hogy még megszólalni se bírt egy fertályórájig. No, mikor letellett az az üdő, aztat mongya Jézus az atyafinak:

– Hát, kendtek eztet a fertelmet csánnyák abbul a szép virágbul s annak termésibül? S eztet rájadásul még meg es isszák? Nohát megnyerte kend a fogadást, merbizony ennél rosszabb dologgal még nem tanálkoztam életembe!

Azér nem szalatt el, ott üldögélt még egy kicsit a kocsmába az atyafival, s azt es meglátta, hogy ki ezt a lét nyakalja, az bizony kivetkőzik emberi mivoltábul, s beléköt az még az élő fába es. El es kerülte ótán a Jézus az ilyen embert, ha csak tutta, bármennyire es szánta szegényt, ki ilyen fertelmet iszik egész élettyibe. No, ezóta mongyák a magyarok a részegre, meg annak a haragjára, hogy:

„Részeg ember előtt Krisztus is kitért.”

*Krasznáiné Konczili Éva:
Részeg ember előtt*

SZTASKÓ RICHARD

Válasz semmi

Ott ül a teraszon a maga eszkábálta sámlin, és épp a lábai előtt heverő kosárba morzsolja a kukoricát. A szemek csak úgy peregnek, aztán biccent, s hang nélkül hív: gyere, ülj ide, próbáld meg te is. Mi az nekem, húzom ki magam gondolatban, nem nagy truváj, ő is olyan könnyedén morzsol, rajtam se fog ki a kukorica. Csak összedörzsölöm a két csövet, a többi már gyerekjáték.

Nagy levegőt veszek a lábai előtt heverő kosár mellett, és... eddig tart a tudomány. Hiába szorítom, forgatom, dörzsölöm a kezemben levő kukoricacsöveket, egy szem nem sok, annyi se jön le, már mindenem sajog, s mire rájövök, hiábavaló az erőlködés, a bal tenyeremből frissen rám kacsint egy vérző horzsolás.

Ő persze nevet. Hang nélkül. Teli szájjal. Jóformán könny szalad a szemébe, ahogy visszahúzódok a terasz tulsó felére. Nem szól semmit, kezébe veszi az általam vallatni kívánt csöveket, pikk-pakk, és már peregnek is a száraz kukoricák.

Kellene valamit mondanom, ebben vagyok csak biztos, de olyan, mint ha szétaposott őszi falevelekkel lenne tele a szám. Az avar íze fanyar – dohos pincére emlékeztet –, ahogy a nyelvemhez ér, és a szájpaplásomra tapad.

Aztán, nem tudom, hogyan és miért, de már az ólagnál állunk. A bal lábával két deszka közötti résen támaszkodik, én meg mellette, de olyan riadt tekintettel, mintha az imént szidott volna le, vagy éppenséggel most kezdene hozzá. A deszkalap éle egészen elkopott ott, ahol a lábát támasztja, azt hiszem, a disznók koptatták el, ahogyan az orrukat ki-kidugdosták egy-egy etetés alkalmával.

Az ól üres. Száraz szalmával van teleszórva, csak néhány légy döngicsél unottan a falak között. A belső rész, ahol éjszakánként a disznók aludtak, sötét és nyirkos. Innen kintről nézve sejtésem sincs, mekkora helyiség lehet, szűkös-e vagy sem. A tarkómon érzem, hogy nekem az *itt és most* egyáltalában nem jó, de azt is tudom, hogy ettől a pillanattól, pontosabban ebből a pillanatból nem lehet elszökni. Végig kell élnem minden egyes percét, még akkor is, ha valami belső ösztön azt diktálja, menekülj.

Ő meg csak áll és magyaráz. Támasztja a bal lábát, a jobb kezével pedig a belső ól felé mutogat. Olyan, mintha az ujjaival rést akarnak hasítani a levegőbe. Egy rést, amin keresztül legbensőbb vágyainkat is megpillantathatnánk; azokat, amelyekről valójában még sejtéseink sincsenek.

Nagyon tompán hallom, amit mond. Akárha víz alól hallgatnám ezt a végeláthatatlan monológot. Apránként áll csak össze a kép, még ha nem is minden egyes szeletét értem.

Disznóvágás. Holnap hajnalban. Azt a másfél mázsás kocát, amelyik odabent pihen. Ma már nem kapott enni. Hajnalra rettenetesen éhes lesz. És dühös. Legalább négy ember kell ahhoz, hogy ki lehessen húzni: ketten tolják, ketten pedig előlről próbálkoznak. Kapkodni nem kell, fő az óvatosság. Ha egy ekkora jószág neked megy, könnyedén otthagyhatsz a fogaidat. Csak kerüljön ki az ólból, onnantól már könnyebb lesz. Amint megébred, tudni fogja, elkövetkezett az utolsó nap. Küzdelem lesz, hajtja majd az ösztön. Torkaszakadtából fog majd visítani. Nem gyerekek való hang. Fájdalom és kétségbeesés. A látvány sem lesz szép. De ha megszúrjuk, onnantól kezdve leszáll a nyugalom.

Magyaráz és mutogat, és én nem értek semmit. Ez az ól üres. Évek óta nem laknak benne. Kit akar akkor ő hajnalban megszúrni? Milyen disznóvágásról beszél? Vagy lemaradtam valamiről? Szorítást érzek a tarkómon, meg kellene szólalnom, hogy „helyre tegyem” a valóságot, de semmi erőm, minden tagomat átjárja a zsibbadtság, mégiscsak róla van szó, aki tévedhetetlen, én meg hozzá képest akkora vagyok, mint egy gombostűfej.

Megpróbálom kívülről szemlélni magamat. Eltávolodom attól, ami éppen történik, s az ólnál már nincsen más, csak két homályos alak. Állnak és várnak valamire, és ez a valami sehogyan sem akarózik eljönni, pedig ha eljönne, sokkal könnyebben lehetne lélegzethez jutni. Ha nincs, ami éltesse, a szív megszakad, és mindaz, amit könnyfátyol nélkül kellene szemlélnünk, semmissé lesz.

Hiszen ami bennem lakozik, az kivetíthető, amit meg idekinn tapasztalok, azt könnyedén magamba illeszthetem. Olyan ez, mint egy soha fel nem épülő katedrális a város főterén, pazar a terv, a munkások lelkesek, de év múlik év után, s újabb elemmel gazdagodik az eredeti ötlet: egy újabb ornamentika, egy aprócska csipke, egy újragondolt apszis, egy kisebb betoldás, és a végét senki se látja, csak sejtí, mivé élesednek majd a tompának látszó körvonalak.

A fejem tele van szomorúsággal, a vállaim közé ejtem, alig bírom tartani, a nyakam belezsibbad – a folyóparti szikláknak-köveknek boldogság

az, ha rájuk fröccsen a víz, ha eléri őket a hullámszél? És mit szólnak a part menti fák, mikor a folyó közepén megáll egy hajó, s a fedélzetéről a habok közé hamvakat szórnak, azt követően pedig fehér virágok száza hull a vízre? Halott szirmok keringőznek az árral, a sodrás bíbora selymes takaró.

A hangját hallom, de a következő pillanatban már kint vagyok az utcán, és hiábavaló küzdelmet folytatok a lábaimmal. Szaladni próbálok, de nem tudom, mi elől menekülök. A lábaimon ólomsúly: kínszenvedés minden mozdulat. Minél jobban próbálok emelni, annál nagyobb az erő, ami visszahúzza. Valami úz és hajt, és nekem el kell menekülnöm előle, ha nem akarom, hogy utolérjen. Kétségbe vagyok esve, fogalmam sincs, honnan jövök, de azt látom, hova tartok – még akkor is, ha futásom egy helyben való toporgás –; egy csupasz nyárfa vár az utca végén, s egy pillanattal mintha dús lombkoronában végződne odafönt, de a látszat csalóka. Temérdek varjú ül a súlyos ágakon, sűrű, tömött feketeség, s az apró szárnymozdulatok miatt mintha széltől imbolyogna. A rettenet ül a szívemen, de úgy érzem, a fa tövében rábukkannék a nyugalomra.

A hangját lassan elnyomja a károgás. Ami sokkal inkább hasonlít egy lassan araszoló uszály motorjának zúgására: kitartó, egyenletes és visszhangzó. Nehéz rakománnyal halad, ár ellen, a sebességet tartja, s mikor odaér a hídhoz, lassít, s átúszik a pillérek közt.

A „lombkorona” ingása totális közöny. A varjakat nem izgatja, odaérek vagy sem, ez csak nekem fontos. Ebből csak én táplálkozom, ők nem. A lábam továbbra sem enged. Alig haladok, csupán néhány centit kapok jutalmul szenvedéseimért. Ezt érdemlem? Pont ezt?

Ilyenkor szoktam fölébredni. Kérdés van – válasz semmi. És a fához sem jutok el soha. Meglehet, egyszer-kétszer ültem már a tövében, a varjak alatt, csak nem emlékszem. Törlődik, aminek nem kéne, s persze megmarad az, amivel nem tudok, nem tudunk mit kezdeni.

NOVÁK VALENTIN

Reinkarnációs fájdalom

Néha elfelejtem, hogy meghalok,
ilyenkor átítat a fény,
mint szivacsot a víz,
s a halni készülőket
letörölgetem magammal...

Néha elfelejtem, hogy vagyok,
csak lélegzem bele az időbe,
mint egy óra –
meghalodom magam
naponta többször is...

Néha önemésztő a tértelenség,
csak ténfergek magamban,
mint egy kóbor állat –
időmaradékokat
szimatolva...

Néha belém ütközik
a várandós jövő...
Mint mákgubó-csapoló
fantáziálom át magam
tejüvegén...

Néha elmúlok, és újra
összeállok...
Kínoz a reinkarnációs fájdalom.
A vajúdó nők sajkása
én vagyok.

Megfoghatatlanból
érkező csatakiáltásom
bennük erősül,
s betölti a steril
szülőszobákat...

NOVÁK VALENTIN

Ha

Mátrix-vers

Ha szúr a szívtáj,
gondolom, vége...
Készülök sután,
de üvöltöznek a gangon,
és kijött a kávé
már megint...

Ha arra riadok,
minden kikapcsolt-fehér,
és félve keresem
a valóság kapaszkodóit –
eszembe jut,
hogy fenn az Álmodóban
leállították a gépemet...

Ha megdörzsölöm
szemsarkaim,
ott fény szikrázik...
Ilyenkor tudom,
nem itt élünk...
Ez csak látszat-orgia!

Orrunkat beleütjük a falba,
ami saisi fátyol csupán,
de annyira belakott
lét-térfelünk,

nem merjük
félrehajtani...

Ha lenyeletik
az életplacebót,
ami mágikus villamossággal
tölti el az agyat,
bedőlök megint –
mégis ennyi jár...

Ha elhiszem, hogy
a Föld-filmvászon vibrál,
és semmi sincs azon túl,
de hőse vagyok e
hologram-komédiának –
kosztümös álomtöredék
nagyjelenetekkel,
nagymonológokkal,
epizód-villanásokkal;
teljes életet
is élhetek
veletek,
lefőtt kávé
kevergetve,
a körgangra kitett
hokedlin...

GYUKITS GYÖRGY

Mi a baj Madách *Tragédiájával*?

„A *Tragédia* esetében nem egyszerűen arról van szó,
hogy Madách nem üti meg a marxista mértéket,
hiszen ezt nem is ütheti meg. Hanem arról van szó,
hogy Madách népszemlélete egy arisztokratikusan
kiábrándult szemlélet, és nyíltan meg kell mondani,
hogy reakciós.” (K. E.)

Egyik kollégám kezembe nyomott egy *Tragédiát*, és azt mondta, ilyet még nem láttál. Az előszót nézd, felelte kérdő pillantásomra. És csakugyan ilyet még nem olvastam. Egy zsákutcás társadalomtudományi „kísérlet” kövületét tarthattam kezemben. A húszas éveimet a késő Kádár-korban töltöttem, de akkor ez már nem ment, ilyesfajta előszavak már nem íródtak.

De miről is van szó? A *Tragédia* 100. évfordulójára megjelent román-magyar közös kiadásáról (Madách, é. n. 1961?), amelynek előszavát a talányos K. E. írta, aki valószínűleg Kakassy Endre közíró¹. Kakassynak az *Erdélyi Irodalmi Lexikon* szerint ez az egyetlen Madáchcsal kapcsolatos írása. Talán ezzel is magyarázható, hogy Kakassy előszava tulajdonképpen egy zanza, melyet Révay László egy 1960-as kiadású *Tragédia* utószavából² és Lukács Györgynek az 1955-ös *Szabad Népből* megjelent *Különvéleményéből* szerkeszt egybe. Kakassy előszava olyan szempontból érdekes, hogy mentes a források sértődött, nemegyszer személyeskedő hangvételeitől³, így „tisztán” képviseli a marxista-leninista álláspontot. Mielőtt azonban hozzáfogna a *Tragédia* „elemzéséhez”, leszögezi:

¹ Dávid Gyulának, az Erdélyi Irodalmi Lexikon szerkesztőbizottsági tagjának személyes közlése.

² Révai (1960) posztumusz megjelent utószava lényegében megegyezik a *Társadalmi Szemle* 1958/9. számában megjelent tanulmányával.

³ „Ma már – visszatekintve – nyilvánvaló, hogy mindazoknak, akik akkor hangosan és azasztaltalra vetve követelték »Az ember tragédiája« baladéktalan előadását és sorozatos bemutatását az ország első drámai színházának színpadán, nem Madáchért és nemzeti irodalmunk hagyományaiért fáj a fejük. Hanem egyszerűen újabb alkalmat akartak teremteni, hogy Ma-

A *Tragédia* haladó: „... fölötte áll a nemzeti szűklátókörűségnek, ... azok ellen fordul, akik a burzsoázia céljaira vagy a revizionizmus ellenforradalmi fondorlataira akarták felhasználni ellentmondásait.” Ez persze teljesen ellentmondani látszik az ezen írás mottójával választott, szintén az előszóból vett idézetnek! Hát akkor most haladó vagy reakciós?

Összességében ugyan haladó: „*Az ember tragédiáját haladó hagyományaink közé soroljuk és igazi örököse a szocializmust építő nép legyen.*” De vannak benne reakciós elemek, ezek feltárására hivatott a marxista-leninista kritika, – ha jól értem?

Viszont van egy másik horizont, amely fényt deríthet a fenti ellentmondásra, mégpedig az, hogy hogyan jelenhet meg egy olyan irodalmi alkotás, amelyik finoman szólva inkompatibilis az uralkodó ideológiával? Kézenfekvő a megoldás: hát „haladóvá” kell tenni, vagy legalábbis olyan színben kell feltüntetni, mintha az lenne. Ez az eljárás nem ismeretlen az ötvenes évek eleji magyarországi nagy Madách-vitából, ehhez nyúl a moszkovita vonalat képviselő Lukácsal szembenálló Waldapfel-tábor (1952)⁴.

De nézzük, melyek a bírálat főbb csapásirányai!

Érdekes, hogy a *Tragédia* pesszimista szemlélete, és nem a falanszter az, amely leginkább kiveri a biztosítékot a sztálini kultúrpolitikán edződött marxista-leninista kritika számára. De mire fel ez a nagy optimizmus? Hát arra, hogy egy hithű marxista számára a megváltást itt a földön a kommunizmus hozza el. Persze mint láthattuk, porszem kerülhet a gépezetbe, ha a megváltó maga az ördög, vagy annak egyik helytartója, mint Rákosi vagy Gheorghiu-Dej.

A fejlődés és az abba vetett feltétlen hit itt a lényeg:

„...a fejlődés folyamata az alsóbb fokról a magasabb fokra szükségszerű és elkerülhetetlen. ... A *Tragédia* a fejlődésnek éppen ezt az abszolút jellegét vonja kétségbe. Innen ered a mű pesszimista alapvonása is.” Holott ez a fejlődés vezet el a földi megváltáshoz – a kommunizmushoz. Ehelyett a „*Mondottam ember küzdejmé és bízza bízzál!*”, mint „*váratlan happy end!*” sovány vigasz. A fenti idézet kapcsán meg kell jegyezni, hogy Kakassy ugyan utal Lukács (1955) ta-

*dáchba kapaszkodva, Madáchcsal takarózva fellépbessenek a társadalmi haladás eszméje és világnézete ellen, hogy Madách Imre nagy művének leple alatt tüntetbessenek a hazánkban épülő szocializmus ellen, »Az ember tragédiáját«-t is faltörő kosként használják fel a szabadság nevében a szabadság igazi rendje ellen. ... Jellemző az 1956 előtti revizionista irodalomkritika sülyedésére és ebtelenségére, hogy a *Tragédiának* ezt a kétségkívül reakciós felfogását a népről igyekezett egyszerűen nem tudomásul venni, eltagadni.” (Révai 1960: 191, 209)*

⁴ Balogh Csaba (2016) tanulmánya részletesen foglalkozik a Rákosi-korszak Madách-vitáival.

nuhmányára, de nevén nem nevezi a szerzőt. Így: „*Az Úr végszava nem jelenthet mást, mint a cél nélküli és önmagáért való harcot.*”

Ez a pesszimizmus szorosan összefügg a *Tragédia* népről és tömegekről alkotott képével, mely „*sötét és kiábrándult, ezáltal a Tragédia egyik legnegatívabb vonása*”. A nép „*csőcselék*”, „*kislelkű tömeg*” és „*gyáva*”, szemben a marxi tanítással, hol a (világ)forradalom letéteményeseként a fejlődés motorja.

Fentiekre rímel, hogy a párizsi szín kettős Éva szerepében a plebejus Éva visszataszító, míg Ádám szívét az arisztokrata Éva ejti rabul. Madách „*népről alkotott hamis felfogását*” a szokásos marxista sablon szerint „*osztályhelyzete magyarázza*”, mely „*nem lépte túl nemesi korlátait?*”.

A harmadik problematikus kérdéskör az (utópista) szocializmus, illetve a falanszter. „*A falanszter jelenet a Tragédia egyik pesszimizisztikus és tudománytalan vonásának egyik komoly láncszeme, és komoly elméleti zűrzavart tükröz. Párhuzamot vonni a falanszter és a tudományos szocializmus tételei között vagy a mai élő és virágzó szocialista társadalommal természetesen értelmetlen.*” Itt az utópista szocializmusról van szó, melyet Madách „*a liberális nemesség szempontjából bírál*”. Kakassy ismét Révait idézi: „*Madách mint haladó gondolkodó eljutott a kapitalista szabadverseny bírálatáig, de a kapitalizmus szocialista kritikájáig, a szocializmus (akár az utópista szocializmus) megértéséig nem jutott el.*”

Az előszóban egyébiránt talán az egyetlen pozitív *Tragédiával* kapcsolatos megjegyzés, amelyik konkrétumokat is tartalmaz, az a londoni szín „*kapitalista szabadversenyének bírálata*”.

Kérdés, hogy Kakassy miért a Rákosi-vonalhoz tartozó Révai álláspontját tekinti mértékadónak. Ha már a moszkvai vonal, akkor ott van Lukács, aki ráadásul még nemzetközileg is ismert. Paradox módon Lukács sokkal kérlelhetetlenebbül foglal állást a *Tragédiával* szemben, mint Révai, tehát ha igazán következetes marxista álláspont kellene, akkor ezért is ezt kellene választania. Igen, de ott van Lukács 1956-os szereplése, így ő szóba se jöhet.

Egyszóval Révai tanulmánya tűnik a jó megoldásnak, mert ő képviseli a hivatalos(nak vélt) moszkvai vonalat. Valójában Kádár 56 után Révait félreállította: ugyan megmaradhatott még a Központi Bizottság tagjának és a *Társadalmi Szemle* főszerkesztőjének, de a Rákosi-érához tartozó többi politikushoz hasonlóan tényleges politikai hatalmat már nem kapott. Romániában azonban más a helyzet, itt hatalmi kontinuitás van, ugyanis az ötvenes évek elejétől (1952) Gheorghiu-Dej van hatalmon. A magyar 56 pedig jó ürügy a romániai magyar értelmiségiek elleni támadásokra.

Ezenkívül az akkor még Romániában élő filozófusnak, Tordai Zádornak van egy kísérlete 1957-ben a *Tragédia* rehabilitációjára. A fennálló re-

zsim számára ez önmagában talán még tolerálható lenne, de a magyarországi ötvenhat után a tanulmány alábbi sorai teljesen elfogadhatatlanok:

„*Csupán azt bizonyítja, hogy még a legeszményibbnek képzelte társadalom sem eszményi, sőt a legkevésbé az. ... (Eszményi társadalom) Ártalmas, mert gátolja az emberi fejlődést, a valóság megismerését s így a valóság megváltoztatásának a lehetőségét is, nem beszélve arról, hogy az ilyen eszmék bajnokai útjokat mindig a vér és könny óceánjaival jelezték.*” (Tordai 1957)

Típusos, hogy erre az írásra a válasz az *Előreb*-ben, a román kommunista párt hivatalos lapjában jelenik meg, mely világossá teszi, hogy nincs helye semmiféle ideológiai elhajlásnak. Érdekes, hogy az *Előre* szerint mi Tordai legnagyobb bűne:

„...mert Tordai Zádornak így nem sikerült egyebet bizonyítania cikkével, mint azt, hogy a gyengebitűek nem állják ki a történelem próbáját, ... Nem az eszmények és harcok emberei válnak »eszékimókká«, hanem a mindenből kiábrándult szkeptikusok” (Kovács 1957).

Itt is a kiábrándultság, mert a magyar ötvenhat után, a népet eltipró szovjet tankok nyomán a rendszerben való hit rendül meg. „*Csak hogy jól gondolják meg, hogy az egyszer meghalt eszme sehol sem ébreszthető nehezebben új életre, mint éppen a politikában. Homlokán bordja azt a próbabélyeget, hogy nem életrevaló.*” (Madách 2003)

Ha most a marxi dialektika jegyében visszajára fordítunk mindent, és eljárszunk azzal a gondolattal, hogy a történelem eme zsákutcáját beleillesztjük a *Tragédia* színeinek sorába, akkor hol is játszódhatna másutt, mint Moszkvában.

De ki legyen Ádám? Lukács György, aki bankár családban születvén megcsömörlik a kapitalizmus visszásságain, és Moszkvában köt ki? Aki-ből még a Lubjankán való kihallgatása – mely csakugyan „*vértanú happy end*”-del végződik, ugyanis csodával határos módon kiszabadul (Szereda – Sztikalin 2002) – sem öli ki e földi pokollá vált rendszerben való hitet, ekképpen tényleg nem adja fel azt a bizonyos i-t⁵.

⁵ „*Madáchra hivatkozhatnék valaki e megállapítással szemben. Aki tenné, nagyot tévedne. Madách a legélesebb példái közé tartozik a minden mélység nélkül való költőnek, aki ezért az igazi drámaiságnak még közelébe se jutott. Csak egy nagyon jellemző eseten kísérlem meg ennek megvilágítását; Madách egyéb költői kvalitásai persze e vitán kívül maradnak. Már gimnazista koromban – pedig akkor szenvedélyes ateista voltam – mélyen felháborított Az ember tragédiájának bizánci jelenete: Tankréd (és vele, érezhetően, Madách) állásfoglalása a homousion és homoinsion vitában. Mert azt érzem akkor, és érzem ma is, és érzé velem mindenki, akinek egy vallásos, egy metafizikai nívón élt élet iránt csak a*

Egyébként Lukács, mint a kommunizmus filozófusa, itt aztán példát mutathatna a párizsi szín Ádámjának, aki mögött Madáchot véli felfedezni⁶, hogy miként ejti a szívét rabul egy izzadságszagú, rongyos, felgerjedt prolinó, kiért – némi képzavarral élve – expolitikai megbízott Tankréd gyanánt leküzdhetné az osztálykülönbség zárdafalának sáncát.

Lukáccsal azonban nem a hit, hanem a hitelesség a probléma, ugyanis amikor Moszkvában az NKVD házkutatást tart az otthonában, összesen több, mint 28 000 rubelt foglalnak le két takaréketben, valamint kötvények formájában⁷: ez akkor és ott egy vagyon volt. Ha hihetünk Bulgakov *Mester és Margaritájának*, akkor a varieté büfésének 249 rubelje volt öt különböző takaréokban (elővigyázatosságból?), és még ez a Lukácséhoz képest igazán szerény megtakarítás is szép kis summa volt annak idején. Amikor pedig 56-ban Lukács a jugoszláv követségre menekül, 120 000 forintos takaréketet bíz Hermann Istvánra (Hermann 1982–4). Magyarországon a szocialista állam által a kizsákmányolástól már felgerjedni is erőtlen munkásnő jó, ha 600 forintot keresett havonta akkoriban (Var-

legkésebb érzéke van: mi másért haljon meg valaki, ha keresztény, mint a hitért, mint azért, hogy Krisztus Istennel egynemű-e vagy csak hasonló hozzá? Hát nem ezen múlik minden?” (Lukács 1977)

⁶ „Ismeretes Éva kettős szerepe a párizsi jelenetben: mint arisztokrata lány és mint forradalmárnő szerepel. Ádám–Danton így foglalja össze viszonyát a két alakot öltött Évához: „Azt nem bírhattam, védte glóriája – Ettől pokolnak gőze undorít el.” Mindez nem visszatérés a reformkorba. Gondoljunk Bánk bán viszonyára Tiborhoz és rögtön látjuk, mivé vált a nemesi liberalizmus még egy olyan kiváló képviselőjében is, mint amilyen Madách volt. 1848–49 olyan kérdést tett fel, melyet a reformkor még nem ismert: aki nem a néppel, a tömegekkel együtt, azok soraiban keresi a felszabadulást, azt az események logikája szembeállítja a néppel, a tömegekkel és – akár akarja, akár nem – kijejlődik benne a nép, a tömegek lenézése, az undorodás tőlük. Ez történt meg, mint oly sok polgárral nyugaton, 1848 után a liberális középnemes Madáchcsal Magyarországon. Ez a Madách-tragédia társadalmi alapja.” (Lukács 1955)

⁷ „A Szovjetunió Állambiztonsági Népbiztossága számára elkobzásra kerültek az alábbiak: ... 2 db takarékettkönyv, a 148. sz. bankfiók 749. sz. takarékszám-láján lévő 13 087 rubel, 34 kopejkáról; és az 5280/229. számú bankfiók 5696. sz. takarékszám-láján lévő 11 736 rubel 67 kopejkáról. ... Különböző kölcsönök 3900 rubel összegről (ld. a kölcsönjegyzéket): ... A 2. ötéves terv (4 éves kibocsátású) Államkölcsön-kötvényei 4 db 500-as címlet 2000 [rubel összértékben]. A 3. ötéves terv (2 éves kibocsátású) kölcsön-kötvényei 10 db 100-as címlet 1000 [rubel összértékben]. A 3. ötéves terv (3 éves kibocsátású) kölcsön-kötvényei 9 db 100-as címlet 900 [rubel összértékben]. Összesen három-ezer-kilencszáz rubel. (Szereda – Sztikalin 2002: 48, 55)

ga 1994). Szóval ez a bort inni és vizet prédikálni tipikus esete, tekintettel a magántulajdon nélküli társadalomra mint eszményre, melyért Lukács szerint halni érdemes, hol a pénz egyszerűen el fog halni, feltéve a pontot a szóban forgó i-re.

Akkor talán a fent említett *Mester és Margarita* címadó szereplői lehetnének a moszkvai szín hiteles Ádámja és Évája, kiket a pszichiátria tudománya által legitimált elmegyógyintézet falai választanak el egymástól.

Végül mi a tanulsága ennek az egész irománynak? Szólaljon meg most Madách az utolsó szó jogán:

„TUDÓS

*Homérnak hívták. Ábrándos világot
Rajzol le abban, Hádésznek nevezvén.
Rég megcáfoltuk már minden sorát. ...*

ADÁM

*Hát fennmaradt még e néhány levél
A nagy napokból, mint végrendelet,
S nem bírja mégis lángra gyújtani
A korcs utódot, tette ingerelvén,
Mely mesterkelt világokat ledönti?*

TUDÓS

*Helyes megjegyzés, átláttuk mi ezt,
A mérég, melyet rejt, nagyon veszélyes, ...”*

Az előszó tehát nem más, mint a művészet egy ideológia Prokrusztész ágyában. A fenti idézet sarkalatos eleme, hogy a tudós, ennél fogva a tudomány legitimálja a művészet trónfosztását, így e teóriák hívői számára ez megkérdőjelezhetetlenné válik.

„De a teoretikusok rögeszméi veszélyesebbek az együgyű ember tévedésénél, mert az ő tanaiknak mindenáron állniuk kell, azt hiszik, legfeljebb a kísérlet volt még kevés, azt kell szaporítani. Az alkímista, ki fél vagyonát füstbe ereszté, bizonyosan másike felét is kiküldi a kürtön, de eszméjével fél nem hágy, ólomból aranyat csinálni.” (Madách 2003)

Mára persze már napnál világosabb, hogy a tudományos szocializmus ideológiája milyen leviathán-társadalmat szült. Ezt nem kis eufémizmussal annak idején a létező szocializmusnak nevezték el, mely az e tannak ellentmondó művészeti alkotásokkal szemben a betiltást, a cenzúrát, vagy mint az előszóban láthattuk, a helyesnek vélt műértelmezés sulykolását és a mű eredeti mondanivalójának a meghazudtolását alkalmazta.

Irodalom:

- Andor Csaba–Gréczi-Zsoldos Enikő (szerk.) 2014. *Madách Imre levelezése*. Dornay Béla Múzeum–Madách Irodalmi Társaság, Salgótarján–Szeged.
- Balogh Csaba 2016. „*A méreg, melyet rejt, nagyon veszélyes...*”. *A Rákosi-korszak Madách-vitái*. In: A Magyar Művészeti Akadémia Elméleti Folyóirata 4: 4. Internet: http://www.magyar-muveszet.hu/upload/userfiles/2/publications/201801/pdf/MM2016_4belivek_kepnelkul_16_balogh_csaba.pdf
- Gréczi-Zsoldos Enikő 2017. *Gondolatok Madách Imre idiólektusáról*. In: Forgács Tamás–Németh Miklós–Sinkovics Balázs (szerk.): *A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei IX*. SZTE Magyar Nyelvészeti Tanszék, Szeged. 71–75.
- Hermann István 1982–4. *Válság és megújulás*. In: Vallomások Lukács Györgyről. Rendezte: Kovács András. Internet: <https://www.youtube.com/watch?v=Z9A3CeXD-G4> (Letöltve: 2021. június 6.)
- Kovács János 1957. Humanizmus eszmények nélkül (Egy cikk margójára). *Előre* 1957. szeptember 22.
- Lukács György
1955. Madách Tragédiája. *Szabad Nép*. I. rész: március 27., II. rész: április 2.
1977. Kiknek nem kell és miért Balázs Béla költészet? In: *Ifjúkori művek (1902–1918)*. Szerk. és a jegyz.: Tímár Árpád. Magvető Kiadó, Bp. 702–703.
- Madách Imre
é. n. (1961.?) *Az ember tragédiája*. Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Bukarest.
2003. *Országgyűlés. A helyzethez*. Neumann Kht., Bp. Internet: <https://mek.oszk.hu/06000/06041/html/>
- Révai József
1958. Az ember tragédiája. *Társadalmi Szemle*. 9: 15–35.
1960. Madách Imre Az ember tragédiája. In: Madách Imre: *Az ember tragédiája*. Magyar Helikon, Budapest. 192–217.
- Tordai Zádor 1957. Jegyzetek „Az ember tragédiájá”-ról. *Korunk*. 8: 1044–1060.
- Szereda, V. T. – Sztikalin, A. Sz. (összeáll., szerk., jegyz.) 2002. *Vallatás a Lubjankán. Lukács György vizsgálati ügyiratai – életrajzi dokumentumok*. Argumentum Kiadó, Bp.
- Varga László 1994. „A munkásosztály a paradicsomba megy”. Munkáspolitikai az 1950-es években. In: Uő.: *Az elhagyott tömeg*. Cserépfalvi–BFL, Bp., 59–84.
- Waldapfel József 1952. Madách. *Irodalomtörténet*. 40, 1: 28–44.

KONYÁRI MÓNIKA

Téli reggel

Ahogy a nap a városra ömlik,
ma mézzel oltott vérnarancs.
Háztetők nyögnek álmos kéjjel
az olvadó arany-súly alatt.
Résnyi redőnypillák mögül
csordul a szoba sötétje,
ébredő reggelbe csókol,
s elmerül az utca-fénybe.
Egy függöny ledéren libben,
táncába jeges szél szeret,
s lamella-kottát rajzolnak falamra
a nyújtózó ablakszemek.

Hajszál-zsinóron még megtart az álom,
a valóság fölött egyensúlyozok,
lepedő-ráncon bukdácsol egy sóhaj,
mint a betűk, egy gyűrött noteszlapon.
Még hozzám simul, becézget
a szerelmes-lágy paplanmeleg,
még lebegek hullámodon,
mint átsejlő fényben a könnyű porszemek.
De buborékvilágom lassan józan-szürkébe szédül,
csak a horizont lángoló bársony;
varázslat, engesztelésül.

ZOLTAY LÍVIA

A Rockzenész

Robert Plantnek

Ritkán olvasok magamról és nem szeretem nézni, sem hallgatni a régi dalainkat. Amikor először tapasztaltam, hogy kezd alább hagyni az örület, őszintén mondom: megkönnyebbültem. Most már tudom, hogy abba az életformába, amit több, mint tíz évig éltünk, bele is halhattam volna. Ian-nek sajnos sikerült. Ennek már negyven éve, de még mindig naponta eszembe jut. A rockzenész-életforma... Olyan sok kiváló zenészt vitt el. Nem tudtuk, vagy inkább nem hittük, hogy ez bekövetkezhet. Ellentétben azzal, amit az újságok akkor összehordtak rólam, én nem égettem úgy két végén a gyertyát, mint Ian. De azért belehúztam én is. A hangomra vigyáznom kellett, ezért valahogy mindig tudtam, hol a határ. Az utolsó években már sokszor mondtam Iannek, hogy figyeljen jobban magára, de nem hallgatott rám. Azt mondta, ez az életforma nem arról szól, hogy kíméljük magunkat. A mai eszemmel már elképzelni sem tudom, hogy bírtuk ki. Mindig úton, hol repülőn, hol turnébusszal, a legjobb szállodákban laktunk, a legfinomabb ételeket ehattuk (volna, ha ettünk volna, de valahogy nem igazán kellett), a legszebb nők vettek minket körül (belőlük jó sok volt), óriási tömeg minden koncertünkön, így visszagondolva ijesztőnek tűnik. És az a rengeteg pénz... A pénz nem érdekelt, de akkor szerettem költeni. És azt akartam, hogy Marthának és a gyerekeknek mindenük meglegyen. Ha már soha nem voltam otthon, akkor legalább ne szenvedjenek hiányt semmiben. Emlékszem, Carol, a lányom egyszer azt hitte, hogy betörő vagyok, amikor egy hosszabb turné után hazamentem, mert nem ismert meg. Később elmondta, hogy elég nagy terhet jelentett neki ez az egész. Ahogy Liamnak, az egyik fiamnak is. Vagy Johnnak, a másik fiamnak. Az első fiamról, Kenről alig beszéltem a tragédia óta. Pedig itt van minden, itt torlódik azokban az apró képzeletbeli fiókokban, amelyekbe belepakoltam a vele kapcsolatos emlékeimet. Miután meghalt, Marthával próbáltuk rendbe hozni a házasságunkat, és Liam is azért jött az életünkbe, hogy valahogy betöltse az űrt. Azt, amit nem lehet, soha. John, a legkisebb fiam, már jóval a válásunk után szüle-

tett és (ahogy ez köztudott) nem Martha az édesanyja. Kérdeztetek sokszor vele kapcsolatban is, de soha nem adtam ki túlságosan a gyerekeimet, és ezt a szokásomat már nem fogom megváltoztatni.

Furcsa ezt így kimondani, de tényleg szupersztár voltam azokban az években. „A sztárok között is az egyik legnagyobb sztár.” Ezt írták rólam. „A világ legjobb rockéneke”. „A rock-sikítás kitalálója.” Ez nem igaz. Sokszor elmondtam már, hogy ezt nem én találtam ki, én legfeljebb csak népszerűsítettem. És mivel valóban nagyon népszerűek voltunk azokban az időkben, könnyen ment. „Botticelli-fej”. Hát, ehhez nem tudok hozzászólni, de mikor először hallottam, jól szórakoztam rajta. Ian hozott valami újságot ’73-ban, a Madison Square Garden-beli koncertünk után, akkor írták ezt rólam. Dőltünk a röhögéstől. Ian megjegyezte, hogy azért kíváncsi lenne, ha maradok az az egyszerű, ismeretlen angol srác, vajon akkor valaki mondott volna-e nekem ilyet valaha. – Bár – mondta – tényleg nagyon jól nézel ki, ezt nem lehet vitatni.” Az alkatom valóban mindig előnyös volt és hát, igen, a hajam, azt anyámtól örököltem. A színét nem, mert az övé fekete volt, az enyém meg szőke, de az állagát, azt neki köszönhetem. Sokszor kérdeztek a szüleimről, de túl sokat róluk sem szerettem beszélni. Magamról, a gondolataimról szívesen beszélek, főleg a zenével kapcsolatban. De az életem más szereplőiről nem. Ők nem akartak soha szerepelni és ezt tiszteletben tartom. Én viszont mindig vágytam a feltűnésre, már gyerekként is, amikor otthon a szobában a függöny mögött Elvis-dalokat énekeltem. Hát nem gondoltam volna, hogy idáig jutok, azt meg pláne nem, hogy vele még jóban is leszünk.

Mai szemmel félelmetes ebbe belegondolni. Biztos, hogy kellettünk hozzá mi, négyen. Ian, Paul, Jesse meg én. És ha Jesse nem keres annak idején embereket az együttesébe, akkor lehet, hogy ez az egész meg sem történik. Jesse... Róla azt írják: a világ egyik legjobb, ha nem a legjobb gitáros. Ian meg... Ő a világ egyik legjobb rockdobosa. Szerintem magasan a legjobb, és nem hiszem, hogy elfogult lennék. És igen, a legjobb barátom volt. Amikor Ken meghalt, ő állt mellettem, amikor mások inkább elkerültek. Még Jesse és Paul is. Paul jóval később elmondta, hogy úgy érezte, egyszerűen nem tudna nekem mit mondani. „– Mert – kérdezte – mi a jó francot lehet akkor mondani, amikor az ember elveszíti a gyereket???” Hát igen. Semmit. Semmit nem lehet ilyenkor mondani.

Pár évvel később meghalt Ian és akkor azt éreztem, hogy nem akarom ezt már tovább csinálni. Nem akarok „Arany Isten” lenni (ennél nagyobb ostobaságot életemben nem hallottam, és még ma is vannak rajongóim, akik ezzel jönnek), sem „Arany Oroszlán” (egy fokkal talán jobb), nem

akarok „Szexuális Fény” lenni (erről ma sem tudom pontosan, hogy mit jelent), nem akarok tomboló, magukból kivetkőzött, őrjöngő emberek előtt énekelni (pedig a mai napig nagyon szeretem a közönségemet, az idősebbeket és a fiatalokat is). Azt éreztem, hogy elég, nem megy tovább. Akkor feloszlott az együttes, de nem csak miattam. Jesse és Paul is pontosan tudták, hogy Iant soha senki nem pótolhatja.

Egyszer egy interjúban valaki megkérdezte tőlem, hogy éltem túl azokat az éveket. Azt válaszoltam neki, hogy nem tudom. És tényleg nem tudom. Ott volt Martha és Carol, Liam nem sokkal később született. Ő sok örömet hozott az életünkbe (aztán később a képeembe vágta, hogy én viszont az övébe nem, de ezen már szerencsére túl vagyunk). Szóval miattuk bírtam, mert bírnom kellett. De a kisfiam halála és utána Ian elvesztése... Na, akkor, azokban az években előfordult, hogy kicsúszott a lábam alól a talaj. Például elmentem néhány nem túl színvonalas showműsorba fellépni. Hülyéskedtem és egyszer hagytam, hogy nyilvánosan a fejemre borítsanak egy tortát (ezt éppen nem bánom, mert a humorom mindig jó volt, talán ez segített, hogy elviseljem a tragédiákat az életemben). Úgy tettem, mintha túl lennék ezeken a dolgokon. Nem néztem vissza azokat a felvételeket sem, de Liam mondta, hogy ő megnézte, és azt látta (már felnőttként), hogy egy boldogtalan, levitézlett egykori szupersztár bohóckodik, és ő ettől nagyon szomorú lett. Hát, nem tudom, őszintén szólva ezt még a legnagyobb kritikusaimtól sem hallottam, bár az biztos, hogy egy apának a gyerekénél nagyobb kritikus nincs, még akkor sem, ha az apa rockzenész.

Próbáltam túlélni, magam mögött hagyni az együttest, a rocksztár-létet, meg mindazt, ami ezzel járt. Írtam jó számokat, és a szólókarrierem is beindult, pedig túlzottan azt sem erőltettem és akkor már megengedhettem magamnak, hogy örömből zenéljek. Marthával elváltunk, nem tudtuk megmenteni a házasságunkat, és igen, sok volt a rovásomon. Azokban az években, amikor a zenekarral turnéztunk, éltem a kínálkozó lehetőségekkel. Az lett volna a furcsa, ha nem ezt teszem. Szétszedtek a nők. Persze, ez nem ment fel semmi alól.

Ma már sokkal jobban kezelem ezeket a helyzeteket, és a számok is mások, már ami a rajongó hölgyek számát illeti, ám azért akadnak még, és megmondom őszintén: jól esik. De most már tudom, meddig mehetek el.

Szóval, a '80-as években, amikor a szólókarrierem beindult, nem találtam a helyem. Kísérleteztem sokféle zenével, de (utólag így érzem) valahogy nem állt össze, idő kellett, hogy összeszedjem magam. Akkoriban szintén sok interjút adtam, és kérdezték, hogy melyik zenei stílust érzem

a legközelebb magamhoz a rock mellett. És én akkor azt mondtam, hogy nem tudnám megmondani, mert majdnem minden érdekel. De az együttesről nem akartam beszélni, azt a témát kerültem, és megkértem az újságírókat, hogy erről ne faggassanak. Megértették. Azokban az években levágattam a hosszú hajamat (néhány hölgy ezt a mai napig nem bocsátja meg nekem, hiába van már sok éve megint hosszú hajam), és felvettem azt az akkor divatos populáris fazont. Szerintem jól állt. A lányom szerint is. Nagyon szerette például a „Magas, vagány” című dalt.

Később, a '90-es évek elején, amikor John, a legkisebb fiam megszületett, nem éltem tartós kapcsolatban. Az édesanyjával sem igazán éltünk együtt, de az eszünkbe sem jutott, hogy ne vállaljuk őt. Imádom a gyerekeimet, de apának sajnos nem voltam a legjobb. Bár a két fiammal sokkal többet tudtam együtt lenni, mint Carrollal, aki akkor született, amikor én még a „szupersztárok” életét éltem. Az sem titok, hogy Marthával jó a kapcsolatom, főleg amióta az újságírók megneszelték, hogy énekeltem neki a 70. születésnapján.

Tehát, a '90-es évek... Akkor írtam egy dalt, ami Kenről szólt. Igazából korábban írtam, de akkor jelent meg és lett népszerű. Fel lehet ezt dolgozni? Nem. Ahogy már mondtam, soha. Azokban az években több jó dalt írtam, de Jesse is megjelent, és elkezdte pedzegetni, hogy álljunk össze újra mi hárman, akik megmaradtunk az együttesből. Mert hatalmas igény lenne rá. Hozzám is eljutottak ezek a hírek, és tudtam, hogy Paul sem lenne ellene. Paul... Rőla méltatlanul kevés szó esik, pedig, ahogy megírták, a világ egyik legjobb ritmus-szekcióját alkották Iannel. És tudom, hogy őt is nagyon megrázta Ian halála. Csak ő sokkal kevesebbet beszél róla, mint én. Mindig szeretett a háttérben maradni, de ez sosem zavarta. A koncertek előtt gyakran mondta nekem: „– Menj, vidd a show-t! Négyünk közül te viszed leginkább vásárra a bőrdet. Te vagy a fő mutatóvány.” Szóval, ő játszott és játszik a legtöbb hangszeren közülünk, és nem igaz, hogy azt mondta volna, hogy az éneklés nem nagy szám. Tudom, mert megkérdeztem tőle, és ő soha nem hazudik. Egyszerűen csak visszahúzódo típus és ebből adódóan volt köztünk pár kisebb konfliktus, például, amikor Jesse meg én úgy léptünk fel együtt, hogy őt nem hívtuk. Ezt őszintén sajnálom azóta is. De valahogy úgy éreztem, hogy ha ő is ott lenne velünk, akkor az már majdnem az egész együttes lenne és azt nem akartam. Nem akartam Ian nélkül. Nem akartam, hogy majdnem legyen. És nem akartam elénekelni a régi dalainkat úgy, hogy Ian már soha nem ülhet a dobok mögött.

Amikor aztán a 2000-es években mégis összeálltunk (korábban kétszer összejöttünk, de azok a koncertek nem igazán úgy alakultak, ahogy szeretnénk volna), és adtuk azt a csodálatos koncertet, ahol Ian fia dobolt és nagyon, nagyon jól, az olyan volt nekem, mint egy megtisztulás. Őszintén szólva nem értettem és ma sem értem, miért kíváncsiak az emberek három vén trottyra (Ian fiát persze nem sorolhatjuk ide), de kíváncsiak, még mindig. És még mindig nem tettek le arról sokan, hogy majd újra összeállunk. Az a koncert akkor igazán fantasztikusan sikerült. Liam író büszke volt rám. Carol szerint nagyon jól néztem ki, és hát tény, hogy készültem. Ma is hiú ember vagyok és nem is tehetném meg, már csak a rajongóim miatt sem, hogy elhagyom magam.

Ha valaki a húszas vagy a harmincas éveimben azt mondja nekem, hogy még ma is énekelni fogok, hát biztos, hogy elküldöm a fenébe. De az az igazság, hogy sokkal jobban élvezem, mint fiatalon. Pedig akkor is nagyon szerettem. Most viszont úgy érzem, hogy nincs tétje. Minden egyes hang, minden rezdülés, amit a színpadon nyújtok, valahonnan legbelülről, nagyon mélyről jön. Nem azt a felfokozott, heves, lüktető állapotot érzem, mint régen, amikor Jessevel a dalainkat írtuk, mert ez egészen más érzés. És imádom a fesztiválokat, a kis klubokat és a kis színpadokat. Kifejezetten élvezem, hogy már nem „kell” hatalmas koncerttermeket megtöltenem, hogy már nem az a megközelíthetetlen „szuperasztár” vagyok, mint régen.

Nekem sokkal könnyebb így. Mostanában elkezdtek úgy nevezni, hogy „élő legenda”. Nem szeretem ezt a kifejezést. Egyrészt túlzás (bár azért jól esik), másrészt emlékeztet arra, hogy múlik az idő. Az újságíró, aki miatt itt ülök ebben a pubban, azt mondta, hogy megtisztelve érzi magát, hogy egy legendával készíthet interjút. Pedig a „legenda” szívesen ül be pubokba, mert (mértékkel) szereti a jó almabort, és szeret beszélgetni.

Hoppá... Minket mutatnak a tévében. Ott, szemben, a falon, azon a hatalmas tévén. A '73-as koncertünket mutatják, amikor abban a nagyon szűk, kigombolt kis ingben rohagáltam és üvöltöttem végig a több órát. A lányom sokszor megkérdezte, hogy fértem bele azokba a szűk ruhákba. Hát igen... Vékony voltam, valószerűtlenül vékony és magas, és tényleg jól mutattam a színpadon...

O, észrevettek. Az a kisebb társaság, akik az előbb a tévét bámulták, aztán engem. Majd megint a tévét, és újból engem. Összerakták a dolgot, és persze nem titok, hogy évek óta itt élek, ebben a kisvárosban, de azért jó lenne néha elbújni. Napszemüveg is van rajtam, ezek szerint hiába...

– Ne haragudjon, hogy zavarjuk, de egyszerűen nem hiszem el! (A kis hölgy simán lehetne az unokám, és most itt áll, az asztalom mellett.)

– Igazán ön az???? Az Arany Isten???? (Ó, jaj, hát erre mit mondjak?)

– Minden koncertjüket láttam felvételtől, Istenem, milyen kár, hogy nem akkor éltem! (Csatlakozik hozzá a két fiatalember is, atyáé, ezek még tervben sem voltak, amikor én éppen ott rohangáltam, azon a színpadon, de lehet, hogy még a szüleik sem.)

– Kérhetnék egy autogramot? Aztán békén hagyjuk, megígérjük, nem akarjuk zavarni. Gondolom, pihenni szeretne. (Hát, annyira öreg azért még nem vagyok, hogy nappal pihenjek. És igen, adok nekik autogramot. És megengedem, hogy szelfizzenek velem.)

– Ez hihetetlen, egyszerűen hihetetlen! (Hát, talán mégsem az. De ha még egyszer azt mondja valamelyikük, hogy hihetetlen, elkezdek én is kételkedni. Vajon tényleg olyan vén vagyok már, hogy elképzelhetetlen, hogy beüljek egy pubba?)

– Meddig marad itt? – kérdezi a kis hölgy.

– Jaj, hát ő itt él, ezt nem tudta? – inti le az egyik srác.

– Nos, igen, én itt élek – szólalok meg végül. – Már elég régóta.

– Hát ilyen nincs! - vágja rá a másik fiatalember.

Talán mégis. Kezdem kicsit feszélyezve érezni magam, és az újságíró mintha késne. Az ilyesmire elég kényes vagyok. Oldalra fordulok, hátha megjön a felmentő sereg. Itt lenne az ideje már. És igen, látom az újságírókat, integet, és mosolyog. De mögötte van valaki. Na, nem! Jesse az! És..., nem, ez nem lehet igaz! És Paul! Ezek összebeszéltek! A fiatalok azonnal elugranak mellőlem, és letámadják Jesset meg Pault. Ennek őszintén örülök. Láthatóan jól állják a rohamot, mind a ketten. És az újságíró is örül. Lesz sztori, még hozzá jó sztori.

Az az érzésem, egyhamar nem érek haza.

De hát ilyen a rockzenészek élete...

PRÓZÁNYI FRUzsINA

Türkiz

Kerestelek nagy és fontos mondatokban,
súlyos nehéz tudományban,
de csak elveszetten sírtam Utánad
mint gyermek a hófehér székesegyházban.

Aztán elindultam, s meg-megállva
a zöldben,
csüggedtem egy ág tetején, meg a völgyben
hogy az Istennek lábnyomát megcsókoljam
hátha...

De giccsben, rózsaszínben
virágmintás nagy mezőkben,
lepkeszárnyas Jóistenke
szánalmas kis szuvenírke, kacat
mit üres fej magára rak
elborzasztanak.

Reverendás feketében,
Ágendás könyv belsejében
Szúrós szálla betűk között,
Kálvin téren
Áldásban és Békességben
féltem
nagyon féltem.
Nehogy ő legyen az Isten!

A kék vérű folyóban úszva
Meredek sziklák között,
Szandál-zoknis hitbe bújva,
Megmondva és kijelentve
Menedéket találtam a közeledbe'
Míg egy szép nap ti ősi tanok
Külön kasztként exkommunikáltatok.

Női pap nem fért bele a fejetekbe
Így lettem én reszketve kirekesztve.

Tovább ballagva színtelenül, kopottan
Átlátszón, min az Úr fénye átragyoghat
Csak úgy magunkban.

Aztán némán, komoran
sötétbarna gond-kabátban,
elcsigázva,
macskaköves kis utcákban
hétköznapiak ellaposodott
színtelen imáit
fent hagytam a villamoson,
s mire észbe kaptam,
Istenemmel elrobogott.

Ott maradtam
meglopva,
üresen,
szürkén.
Én.
Tapogatva zsebemben az Úr helyét.

Hál' Istennek elveszett!
Nem nyomaszt többé a teher
hogy „csak a hitem el ne veszítsem”.
Már nincsen.

Azóta sok helyen kerestelek.
Végül nagysokára a tengerben megleltelek.
Nem a habban, sóban, nem is a végtelenben,
Az állandó változatos színben,
Örök-mozgó bölcsességben
Mert az Isten türkiz nekem, mint a nevetés,
Zarándoktárs
Akivel jót mulatunk rajtam,
Aki, ha gyászban, sötétségben átfagy a lelkem
a mélységben
türkizkék humorával betakargat engem.

KÖLÜS LAJOS

Esküvői kép

Garázbort ivott. Hosszúvége bort. Fehéret. Szombat estén erre volt gusztusa. Korábban mindig vöröset ivott, akár kívánta, akár nem. Most kivételt tett, a rizlinget választotta. Rajnai, olvasta a címkét, nem rossz, nem lehet rossz. Egyszer hajózott a Rajnán, a vízesésnél, a Loreley-sziklánál. Nézte a meredek szőlőoldalakat, szüreteltek, azon csodálkozott, hogy a gépek nem borultak fel. Puttonyoztak is, senki sem dőlt hanyatt.

Amit most iszik, kunsági. Magyar. Csak a folyó és a vízesés hiányzik. No meg Fruzsina. Rég nem hallott felőle. Haja se nem szőke, se nem fehér, a kettő közötti. Hevér kortyolgatta a bort, ebédelni sem kívánt, mondhatni, éhgyomorra ivott. Már harmadik napja. Csak az ablakon nézett ki, minden fehér. Pilinckázva esett, majd beindul, reggelre félméteres hó lesz. Reggelre.

Nem volt mehetnékje sehova, várni sem várták. Az anyja halott, a nővére halott. Apja ismeretlen, sosem látta, helyesebben sosem akarta látni. Egyszer láthatta volna, Böde bácsi, a szomszédjuk árulta el, itt van, megláthatod az apádat. Hevér Kis Zoltán nyolcévesen nem akarta látni az apját. Lehet, hogy mai fejével másként döntene. De már nem lehet. Elmúlt, hogy dönthetett volna. Fruzsínát sem akarta látni, miután hazajöttek a Rajnától. Férjezett asszony, sosem fog elválni, hidd el nekem, fiam. Kerülte az anyja pillantását, a veséjébe lát, anyja kimondta, amit fia nem mert kimondani, talán gondolni sem gondolta, csak érezte. A gyomra tájt. Napokig nem múlt el, időnként ma is előfordul, hogy arra ébred, a gyomra tájkán valami szúr. Kivizsgáltatta magát. Semmi. Vasat is ehet, tréfálkozott a háziorvos. Vasat.

Hevér anyja vashiányban halt meg, gyakran vérzett. Amikor meghalt, fia Ausztráliában túrázott, a kenguruk földjén. Egy hónapig tartott az út, az anyja nem bírta ki. Mondogatta is, én addig nem fogom kibírni, fiam. Elment. Elvérzett. Megvágta magát. Nem lett öngyilkos, nem volt hajlama rá, a fejében meg-megfordult, sosem tagadta, különösen, amikor egyedül maradt, terhesen. Hevér apját elvitték a rendőrök. Bezárták, évekig ült. Valakit megölt, mondják, véletlenül, részegen verekedtek. Egy nő miatt. Nem Hevér anyjáért.

Hevér büszke volt az anyjára, aki egyedül nevelte. Dadus volt az óvodában. Takarított is. A Szabad Földet járatta, időnként a Kincses Kalendáriumot is megvette. Olvasott nő volt az anyja. Csak hat elemít végzett. Húszévesen ment férjhez. Egy év múlva megszülte Hevért, aki úgy jött a világra, hogy az apja sosem látta.

Hevér anyja nem beszélt a férjéről, mintha sosem lett volna. Fényképe a ládafiában, ott lapult az esküvői kép, anyja nem semmisítette meg. Őrizte, haláláig. Most dobjam ki, kérdezte magától Hevér az anyja temetése után. Nem dobta ki. Maradt a ládafiában. Hosszan nézegette a fekete-fehér fotót, apja képét. Mennyire hasonlít az apjára, vagy az apja Hevérré. Apja Hitler-bajuszt viselt, Hevért sosem volt szakálla, bajusza. Azok a nők, akikkel együtt hált, egy sem akarta, hogy Hevért sosem volt szakálla, bajsza legyen. Nem is lett. Nem tudja, hogy apjának milyen színű szeme lehetett, a fénykép nem árulja el. Hevér anyja sem árulta el, ő emlékezhetett rá. Színre színt, gondolta Hevér, miközben újra töltött magának a rajnai rizlingből. Kunsági, jutott eszébe újra. Magyar. Keletje van, sodra van, mint a rajnai vízesésnek. Dübörög.

Még csak ötven, nőülhetne, a nagyapja is így tett. Lenne egy esküvői képe, berámázná, és az ágya fölé akasztaná. Idővel oda sem nézne, fekete-fehér fotó, szeme színét sem árulná el. Az üveg üres, hiába billenti erre-arra. Garázsbor. Hevér feltápáskodott a fotelból, és elindult a következő üvegért. Hétfőn csúsztat. Három nap egyben. Kezében a döntés, esküvő nélkül is lehet párja, gondolja, és megbontja az üveget, pohár nélkül kortyolgat belőle. A hűtőhöz megy, kinyitja, roskadnak a polcok, körbenéz a konyhában, kenyeret elfelejtett venni. Felöltözik, zárja az ajtót, először a fehérborra koncentrálna, a rajnaira, estére elfogy, tavalyi évjáratú. Mire leér a lifttel a földszintre, már a száraz vörös bort érzi a nyelve hegyén, finomabb íze van, a neten olvasta, hogy javítja az anyagcserét, erősíti és védi a szívet. Útközben Piroska jut az eszébe, a közértben futottak össze néhányszor, lopva a lány névkitűzőjére pillantott. Piroska árufeltöltő, ha elfogy a krumpli, akkor visz ki egy ládával, időnként sárgázik, újra áraz, lefelé. Izmos lány, magasabb nálam pár centivel, gondolja Hevér. Lehet, hogy nem akar alacsonyabb férfivel járni. Még akkor sem, ha felnézek rá? – vigyorodik el magában a férfi, és egyenes léptekkel halad a járdán, kissé fáj a dereka, de kitartóan megy tovább. Még nem döntötte el, fehér vagy vörös, majd eldönti.

BERÉNYI KLÁRA

Vörös círmos

Madarak ették le a szőlőd,
nem lesz, apám, idén borod,
rossz tőke a képen gerinced,
s rajta hálós, fürtös nyomok.

De semmitől se fél az anyám,
lesepri ha kell a pókot is,
vörös círmos lesz álmában,
s dobozba rakja dolgaid.

Láncos farkas

Utcán futok, ruhátlanul,
egy régi utca, ismerem,
a lámpák égnek, úgy futok,
az utca hosszú, végtelen.
Az úttest másik oldalán
ruhámat rejtő házsorok,
kerítés mellett, mint kutyák,
láncon lapulva, farkasok.

ABAFÁY-DEÁK CSILLAG

Lencse

Néha szülei jöttek érte az iskolába, felváltva, miközben Gabriellát már rég nem kellett kísérgetni. Nem autóval jöttek. Gyalogolni kell, mert egészséges, hangoztatták mindketten. Nem bánta, mert így az úton hazafelé sokat beszélgettek, otthon általában apja és anyja is elvonultak a szobájukba, dolgozni.

Egy alkalommal sietniük kellett egy rendezvényre, ezért szülei együtt jöttek, kocsival, és leparkoltak az iskola bejárata előtt, ami nem volt szabályos. Ez nem zavarta őket, mindketten kiszálltak, nekitámaszkodtak a kis FIAT-nak, amiről lerítt, hogy nem új modell. Szerette, hogy a szülei nem sznobok, vehettek volna egy nagyobb, elegánsabb kocsit.

Ahogy ott álltak egymás mellett, úgy néztek ki, mintha testvérek lennének. Csak a hajszínük volt különböző, anyja haja gesztenyebarna, apjé sötétszőke, természetük majdnem egyforma. Apja magas, szikár férfi, anyja is nagyon vékony, csinos, arcberendezésük szabályos, fejformájuk hasonló és a gesztusaik, mintha karmester vezényelné mozdulataikat. Korukat nem lehetett megállapítani. Gabriella osztálytársai másnap irigykedve kérdezték, ők a szüleid, mint két filmsztár!

Anyja szinte sose viselt szoknyát, pedig szép lába volt, csak nadrágot hordott, néha farmert is, de ahhoz nagyon elegáns felsőt társított, nap szemüvegét borús időben sem vette le. Apjának dioptriás szemüvege a nap hatására besötétült. Kivéve a nagyon meleg nyári napokat, apja homokszínű, finom anyagból készült, hosszú ballonkabátot viselt, kigombolva, nyakában az elmaradhatatlan fényképezőgépe lógott. Gabriellának erről az jutott eszébe, ez apja harmadik szeme, és akkor ő egy Antiküllopsz, akinek azonban csak egy szeme volt; szülei kisgyerekkorában nem meséskönyvből olvastak fel neki esténként, hanem a görög mitológiából. Ebbe a harmadik szembe, a fényképezőgép csillogó lencséjébe nem szeretett belenézni, apja ezt nem erőltette. Nem készített családi fényképeket. Az amatőröknek való, hallotta az anyját. Apád művész, fotóművész és stylist. Modelleket fényképez? Dehogy, ő nagyon kreatív, food stylist, és mutatott néhány képet egy csillogó, színes magazinban, ételfotókat. Gabriella nem értette, mitől olyan nagy kreativitás ez.

Egyszer apja magával vitte a fotózásra. Láta, a fotónak semmi köze a valósághoz, ez itt sokkal durvább, mint a modellek sminkelése. A food stylistok csálnak, nem fogyasztható, amit lefotóznak. A fagyigombócokat krumplipüréből formázzák, ételszínezék is kerül belé, csillogásukat disznósírral érik el, rajta a tejszínhab borotvahab. Ezek az anyagok lassabban olvadnak meg a stúdióban a lámpa melegétől. Az igazi pezsgő buborékai csak néhány pillanatig láthatóak, ezért helyette szójaszósszal színezett tiszta vizet használnak, ebbe teszik bele a pezsgőtablettát, mivel a valódi pezsgőben túl sok buborék keletkezne. A hús ropogós kérgének csillogását motorolajjal segítik elő, a vörös részek sötétítésére fekete cipőpasztát használ a fotós, a köretnek használt répára hajlakk kerül, és így tovább. Gabriella aznap nem vacsorázott.

A *kreatív* szó fontos jelző volt a szülei szótárában, akárcsak a *művész* kifejezés. Érezte, ezt tőle is elvárják. Anyja is kreatív volt. Vegyészként dolgozott egy gyógyszeripari cégnél, vezető beosztásban, de ezzel nem elégedett meg. Otthon késő éjjelig kísérletezett kis laboratóriumában, így nevezte a cselédszobát, ahol apja kezdetben, amikor a digitális fényképezés még nem terjedt el, fotókat hívott elő. Most ott anyja krémekkel, ránctalanító kencékkel foglalatzkodott, gyógynövény-örleményekkel, az illatok néha még a konyhában is érezhetőek voltak. Az új összetételű krémeket először saját magán próbálta ki, azonban lánya semmilyen változást sem észlelt anyja arcbőréen. Mindig szép volt. A Gabriella arcán sokasodó kamaszkori pattanásokra szakember anyja sem talált hatékony megoldást. Apja egyszer rajtakapta, amint nyomogatta a pattanásait, nevetve mondta, ne törődj ezekkel, elmúlnak, és olyan szép leszel, mint az anyád. Ezután Gabriella azt nézegette a tükörben, miben hasonlít az anyjához, de nem sok közös vonást fedezett fel. Anyja kis fitos orrával ellentétben az övé nagy és húsos. Krumpliorr, ezt így nevezik. Zöld szemét apjától örökölte. Egyértelmű, hogy apja csúnyának tartja, ezért nem készíti róla soha fotót. Őt is át kellene alakítania. Mint ahogyan az ételfotózásnál teszi az álételekkel.

Néhány nap múlva jutott eszébe a művészeti album. Ez nem otthoni, nagy könyvtárból került a kezébe. Apja tavaly beíratta egy magánrajziskolába, fél évig járt oda, szerencsére a szülei hamar rájöttek arra, hogy nem tehetséges rajzolásban, rábízták, akarja-e folytatni. Ott látta a 16. században élt Giuseppe Arcimboldo albumát, portréin az arcok, fejek zöldségekből, gyümölcsökből, halakból és virágokból álltak össze, ezek nagyon félelmetesnek tűntek. Most előtolakodtak ezek a portrék és az apja szép ételportréi is. Napokig nem bírta tükörbe nézni, nem fésülködött

meg, csak ujjaival túrt végig a haján. Anyja nevetve mondta, rasztafrizurát akarsz? Nem is értette a kérdést, máshol járt az esze. Így nem mehetsz iskolába, hallotta, apja védte, nincs gond, hiszen kitűnő jegyei vannak, nem kell ilyesmikbe belekötni, ő majd beszél az osztályfőnöknővel, ha belekarattyol, ezt a kifejezést használta, a lánya megjelenésébe. Ezt akkor is felhozta, amikor az anyja megróttá, amiért vörös rúzszt kent vastagon a szájára, és úgy indult az iskolába.

A művészeti oktatást a rajzórák felfüggesztésével sem úszta meg. A nappaliban ott állt a nagymama versenyzongorája, anyja játszott néha rajta, ilyenkor apja kicsit elhúzta a száját, és arra célzott, a zongora eredeti tulajdonosa, Gabriella nagymamája sokkal szebben játszott rajta. Zongorárára írták be, szeptembertől minden héten egyszer fogadta egy magántanár, és nagy türelemmel foglalkozott vele, aminek semmilyen eredménye se mutatkozott, kottaolvasás kitűnően ment, ritmusérzék is jó volt, nem kellett a metronóm se, de gyakorolni nem szeretett és az ujjaival is nagyon nehezen tudott leütni egy oktávot. Anyja mindig elkísérte az órákra, a tanár kedvesen fogadta, néha odaültette anyját, játsszon Lizike valami kis könnyű darabot, míg Gabika pihen egy kicsit. Ez ő akart lenni, a Gabika, ettől mindig undor fogta el, Gabriella vagyok. Anyja csitította, leült a zongorához, és játszott. Kottát tett eléje a tanár. Anyja lejátszotta. Hugó bácsi, a tanár kövérkés alakjával áthajolt az anyja válla fölé, és a nyakába lihegve lapozta a kottát, amit megtehetett volna úgy, hogy leül mellé, két szék állt mindig a zongora előtt. Anyja nem tett semmilyen elhárító testmozgást. A darab végén mosolyogva nézett Hugóra. Gabriella elmondta, nem szeretne tovább zongorárára járni, így is van elég tanulnivalója, és az is világos, hogy nem hogy nagyanyja, de anyja nyomába se jut soha, ami a zongorázást illeti. Majd meglátjuk, válaszolt az anyja. Az úton hazafelé azt ecsetelte, nem lehet mindent hamar abba hagyni, kitartás kell, és egy ilyen tanárt soha többé nem kaphatna, mint Hugó. Nem figyelt az anyjára, tudta, sohase megy többé oda. Otthon vita kerekedett, anyja felhozta azt is, hogy Gabriella miatt Hugó lemondott két fontos tanítványt, ez neki nemcsak szakmai kudarc, de anyagi veszteség is. Menj el hozzá, és fizess ki a félét, zárta le a beszélgetést az apja. Ez megtörtént, anyja jókedvűen, kipirult arccal jött haza, le van rendezve, Hugó el se akarta fogadni a pénzt, és bármikor újból kezdhetik. Ezzel befejeződött a művészeti nevelés.

Gabriella szabadidejében szívesen olvasott, ez már elemista kora óta így volt, szülei nem tiltották el egyetlen könyvtől se, ami a könyvtárukban volt, csak jelezték néhányról, hogy inkább felnőttek való, ilyen volt pl. a

Bováryné. Apja gyakran hajtogatta, nagy hasznát veszed majd jó társaságban, hogy ennyi könyvről tudsz társalogni, így majd olyan fiúkkal fogsz járni, akik felnéznek rád, mert tudnak veled sok mindenről beszélni, nem csak léhaságokról. Hogyhogy léhaságok, ti hol éltek, fogalmatok sincs, ők miről szeretnek beszélgetni. Ja, persze, mondta az apja, ha olyan fiúkkal ismerkedsz, akkor nagy baj lesz. Anyja bólogatott, és hozzáfűzte, a mi Gabink nem tesz ilyet, mindig válogatós volt, mindenben. Legalább nem Gabika, figyelt fel a megszólításra Gabriella, ez a rövidítés se tetszett neki, akár fiúnév is lehetne.

Anyja elvonult kis laboratóriumába, apja a dolgozószobájába, de az utóbbi hónapokban egyre gyakrabban ment el este is otthonról, fényképezésre, mondta. Gabriella szobájába sokszor bejött lefekvés előtt, és leült az ágya szélére. Finom parfümszagot érzett az apján, olyat, amilyent ő is szeretett volna, de náluk nem volt ilyesmi a lakásban. Az illatozó gyógynövények miatt. Anyja nem szeretne semmilyen idegen illatot otthoni környezetében, ez megzavarná, ő sem használ parfümöt. Most fontosabb a kreatív munkája, ezt értse meg Gabriella, ne nyaggassa karácsonyi ajándékparfümért.

Nem merte megkérdezni apját, milyen parfüm ez, amit anyja laboratóriumából áradó illat se bírt elnyomni, pedig az illat nem volt agresszív, ilyet ismert Gabriella. Gyakran bement a drogériába, és próbálgatta, beszippantotta a különböző tesztparfümöket, ilyen túl erős illat volt a Dior divatcég Poison nevű illata. Szeretett az apjához bújni, és beszippantani az illatot, ami ismerősnek tűnt, de nem tudta beazonosítani, honnan, nem a drogériában találkozott vele, arra emlékezne. Biztos a munkahelyén szedi fel.

Amikor apja nem ment el este otthonról, együtt vacsoráztak. Egyre kevesebb szó hangzott el, apja volt beszédesebb, anyja szeme gyakran vörös volt, a sok vegyi vacaktól, mondta. Vigyázz magadra, Lizike, halálra dolgozod magad, lazíts, mondta az apja, és mosolyogva nézett az anyjára, aki csak rázta a fejét, megsimította a férje kézfejét, és folytatta az evést. Egyik este apja nagy sporttáskával jött ki a dolgozószobájából. Nem ült le, csak annyit mondott, akkor én most elmegyek. Anyja behunyta a szemét, és nem szólt. Minden szombaton eljövök érted, és hétvégén együtt leszünk, fordult Gabriella felé. Hogyhogy elmész? Itt hagysz minket? Apja bólintott, majd megrázta a fejét. Megbeszéltük anyáddal. Érted jövök, minden héten, mondtam. A komódon álló fényképezőgéphez nyúlt, állj oda, ott jó a háttér, csinálok egy szép portrét. Sose csináltál rólam, biztos okod volt rá, most meg hóg nézek ki ezekkel az arcomon. Semmi gond,

azért van a photoshop. Már kattintgatott is, meg se nézte a felvételeket. Na, ez betelt, szólt, kár hogy nem töltöttem le az egészet a laptopra, de túl viharos volt az utóbbi időszak. Nyakába akarta akasztani a gépet, ahogy szokta, még a lencsevédőt se tette fel, amikor a fejéhez kapott, ja, a laptop, majdnem itt felejtettem, letette a gépet, és berohant a szobájába. Gabriella felvette, feltette rá a lencsevédőt, látta, több száz felvétel van a gépen. Megnyomta a piros törlőgombot. Kétszer is kérdezte a gép, véglegesen törli-e. Megnyomta a gombot. Apja kijött és betette a laptopot a sporttáskába, nyakába akasztotta a gépet, megjegyezte, milyen figyelmes vagy, rátetted a védőt. Kilépett a lakásból. Gabriella érezte a parfüm illatát. De lehet, hogy csak képzelődött.

Agócs József: Stég

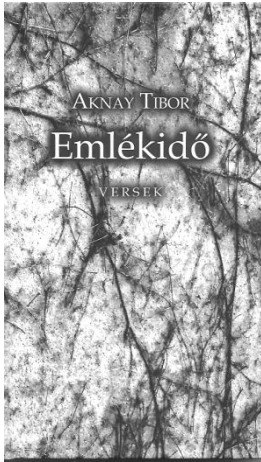
BÁRSONY RÓBERT

Mohóság csapdája

Rég látom, hogy görbe fényekből áll a világ
az árnyékok sejtelmes, apró éjjelek
az autópálya fölött lámpák lógnak,
mint elvek az érzelmek felett
a pénz rabigáján átnézve
tündérkert tárul ki és kikelet
a mohóság csapdája folyton kísérget,
lerázni őt hatalmas élvezet
hisz sok áldozata nyüszít, vergődik
nem értik ezt, mert eltévelyedtek
hisz a becsület szívet melenget
a Zengő csúcsán éppúgy, mint
a szerelem szárnyán a végzeted.

LUKÁTS JÁNOS

Emlékidő¹

Aknay Tibor ott folytatja költői építőmunkáját, ahol két évvel ezelőtt abbahagyta. Dehogy hagyta abba! 2019-ben elküldte közénk *Létiratát*, benne száz versét, jelezve, hogy prózai előzmények után a jövőben a költészet nyelvén fog szólni az olvasókhöz, a hallgatókhoz.

Most, alig két esztendő után letette asztalunkra az *Emlékidő* című kötetet. Emlék? És Idő? A kötetben nincs ilyen című vers, de a kötet 148 verse másról sem szól, mint az emlékek felidézéséről és a szembenézésről az Idővel (így, nagybetűvel írja ő is, értelmezzük így mi is).

Próbáltam pontosítani, vajon hány költő is lapul az Aknay Tibor név alatt. Több, sok! Egy kicsit mindegyik hasonlít, egy kicsit mind más. Tagadják egymást? Dehogy! Ugyanazt mondják? Alig! Más-más szemszögből, más-más tükörből mutatják meg a világot. A világot, ami végtelen, van hát mit megmutatni.

Aknay mester filozófus, nem úgy, mint Nietzsche vagy Schopenhauer, hanem ahogy minden gondolkodó ember rejteget magában egy-egy filozófust, – ő meg is szólaltatja. *A végtelen* az, ami nem hagyja nyugodni, a végtelen tér és a végtelen idő. „Két végtelen közt vagyunk végesek” – állapítja meg (*Végtelen*). A végtelen tér aztán a csillagmillióktól a ködbe vesző vasúti vágányok felé egyformán megmutatja (vagy éppen elrejt) magát. Az Idő pedig? A teremtéstől a másik végéig tart, amelyet a költő hol így, hol úgy nevez, hol sehogy, de megborzong tőle és olvasóit is megborzongatja. Az Idővel párbajozó, az Időhöz fellebbező versek: *Dél-idő*, *Az Idő Kávéházában*, *Időkoldus* és még számos többi. A csecsemők, a szülők, az öregek, az egykor voltak és az eljövendők valamennyien részei ennek az Időnek, Aknay megidézi, szeretettel és megrendüléssel helyezi el őket az Időben, és a saját idejében, amelyet életnek neveznek.

¹ Elhangzott a könyv bemutatóján 2021. június 3-án.

Aztán maga mellé hívja költőtársát, aki közelebbre tekint, a természetet szólaltatja meg, s maga is az emberi *léptékek mértékét* követi. Meggyőzi az olvasót, hogy végtelen szépség a Hűvösvölgyből bevillamosozni a városba, átsétálni a Margit hídon, és csodálattal adózni a város és az ember, az ember és a természet ölekezésének. Megjelennek az évszakok és a napszakok: a hajnal és az alkony, a verőfény, a csend és a neszek birodalma. A fügefa és a dió, vagy éppen az állatok: a rigó, a kabóca, meg még annyian (*Nyírfatánc, Gyöngyöző a zápor*).

És ott áll a végtelenben, tér és Idő örök harmóniájában Isten, a hit Istene, az ember Istene, a nemzet Istene. Aknay párbeszédet vagy inkább néma-halk töprengést folytat Istennel, örömét és félelmét megosztja vele, bizalmát nem titkolja, sőt Istent néha napi, emberi gondolai közé hívja. Nem a Biblia fogalmai hangzanak el föltétlenül, de igen, az ember és a Teremtő örök kapcsolata, összetartozása. Egy Bibliát is idéző verssor: „Mert el kell jutni / az új Ararátra” (*Noé új éneke*).

A filozófus és a természetbe illeszkedő, óvatos rajongó után mintha ismét más hangú költő jelenne meg, vagy inkább barátja dalnak-táncnak. Pedig a legtöbb vers ekkor ballada, megrendítő, félelmeket felpanaszló. Vagy gyermekvers, akár csúfoló ének, mókavers (*Ördögjáték, Mondóka*). Rövid sorok, zengő rímek... (*Holdjáték, Volt egy ember*). Számos antropomorf elem sorakozik: megelevenednek az évszakok, az ördög és a holdvilág, fák és persze a vizek. Mindamellet csak a versforma lett könnyedebb. Aknay igényes verselő, szókincese, stílusérzéke kiváló, a tarka forma mélyén gyakran komor felhő bujkál...

Az *Emlékidő* sokoldalú, gazdag kötet, a költő elfogadja a világ végtelenségét és kihívásait, legfőbb értéke talán az, hogy magához vonzza, és magával viszi olvasóit a világot próbáló ember, a költő göröngyös, de mégis oly szép útjára.

(*Hungarovox Kiadó, Bp., 2021.*)

BÜKI ATTILA

Rózsailat

Zsrai László költőként jelentkezett verseivel az 1970-es években napilapokban, különböző folyóiratokban, antológiákban. Évekkel később olvashattuk novelláit, elbeszéléseit, valamint újságírói munkájából adódóan esszéit, publicisztikáit, interjúit. Kissé késve látott napvilágot *A dekobitusz ügy* című kisregénye, majd a novelláit és elbeszéléseit tartalmazó *Jégeső Afrikában* kötete 2016-ban.

A most megjelent *Rózsailat* című könyve egyfajta folytatás. Ismét a humánus, az értelem és érzelem megnyilvánulásai fogalmazódnak meg novelláiban. A közvetítő Gézaváry Tamás, maga az író. Az egymást naplószerűen követő történetek novellaciklust alkotnak. Írásai mindenféle álmoktól mentesek, valóságos életdarabok. Közelmúltunkat, a ma hétköznapjait írja, találkozásait mindennapos figuráival.

Miről szólnak ezek a novellák? A bánatevő Gyuriról, aki Gézaváry barátja. Régóta ismerik egymást, él bennük együtt töltött napjaik emléke, szinte naponta társalognak telefonon. Gyuri jószívű, jólelkű barát, aki elveszíti állását, majd depressziós betegként, rokkantnyugdíjasként éli napjait. Bánatában falja az élelmiszert, súlya már eléri a 150 kilogrammot. „Gyuri szerette az életet, szeretett élni... Elesett állapotában a tehetetlenség uralkodott el rajta. Kegyelettel töltődött emléke megmarad februárban és megmarad örökké...” Gézaváryt újabb történetében strandon látjuk, ahol két nagymama beszélgetését hallja akaratlanul. Egyikük bátyjára, másikuk öccsére panaszkodik, akik számítók, aljasak, nem ismerik a szeretetet.

A könyv címadó írásában Gézaváry egy napjáról olvashatunk, aki a közeli utcai kútról vizet visz, a Piroska-vonattal a közeli bevásárlóközpontba utazik, barátnőjének telefonál, aki panasolja, hogy kevesebb pénzt vitt neki a postás. Míg részvétellel hallgatja barátnője panaszát, magára gondol, rossz anyagi helyzetére. „Miféle világ, amelyik megengedi, hogy művészek nélkülözzenek, mindenféle gazemberek pedig büntetlenül dő-

zsöljenek?” – kérdezi, miközben tudja, hogy befizetetlen számlák várják íróasztalán. Munkanélküli szomszédjával találkozik, aki még egynapos munkát sem talál, holott szívesen ásna kertet, takarítana... Miután elköltötte utolsó ezresét, úgy dönt, nem ül fel a vonatra, hazasétál. Majd megáll a budatétényi rózsaillesletben, s úgy fogja fel a virágillatot, mint Isten vigaszának jelét. Tudja, hogy jóságot sugárzó művei hasonlóak a boldogságos rózsailleslethez, felmelegítik az emberi lelkeket...

És Gézaváry emlékezik, anekdotákat mesél, megidézi Dimitrij Kozanovics Mokusvickinyin, Fischer Annie zongoraművészeket, Mikszáth Kálmánt, Ady Endrét, Móricz Zsigmondot... Utóbbiak gondolataiból idéz. Gézaváry vallja, hogy sosem feledkezik meg Kalkuttai Szent Teréz bölcs gondolatairól: „Ha jót teszel, megvádolnak, hogy önzés és hátsó gondolat vezérli cselekedeteidet, mégis tégy jót! Ha sikeres vagy, hamis barátokat és igazi ellenségeket nyersz, mégis érdemes cél! A jó, amit teszel, holnap már feledésbe megy, mégis tedd a jót! A becsületesség és őszinteség sebezhetővé tesz, mégis légy becsületes és nyílt! Amit évek alatt felépítesz, egy nap alatt lerombolják, mégis építs! Az embereknek szükségük van segítségre, és ha segítesz, támadás érhet, mégis segíts! A legjobbat add a világnak abból, amid csak van, s ha verést kapsz is cserébe, mégis a legjobbat add a világnak, amid van!” A tanácsok Gézaváry üzenetei is. Olvashatunk továbbá egy keresztelőről, karácsonyokról, Ibrik atyáról, hófúvásban tartott temetésről, kolduló tanárról, városba tévedt madár sorsáról, versmondó lányról...

Kötetét a *Vakáció* című írásával zárja. Gézaváry Tamás mátrai kisfaluba érkezik, hogy néhány napot pihenjen. Szinte csodának véli, hogy az emberek nemcsak egymásnak, az idegeneknek is köszönnek, meghatja a gyönyörű muskátlik, a kertek, a fenyőkkel borított hegyek csendje. Pünkösdi vasárnapján együtt imádkozik a templomban a helybeliekkel... Elhatározza, hogy a következő időkben novellái „kizárólag a keresztény hit által áthatott jóság létérvényességének érzékeltetési szándékával születnek. A »jó palócok« közötti pünkösdi mise arról győzte meg, hogy a közös dallamok összefűzik egymással az embereket”.

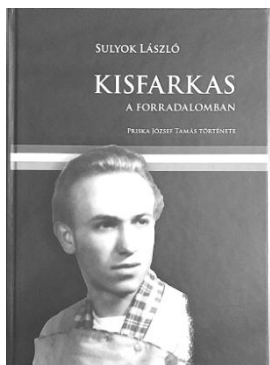
Zsirai László novellái a spirituális realizmus elbeszélésmódjában íródnak. A világ mindennaposágában láttatja a környezetében – alkalmasint zord téli tájakon lépdelő – halvány színekben fel-felbukkanó embereket. Közvetlenek, mint Gézaváry: nem lázadnak kopottas világuk ellen, valójában az író békés, jóságos szándékának közvetítői az égi és földi princípium között. A szerző a novellákban úgy ábrázolja őket, hogy cselekményeik megtörtént helyzetek következményei. Szándéka, hogy az ábrázol-

tak felmutatásával Isten követésére ösztönözze olvasóit. Vallja, hogy Jézus a változtatásra való képesség jelképe.

(*Szülőföldünk Könyvkiadó, Szombathely, 2021*)

ZSIRAI LÁSZLÓ

„A Mi igazunkat sorsunk igazolja”
Sulyok László: *Kisfarkas a forradalomban*

A fenti címmel jelentetett meg reprezentatív kivitelű, album méretű könyvet Budafok-Tétény Budapest XXII. kerület Önkormányzata. A kommunista diktatúra természetrajzával, és az 1956-os forradalommal és szabadságharcral foglalkozó Sulyok László, Nógrád megyei illetőségű kulturális újságíró a kerületben élt Priska József Tamás (1936–2013) élettörténetét ismerteti e munkájában.

A könyv élén olvasható mottó Priska József Tamás *Igazunk* című verséből származó idézet: „A Mi igazunkat sorsunk igazolja, / nem vértápos-szegfű, sárhullajtó madár. / Tetvekre hetente hét pöttyöt festenek, / mégsem lesz egyből sem szép katicabogár.” A zagyvapálfalvai vasutas családból származott, Budatétényben élt forradalmár költészete politikai elítéltként a börtönben, cigarettapapírra írott szonettjei által teljesedett ki. A jelenleg tárgyalt kötetben publikált szonettek lélekből fakadó szellemi emléket állítanak sokak érzelmeinek, akik átélték a történelmi esemény örömteli lelkesedést kiváltó, majd harcos napjait, vagy éppen áldozataivá váltak.

Németh Zsolt országgyűlési képviselő a könyv ajánlásában rámutatott: „Történelemből személyes történetet ígéz bennünk, ha közel engedjük Priska József Tamás történetét. Megérint, és példája hat ránk. Más emberek leszünk a személyiségünk mélyén. Ez a változás talán csak akkor bújik elő az ember személyiségének a mélyéről, amikor szükség van rá.

Ahogy 1848 példája is előbújt 1956-ban. (...) ...nem a szülei, még csak nem is a szülei nemzedéke ellen lázadt fel, hanem az egyik legnagyobb akkori atomhatalom és a világ, sőt a történelem legkiterjedtebb diktatúrája ellen. (...) Mindig mélységesen megindít, amikor egy fiatal élet számot vet azzal, hogy nincs esély, és mégis folytatja a harcot, mert különben megfullad a szabadság hiányától. Mint Priska József Tamás és társai a Royal szállóban. Tudták, hogy meg fognak halni, és leszámoltak az életükkel – odaadták maguktól. És a diktatúra, majd a felejtés természetéből fakadóan nem hirdették ki őket hősöknek. Ez már nem az ókori csaták ethosza szerint ment, ahol az ellenfél elesett harcosai előtt is hősöknek kijáró tisztelettel adóztak mindkét oldalon. Ez a szovjet birodalom volt, ahol '56 után a kétméteres oszlopra akasztott embereket névtelen sírokba összedrótozott lábbal, arccal lefelé temették el.”

Priska cselekvő tanúja volt a forradalmi eseményeknek. Karsay Ferenc polgármester, a dokumentumokkal gazdagon illusztrált portrékötet felelős kiadója előszavában felhívja a figyelmet: „Azok a férfiak és nők, akik '56-ban fegyvert ragadtak, és életüket, szabadságukat adták Magyarorszáért, pontosan tudták, hogy ők a haza. Tudták, hogy nekik kell tenniük egy olyan világért, ahol ismerik a hit, az erkölcs, a hazaszeretet értékét. (...) Priska József Tamás nem csak 1956-ban volt forradalmár. Egész életében a forradalom szellemének ébren tartásán dolgozott. Hirdette a haza semmihez sem hasonlítható szeretetét, mesélt a forradalom idején megélt borzalmakról, hogy a harc ne merüljön feledésbe, ne legyen hiábavaló, s ne kelljen megismételniünk a történelemnek ezt a leckéjét. S mesélt a tragédiák között váratlanul felbukkanó emberségről, amely lehetővé teszi, hogy a legelviselhetetlenebb helyzetekben is megőrizzük hitünket.”

Sulyok László mélyinterjúkat készített a forradalmárral, akit az események közepette Kisfarkasnak neveztek. Sógorát, Kovács Dezsőt, aki a „Farkasok” névvel titulált Wesselényi felkelő zászlóalj parancsnoka volt, s ezért 1958-ban kivégezték, Farkasgazdának. Interjúiban és egyéb megnyilatkozásaiban környezete történéseire is kitekintve, részletesen számolt be életének eseményeiről. Személyes tapasztalatai alapján szólt családi körülményeiről, iskoláiról, felnőtté éréséről, a népfelkelés alatt átéltekről a lelkesedéstől a megtorlás borzalmáig. Megtudjuk, hogy a váci börtönök alatt Darvas Iván, a börtön könyvtárosa látta el olvasnivalókkal, s többek között ismeretségbe került Déry Tiborral is.

Hosszasan ismerteti a könyv Priska sokrétű emlékmű tevékenységét, felsorolja érdemeiért kapott kitüntetéseit. Magánélete és a hivatalos rendezvények fontosabb pillanatait megörökítő fotók, egyéb dokumentu-

mok egészítik ki az írottakat. Az interjúkban említettek kiegészítő, számozott jegyzetek toldják meg. A Kisfarkas hősiességének emlékét őrző művet a felhasznált és az e témakörben ajánlott irodalom jegyzéke zárja.

Úgy alakult, ahogy Priska József Tamás 1961 októberében, a Gyűjtőben fogalmazott egyik szonettjében megjövendölte: „talány leszek s talán megfejtenek / rejtmem több-gyökös értéke végett / s értelmet nyert szavaim szájba-tévedt / igék gyanánt vigaszként csengenek”.

A korosabb olvasóknak az emlékezés, a fiatal generációnak pedig a történelem szemtanú által továbbadott tényeinek és üzenetének megismerése miatt hasznos olvasmányt rejtenek e portrétől lapjai.

(*Budafok-Tétény Budapest XXII. kerület Önkormányzata, Budapest, 2020*)

KÉGL ILDIKÓ

Holtta magányosodni Impressziók Böszörményi Zoltán *Sóvárgás* című kisregénye apropóján

Édesanya és gyermeke lelki kötelékeinek szétválásztására, az anyahiány közvetlen következményeire világít rá Böszörményi Zoltán *Sóvárgás* című regénye, mely egy kislány szenvedésének stációin keresztül ábrázol új keletű társadalmi jelenségeket. A narratíva, mely a tartós külföldi munkavállalás családi kötelékekre gyakorolt hatását emeli a köztudatba, a magyar nyelvű kortárs irodalomban elsők között reflektál a faktuira. A *Sóvárgás* fohász a gyermekért, egyben látens védőbeszéd a család – mint elsődleges szocializációs egység – mellett. Egy elmagányosodott, édesanyja után sóvárgó tizenegy éves kislány jeges realizmusba ágyazott őszinte elbeszélése arról, hogy az anyahiány milyen visszafordíthatatlan folyamatokat indít el, s miféle pusztítást okoz egy kiskorú gyer-

mek lelkében. A regény, bár nyelvezetét tekintve alapvetően realista stílusjegyekből építkezik, sűrűn átszövik a pszichológiai motívumok, belső monológok, melynek okán mégiscsak a tudatfolyam próza műfajába kéredzkedik, de legalábbis stabil lélekábrázoló fundamentumra épül. Ezek a belső monológok kegyetlen fájdalmat közvetítve, stációról stációra példázzák, hogy egy rideg, szeretet nélküli közeg miként képes effektív is elpusztítani – érzései negligálásával – egy egészséges gyermeket.

Böszörményi Zoltán kisregénye művészi hatásfokkal idézi meg az anyagyermek viszonyt – ez esetben annak anomáliáit –, hogy a szülői, nagyszülői mintát alapjaiban törje össze, s szembesítse az olvasót másfajta attitűddel. Figyelemre érdemes a szerző atmoszférateremtő képessége: dramatikusan sűrítéseket alkalmazva monologizáltatja fő karakterét, a gyermeket, hogy az olvasó közvetlen betekintést kapjon zilált lelkivilágának eseményeiről. A melankolikus hangvételű, gyermekien őszinte vallomásokból egyre aprólékosabban rajzolódik ki egy végtelenségig elhagyatott kislány portréja, akit az anya-gyermek kapcsolat különösen szenzitív periódusában hagytak magára, s akinek panaszain át az elmagányosodás gyötrelmes fokozatait transzportálta prózába a szerző. Több nyelven elhangzó segélykiáltás ez a történet, mely napjaink Romániájába (de még inkább Kelet–Közép-Európájába) kalauzolja az olvasót azt példázva, egy gyermek életében milyen beláthatatlan következményekhez vezethet az anya érzelmi biztonságának hiánya. Mindezekon túl a regény tankönyvi példája az elfojtásnak, a ki nem mondott érzések és mentális defektusok kulminálásának. Figyelemre érdemes ugyanakkor, hogy az anyai szerepeknek megfelelni képtelen asszony képét úgy idézi meg a szerző, hogy mindvégig tartózkodik az ítélethozataltól, a véleményalkotástól. Ezzel együtt mégis folyamatosan jelen van a szövegben a stigmatizált anyakép, a törődést, a gondoskodást hibásan értelmező, gyermekét cserbenhagyó anya portréja. Böszörményi művében olyan szignifikáns és rendre visszatérő motívum az anyai felelősségvállalás totális elhárítása, amilyenre nem sok példát találunk a kortársi magyar prózairodalomban. Eltöprengésre ad okot az a koncepció is, miszerint a szerző nem engedi meg az olvasónak, hogy az édesanya személyiségéhez közelebb férkőzzön. Böszörményi nem kíván azzal foglalkozni, hogy feltárja, milyen lelki defektusok torzították az édesanya jellemét, amelyek odáig vezettek, hogy a legalapvetőbb anyai ösztönöket is csírájában irtották ki belőle. Mindössze a gyermek belső monológja kap hangot – egy kislány kagylótürelme, édesanyja utáni sóvárgása –, hogy elnavigálja az olvasót egy szövevényes, szeretetlen család mindennapjainak apokaliptikus valóságába. *„Anyá ellökött magá-*

*tól*¹ – mondja rezignáltan a kislány, máris a narráció elején, s mi egyszerűben azt vesszük észre, hogy a mondat pulzálni kezd a szövegtestben minden figyelmünket magára vonva. Továbbgondolásra sarkall, gyanússá válik, miközben látszólag nem tesz mást, mint egy civakodássá fajuló szóváltás pillanatait idézi meg, melyben a gyermek édesanyja és nagymamája perelnek egymással. Noha az olvasó előtt ekkor még nem sejlenek fel a cselekmény száalai, mégis minden percepciónkkal felfogjuk, hogy az adott mondat túlmutat önmagán, ránehezedik a szövegkorpuszra, sejtet valamiféle baljós eseményt, kálváriát. Szimbólumértékkel bír, mintha azt sugallná, hogy az eltaszítás nem pusztán a veszekedés hevében realizálódott. Beékelődik a tudatalattinkba, hogy figyelmeztessen: a kislány szájából kiáradó mondat voltaképpen egy rémült segélykiáltás. Rezignáltan tapasztalhatjuk meg, hogy eme prekonceptciónk a történet előrehaladtával igazolást nyer. Az elérhetetlen anyába történő hiábavaló kapaszkodás és az epekedő vágyakozás fájdalma oldalról oldalra úgy sűrűsödik a szövegkorpuszban, miképp a kislány testében és pszichéjében.

Figyelemre érdemes a gyermek szenvedéstörténetének evolúciója is: az anyahiány ebben a kislányban olyan grandiózus méreteket ölt, hogy a világ horizontját képes a végtelenségig leszűkíteni, olyannyira, hogy már semmi és senki nem fér el benne a szeretett édesanyán kívül. Ezt a kóros kötődést az anyahiány egyik direkt és erős hatásaként írja le a szakirodalom. Bagdy Emőke *A személyiség titkai* című könyvében René Spitz átfogó tanulmányának konklúziójára hivatkozik, amikor felhívja a figyelmet arra, hogy a gyermekben az anya hiánya miatt kialakult károsodás igen súlyos és helyrehozhatatlan sérüléseket idéz elő, amelynek nem pusztán pszichés, de szervi kivetülései is lehetnek. Mint arra a szerző rámutat, szignifikáns összefüggés regisztrálható az anyahiány-betegség, valamint a felnőttkori elmebetegség, az öngyilkosság, a társadalomellenes életvitel, és a nehezen gyógyítható szervbetegségek kialakulása között.² Böszörményi elbeszélésében megmerítkezve öntudatlanul is lajstromozni kezdjük az irodalmi emlékezet megannyi anyaképét, melyben férfiak és nők festették meg a túlnyomórészt saját édesanyjukról mintázott, sokféle szín mögül felsejlő, titokzatos kötődésekkel tarkított portrét. Nehezen feledhető, különleges anyakarakterek, mint a Bennet nővérek édesanyja (Jane Austin),

¹ Böszörményi Zoltán 2019. *Sóvárgás*. Előretolt Helyőrség Íróakadémia, Budapest, 10.

² Dr. Bagdy Emőke 2014. *A személyiség titkai. Család, nevelés, önértékelés*. Helikon Kiadó, Budapest, 79.

Baradlay Kazimirn  (Jókai), vagy akár Gorkij anyaportr i szembesítenek bennünket azzal, milyen árnyalt is lehet az adott kép, s adott esetben milyen messzire eshet az ideálistól. Ha deklaráltan az anya-lánya viszony fogyatékosságait, a fájdalmat, az  rt, a meg nem  rtetts get, és a negligált érzelmeket, a rosszul szeret st tekintjük az összehasonlítás alapjának, el-sóként Szabó Magda Sz cs Iz j nak alakja elevenedik meg előttünk. „* n nem tudtam veled  lni*” – mondja Iza, aki látszólag er n fel l igyekszik meg-tenni mindent megözvegyült édesanyja utolsó  veinek komfortosabbá t tel ert, csak épp önmagából, szeretetéből képtelen áldozni az elmag nyo-sodott idős asszonynak. Tanúi lehetünk, ahogyan ez a legbensőbb réte-gekb l kiszakadó mondat b nvall s  minősül  t. A kívülről – a társada-lom által stigmatizált –  s belülről –  nn n lelkifurdal s t l – egyaránt gyötrődő női lélek mélyről felt r  vallomásának lehetünk tanúi. A szülő-gyermek kapcsolatot megörökítő narratívák közül e két elbeszélést az a szenzitív látásmód rokonítja, amellyel a női lélek legmélyebb bugyrainak történéseit ábrázolják a szerzők. Figyelmet követelnek ezek a karakterek, amelyekkel  r juk az emberi szem lyis gr tegek egyedi vonásait megkapó módon, pszichológiai hitelességgel prezentálják. Iza – ha nehezen is, ha t l későn is, de – képes volt bel t ni tévedéseit, s ezzel Szabó Magda felol-dozza  t b nei alól, lehetőséget adva számára a megtisztulásra. B sz r-m nyi Zoltán nem teszi meg ugyanezt, s ezzel a szerkesztési metodikával – hiába is marad látszólag mindvégig a k v ll ll  narrátor szerepében – mégiscsak állást foglal. Pedig kevés kivételtől eltekintve nem is igen be-sz lteti a gyermek édesanyját, nagymamáját, mely karakterek jelleméről magatart smint juk  r lkodik, az a szerep, ahogyan reflektálnak egy-egy élethelyzetre. Ezáltal anélkül, hogy megsz vegezn  azt, felerősíti a kifo-g solhat  szülői reakciókat, és egyértelművé teszi a cserbenhagyás, a se-g ts gny jt s elmulasztásának visszafordíthatatlan következményeit. A szerző  gy sz vi a cselekmény fonalát, hogy az írásmű legelejétől érez-z k: lappang a szálak között valami, amit alighanem nehezen tudnánk de-fini lni, de annyi bizonyos, hogy baljós érzetünk támad t le. Alighanem emiatt a meghatározhatatlan, fojt  észlelés miatt várjuk egyre felfokozot-tabban, hogy legalább egy bágyadt, erőtlen fénysugár ragyogjon  t a *S -v rg s* textur j n. B sz r-m nyi Zoltán narratívája azonban mindvégig fénytelen marad, hogy pokoli sötétségből tudósítson az emberi gyarlóság-r l, egy anya v cium r l. Ebben a történetben nincsenek felismerések, nincs beismerés, nincs bűnvallás, csak a f stg zk nt gomolygó, pusztító hárítás, és szánalmas másra mutogat s van. Csak szeretetlenség és camus-i közöny van.  s mert nincs belátás és bűnvallás, elmarad a megbocsátás

és a feloldozás, s az ezekkel járó megtisztulás is.³ Nyugtalanító a felismerés: sem a közvetlen családtagok, sem a családi élet biztonságát pótolni igyekvő szociális intézmények munkatársai nem estek át olyan katarzison, amely mulasztásaik belátására ösztönözné őket, s aminek hiányában nem indulhatnak el a morális megtisztulás és erkölcsi felemelkedés útján. Talán ez a legfőbb premissza, ami miatt azt érezheti az olvasó, gigantikus erővel nehezedik rá a történet. De a kauzális viszonyokat fürkészve más okot is találunk. Reznált, kimért elbeszélés a Sóvárgás, tőmondatokból megépített narráció, s már önmagában ez a szintaxis is a melankolikus intonációt erősíti fel, aggasztó érzéseket vetít előre.

A karakteres írásművet sajátosan árnyalják a történetbe emelt statisztikai adatok. A szerző szépirodalmi eszközökkel jeleníti meg a fent említett társadalmi jelenséget – a Nyugat-Európába áramló vendégmunkások gyermekeinek magára hagyatottságát –, ugyanakkor dokumentarista kellek sem hiányoznak műhelyéből. Böszörményi Zoltán a Román Központi Statisztikai Intézet tanulmányára hivatkozva arra hívja fel a figyelmet, hogy 2017-ben 77 471 olyan kiskorút tartottak nyilván az országban, akinek egyik szülője és 17 425-öt, akinek mindkét szülője külföldre távozott.⁴ Áttekintve a hazai foglalkoztatási statisztikákat láthatjuk, hogy a regény meglehetősen akut, egész Kelet-Közép-Európára kiterjedő problémát emel a köztudatba. Az Európai Unió bővülése és ezzel együtt a munkaerő szabad áramlásának a lehetősége ugyanis 2004. május 1-jét követően új jelenségekre irányította Európa figyelmét: gyors ütemben növekvő, javarészt munkavállalási célú migráció indult az új uniós tagországokból a gazdagabb nyugat-európai országok felé.⁵ Hasonló céllal indult útnak Romániából Olaszországba, a *Sóvárgás* című kisregény főszereplőjének édesanyja is. „*Nem keres pénzt, aki nem dolgozik. Ehhez el kell mennem, tudja jól, hogy a városkában kevés a munkalehetőség*”⁶ – derül ki mindjárt az írásmű elején, a gyermek édesanyja és nagyanyja közötti dialógusból. Atipikus és szokatlan megoldás, hogy a szereplők – épp a fő karakterek –

³ Vö. A megbocsátás feltétele a bűnbánat és a bűnvallás. Újszövetség, Lukács evangéliuma, 24.

⁴ Böszörményi i. m. 106–107.

⁵ Hars Ágnes–Simon Dávid 2015. *A munkaerő-migráció változása a kétezres években Magyarországon. Vizsgálat a munkaerő-felmérés adatai alapján.* Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek. Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet és Budapesti Corvinus Egyetem, Emberi Erőforrások Tanszék. BWP, 2: 6.

⁶ Böszörményi i. m. 9.

végig anonimek maradnak, sem a tulajdonnevüket, sem a keresztnévüket, de még a becenevüket sem ismerheti meg az olvasó. Ez a névtelenséget és anonimitást preferáló koncepció igencsak hatásos, felerősíti azt a benyomásunkat, amit a szerző számokkal is alátámasztott, s amely egyfolytában arra figyelmeztet, nem egyedi esetről van szó. Névvel s ilyenformán személyazonossággal csak a mellékszereplők rendelkeznek, mint Luca nővér, Banchi doktor, Gizella doktornő. Mindezen túl figyelemre érdemes az a szerzői elgondolás és tipográfiai megoldás, miszerint az anya szó következetesen nagy kezdőbetűvel jelenik meg a szövegben, mintegy nyomatékosítva a ragaszkodást, az elérhetetlen édesanyába történő kétségbeesett kapaszkodást. *„Csak fogom Anya kezét, egymás mellett állunk a buszmegállóban, nézem a park fáit, és arra gondolok, milyen jó nekik, nem kell sehová menniük. Nekem pedig el kell újra válnom Anyától, távol lennem attól, akét nagyon szeretek, és el sem mondhatom neki, mennyire rossz érzés megválni tőle...”* Az érzelmileg magára hagyott kislány édesanyja hiányával akkor szembesül igazán, amikor a mindennapi teendők – adott esetben az iskolába járás – már nem foglalják le, s kezdetét veszi a nyári szünet. A vakáció, ami felé óriási elvárással közeledik minden diák, váratlan bejelentéssel indul, amely abban a pillanatban, hogy elhangzott, darabokra törte a kislány még megmaradt álmait. *„Alighogy megkezdődött a nyári vakáció, Anya kijelentette, Lolához, a barátnőjéhez vissz, a közeli faluba.”* Már is a megérkezéskor könnyfakasztó párbeszédnek lehetünk tanúi, amiből elemi erővel árad ki az édesanya mehökkentő közömbössége: *„Kiséték ez a gyerek, otthon is elég keveset eszik. Nézd, milyen sovány... Nem akar enni, állandóan búsul, hogy oda vagyok dolgozni”⁸* – magyarázza barátnőjének az asszony, a végletekig elbagatellizálva a gyermek kóros soványságát. Böszörményi pszichológiai hitelességgel írja le azt az reakciót, ahogyan az anya a félelmet és fájdalmat okozó tényeket kiutasítja tudatából, s amely jelenséget a szakirodalom elhárításként definiál. Az elhárító mechanizmus – mint a tagadás, az elnyomás – Freud elméletében olyan szorongáscsökkentő funkció, amelynek alapja az énvédelem. Az osztrák neurológus vélekedése szerint pszichénk azért dolgoz ki ilyesfajta módszereket, hogy megküzdhessünk az erős szorongással, amelyek akkor állnak fenn, amikor életünket negatívan befolyásoló eseményekkel – traumákkal – talál-

⁷ Uo. 12.

⁸ Uo. 34.

kozunk.⁹ Megfigyelhető, hogy az asszony reakcióiban ezek a motívumok rendre visszatérnek. Ezzel párhuzamosan hitelt érdemlően ír a szerző az anya után sóvárgó kislány lelki vívódásairól is és azok eklatáns kivételéseiről. A jelekről – adott esetben gyermekrajzokról –, amelyek égbekiáltó fájdalommal és egyértelműen tudósítanak a kislány lelkében végbemenő destruktív folyamatról. Böszörményi Zoltán azokat a rajzokat veszi górcső alá, amelyet a pszichológia tudománya bevett gyakorlatként alkalmaz olyan esetekben, amikor vizsgálódása egy kiskorú lelkiállapotának feltérképezésére irányul. „*A tanító néni egyszer megharagudott rám rajzórán, nem azt tettem, amire kért. A dombok fölül fénylő napot akart, olyat, amely rájuk ragyog, de ehelyett én felhőket rajzoltam, sok szürke-feketés felhőt.*”¹⁰ Árulkodó jelek ezek, amelyek az írói szándék szerint a levegőben lógó fenyegető veszélyre igyekeznek felhívni a gyermek környezete figyelmét, de olybá tűnik, eredménytelenül. A családtagok – miképp a gyermekvédelmi intézmények kompetensei – hosszú ideig vakok és süketek, képtelenek meglátni a sorvadó kislányt, meghallgatni velőtrázó segélykiáltását. Minden jóérzésünk tiltakozik a pokoli mélységből áradó érzések ellen, amelyek a nagymama karakterében kavarnak. A módszeres bűnbakképzés, a gyűlölet, – megint máskor a gyűlöletnél is ártalmasabb közöny – árad ki a mondataiból, hogy eltöprengésre alkalmas kérdéseket fogalmazzon meg az olvasóban. Mindezt a kislány visszaemlékezései idézik meg: „*...biggyem el, az ő életét is megnyomorította, nem csak az enyémet. ... bár meg se születtem volna, mert jobb lenne nekem, nem szenvednék, és neki is könnyebb volna az élete, egy éhes szájjal kevesebb, és mondta, és mondta, folyt belőle a szó, nem tudott leállni...*”

Szomorúan mosódnak össze az idősíkok és a narratívák a kórházban ápolts kisgyermek monológjaiban: az emléktöredékek megidézése és a jelen történéseinek összekapaszkodása légikus miliőbe emeli a történetet. Konstatáljuk, hogy a megannyi figyelmeztető jel ellenére csak a legutolsó pillanatban ragadják meg a gyermeki kezét, hogy segíteni próbáljanak rajta. De ekkor már túl késő: „*nem értik, hogy nem tudok beszélni, elment a hangom, nincs több szavam*” – tudósítanak a belső monológok a gyermek mentális állapotáról. És nem pusztán a beszédhez, de az evéshez, a járáshoz, az élethez való ereje is elszáll. „*A kislány csaknem egy éve mozgásképtelen*” – derül ki Gizella doktornő és Luca nővér párbeszédéből, miközben a diag-

⁹ Sigmund Freud: *Gátlás, tünet, szorongás*. In: Erős Ferenc (szerk.): Sigmund Freud: *Válogatás az életműből*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2003. Vö.: 577–590.

¹⁰ Böszörményi i. m. 16.

nózis is elhangzik: anorexia nervosa. Ezzel összefüggésben érdemes megjegyezni, hogy a főszereplő olyan mentális tüneteket produkált, amelyről Dr. Josef Breuer – Freud barátja és munkatársa – már 1909-ben részletes leírást ad *Studien über Hysterie* című könyvében. „Mereven bémult és érzéketlen volt mind a két jobb oldali végtagja, felléptek nála továbbá: ...undorodás a táplálékfelvételtől és egy ízben hetekig tartó képtelenség az ivásra, dacára a kínzó szomjúságnak; a beszélőképesség csökkenése, amely odáig fejlődött, hogy képtelen volt anyanyelvén beszélni.”¹¹ Böszörményi valós történeten alapuló regénye velőtrázó tudósítás arról is, hogy több mint száz esztendővel a kórkép felállítását követően az érintett intézmények még mindig tehetetlenül állnak a hasonló esetekkel szemben. „...nem volt kéznél megfelelő szakember, aki a kislánnyal foglalkozott volna, az iskola pedig nem rendelkezett pszichológussal. A Központi Gyerekkórház szakemberei azt mondták, tehetetlenek az ilyen, egész személyiségre kiterjedő zavarokkal szemben.”¹²

A főszereplő mitizált és idealizált anyaképe végigvonul az elbeszélésen, hogy a gyermek utolsó mondataival is egyértelművé tegye: anyja iránti szeretetén a legkeserűbb csalódások sem képesek változtatni. „Mindig van elég fény ahhoz, hogy lásson, aki akar és mindig van elég homály ahhoz, hogy ne lásson, aki nem akar” – jut eszünkbe a pascali figyelmeztetés a szöveg végére érve, miközben elcsüggedve megállapítjuk, hogy Böszörményi Zoltán regényében bizony igencsak felülreprezentáltak mindazok, akik szeretnek a homályra hivatkozni. Hosszan cseng le az elbeszélés, hogy gyászos képeket égessen a retinánkba az emberi mulasztásokról. Sorozatos mulasztásokról. Karakteres narrációjával a szerző megannyi, egyént és társadalmat egyaránt veszélyeztető jelenségre mutat rá, elsősorban talán mégis az érzéketlenség, a szeretethiány pusztító erőire figyelmeztet.

(Előretolt Helyőrség Íróakadémia, Budapest, 2019)

¹¹ Sigmund Freud 2016. *Pszichoanalízis*. Öt előadás 1909-ben, a worcesteri Clark Universityn. Helikon Kiadó, Budapest, 6.

¹² Uo. 105.

SZERZŐINKRŐL

- ABAFÁY-DEÁK CSILLAG (1949, Marosvásárhely) novellista, művészeti író.
- ÁDÁM TAMÁS (1954, Balassagyarmat) költő, szerkesztő, újságíró.
- ANDOR CSABA, DR. (1950, Budapest) Madách-kutató, a Madách Irodalmi Társaság alapító elnöke.
- BÁNFAI ZSOLT (1965, Mohács) költő, nyelvtanár, fordító.
- BARANYI FERENC (1937, Pilis) Kosuth- és József Attila-díjas magyar költő, író, műfordító.
- BARÁTHI OTTÓ, DR. (1944, Hatvan) közgazdász, újság- és közíró.
- BÁRSONY RÓBERT (1963, Komló) Pekingben élő költő, katonatiszt.
- BERÉNYI KLÁRA (1974, Debrecen) költő, könyvtáros, magyar nyelv és irodalom szakos tanár.
- BORDA JÁNOS (1955, Csanytelek) helytörténész, író, helytörténeti és novelláskötetek szerzője.
- BÜKI ATTILA (1948, Szombathely) költő, író, képzőművész.
- GYUKITS GYÖRGY (1961, Budapest) szociológus, egyetemi oktató.
- ISTENES TIBOR (1972, Budapest) költő, az Art'húr Irodalmi Kávéház szerkesztője.
- JÓNA DÁVID (1968, Budapest) költő, az Art'húr Irodalmi Kávéház alapító-főszerkesztője.
- KARAFFA GYULA (1964, Nyíregyháza) költő, meseíró.
- KÉGL ILDIKÓ (1976, Kazincbarcika) újságíró, író.
- KONYÁRI MÓNIKA (1971, Debrecen) költő, az Art'húr Irodalmi Kávéház szerkesztője.
- KÖLÜS LAJOS (1951, Sarkad) költő, prózaíró, művészeti író.
- LUKÁTS JÁNOS (1943, Budapest) magyar-könyvtár szakos bölcész.
- NAGY ZSÓFIA (1962, Nagykürtös, Velký Krtiš) gasztroszakértő, rovat-szerkesztő, ételkritikus.
- NOVÁK VALENTIN (1969, Budapest) költő, író.
- OLASZKA SÁNDOR (1989, Salgótarján) Somoskőújfaluban élő író.
- ORAVECZ TIBOR (1959, Salgótarján) költő.
- PETRÓCZI ÉVA, DR. (1951, Pécs) József Attila-díjas költő, író, műfordító, irodalomtörténész, publicista.
- PRÓZÁNYI FRUZSINA (1988, Budapest) református lelkész.
- SZENTJÁNOSI CSABA (1965, Budapest) költő, az Art'húr Irodalmi Kávéház szerkesztője.
- SZTASZKÓ RICHÁRD (1987, Budapest) tanár, író.
- SZŰK BALÁZS (1960, Eger) költő, tanár.
- ZOLTAY LÍVIA (1974, Budapest) író, jogász. Kedvelt műfaja a rövidpróza.
- ZSIRAI LÁSZLÓ (Sopron, 1956) író, költő, szerkesztő, publicista.

A borító dr. Agócs József *Táncos* című fotójának felhasználásával készült.

A borító belső oldalain látható alkotások:

Csír és koszorú készül, Alkonyzóna és A szent ember.

Főszerkesztő:

DR. GRÉCZI-ZSOLDOS ENIKŐ

Fenntartó:

SALGÓTARJÁN MEGYEI JOGÚ
VÁROS ÖNKORMÁNYZATA

Főmunkatárs:

DR. CSONGRÁDY BÉLA

NAGY PÁL (Párizs)

Partnereink:

Borítótervező:

RÁDULY CSABA

NÓGRÁD MEGYEI HÍRLAP

Online szerkesztő:

TAJTI BÁLINT

MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR
NÓGRÁD MEGYEI LEVÉLTÁRA

Tördelőszerkesztő:

HERNÁDINÉ

BAKOS MARIANNA

ARTÉRIA NYELVSTÚDIÓ,
GALÉRIA ÉS KLUB

Készült

a Polar Stúdióban (Salgótarján)

Kiadja: Balassi Bálint Megyei Könyvtár (3100 Salgótarján, Kassai sor 2.)

Felelős kiadó: MOLNÁR ÉVA igazgató

Alapító:

Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlése

A lap díjai:

Nógrád Megye Madách-díja

Salgótarján Pro Urbe-díja

Nógrád Megyei Értéktár „Nógrádikuma”

Levélcím: 3101 Salgótarján, Pf. 18. ♦ Telefon: 32/521–560 ♦ Fax: 32/521–555
Internet: www.palocfold.wordpress.com ♦ Elektronikus cím: palocfold@bbmk.hu
Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt. (LAPKER) ♦ Egy szám ára: 500,- Ft ♦
Előfizethető a Balassi Bálint Megyei Könyvtárban és az elérhetőségeinken.
A Palócföld Könyvek sorozatban megjelent könyvek ugyanitt megrendelhetők. ♦
Kéziratokat és rajzokat megőrizzük, de nem küldünk vissza.
ISSN 0555-8867 (Nyomtatott) 2786-1821 (Online) ♦ INDEX 25925

Patócföld

IRODALMI, MŰVÉSZETI, KÖZÉLETI POLYÓIRAT

Ára: 500 Ft

21003

